T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYALİ BEY'İN KASİDELERİ ÜZERİNE YORUMLAR

SELAHATTİN ERDOĞAN
2501971569

TEZ DANIŞMANI
YARD. DOÇ. DR. MURAT ALİ KARAVELİOĞLU

İSTANBUL 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI 2501971569** numaralı **SELAHATTİN ERDOĞAN'IN** hazırladığı **"HAYALİ BEĞ'İN KASİDELERİ ÜZERİNE YORUMLAR"** konulu **YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **12.07.2010 PAZARTESİ** günü Saat: **11:00'DE** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ....kabulü..................'ne* ~~OYBİRLİĞİ~~/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR. MUHAMMED NUR DOĞAN	Reddi	[signature]
PROF.DR. KEMAL YAVUZ	Kabulü	[signature]
PROF.DR. AZMİ BİLGİN	Kabulü	[signature]
PROF.DR.ALİ GÜZELYÜZ	Kabulü	[signature]
YRD.DOÇ.DR. MURAT A.KARAVELİOĞLU	Kabulü	[signature]

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel: 0 212 440 00 00 Fax: 0 212 440 03 40

ÖZ

"Hayalî Bey'in Kasideleri Üzerine Yorumlar" adını taşıyan bu çalışmamızda yaşadığı dönemin "sultanu'ş-şuara"sı Hayalî Bey'in, şairlik tabiatının başarılı ve olgun örnekleri olan kasidelerini günümüz Türkçesine aktararak şairliğinin gücünü, dünyanın en büyük gücü Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin ve onun kudretli sultanı Kanuni'nin ihtişamını, yalnız askerî alanda değil sosyal hayatta, kültür, sanat ve edebiyatta da bu debdebenin yansımalarını bulup ortaya çıkarmaya çalıştık. Onun doğayı, zamanını, dünyayı, Osmanlı'yı ve Kanuni'yi nasıl tasavvur ettiğini anlamaya çalıştık.

Klasik Türk Edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların bir çeşidi de şairlerin yapıtlarını ya da yapıtlarının bir bölümünü ilmi çevriyazı dediğimiz transkripsiyon ile verip dönemin dil, edebiyat, sanat, inanç, tarih ve kültür özellikleri ışığında günümüz Türkçesiyle düz yazı biçiminde ifade ettikten sonra dinî, sosyal, mitolojik vb. açılardan ayrıca açıklanmaya muhtaç kavram ve mazmunların notlanmasıdır. İşte bizim çalışmamız da bu esasa göre şekillenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kanuni Sultan Süleyman, Hayalî, Kaside, Klasik Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

In this study, which is entitled as “Hayalî Bey’in Kasideleri Üzerine Yorumlar” (Comments on the Qasidas of Hayalî Bey), we simplified the qasidas of Hayalî Bey, who was known as “sultânu’ş-şu´arâ” (sultan of the poets), into modern Turkish. The study demonstrates the quality of Hayalî Bey’s qasidas and the glory of the Ottoman Empire, which was the super power of the world, and of the Ottoman Sultan Süleyman The Magnificent. The glory was felt not only in the military sphere but also in the social, cultural and artistic field. We tried to understand how the poet perceived his era, and the world, and the Ottomans, and the Sultan.

One of the methods used in the studies about the Classical Turkish Literature is to transcribe the whole or a part of the works of the poets and then to simplify the text into modern Turkish in the light of the language, literature, art and culture of the period, and finally annotate religious, social and mythologic terms which need to be explained. We pursued this method.

Key words: Kanuni Sultan Süleyman, Hayalî, Qasida, Classical Turkish Literature.

ÖN SÖZ

“Hayalî Bey’in Kasideleri Üzerine Yorumlar” adını taşıyan bu çalışmamızda küçük yaşta yazdığı şiirlerle, temiz yaradılışı ve güzelliğiyle dikkat çekmiş bir Bâtıninin, Sünni İslam’ı benimsemiş saray erkânı ve elbette Kanuni Sultan Süleyman nezdinde nasıl bu kadar kıymetli bir şahsiyet olduğunun izlerini aramayı amaçladık.

Vardar Yenice’sinde doğmuş, bir Kalenderî şeyhinin himayesinde tasavvuf terbiyesine girmiş bir delikanlı, dervişlerle şehir şehir gezerken geldiği İstanbul’da devletin ileri gelenlerinin dikkatini çekiyor, alıkonulup verilen eğitimle kısa sürede Kanuni’nin musahiplerinden olma şerefine erişiyor. Öyle ki Âşık Çelebi onu padişahın kolunda gezip yemini onun elinden yiyen bir doğana benzetirken Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, on altıncı yüzyılın Fuzuli’den sonraki en büyük şairi ilan ediyor.

Yazdığı yirmi üç kasidenin on yedisini Kanuni’ye sunmuş, devrinin tezkire yazarlarınca “diyar-ı Rûm’un sultanü’ş-şuarâsı” olarak anılmış ve vefatına “Sözü dilde, hayâli gözde kaldı” mısrasıyla tarih düşürülmüş bir şairin, bu iltifatı hak edecek niteliklerinin izini sürmek; aldığı tasavvufi eğitimin ve bir insan olarak sahip olduğu üstün karakterin, bahtının açılmasındaki etkisini aramak; padişahın azametini, Devlet-i Aliyye’nin ihtişamını resmî ya da özel tarihlerin yanı sıra bir de sanatçı gözünden görmek; dönemin siyasi, sosyal ve düşünce hayatı ile edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koymak; biçimsel kusursuzluk, edebî sanatlar ve yaşamla kurduğu güçlü bağlara sahip klasik Türk edebiyatının görkemine eşsiz katkıları bulunan bir şairin dilinde Türkçenin gücünü, ifade zenginliğini ve lezzetini hissetmek istedik.

Daha önce yapılmış çalışmaların, genellikle bir şairden veya değişik nazım biçimlerinden seçme yapılarak oluşturulmuş antoloji ya da meraklıları ve öğrencilere yönelik ders kitabı şeklinde olması, sadece bir şairin tüm kasideleri üzerine yapılan bu çalışmanın önemini ayrıca artırmaktadır.

“GİRİŞ” bölümünde, yöntem ve tekniklerle genel bir değerlendirme yaptık. Yaşadığı dönem, çevre ve bu çevrenin zihniyeti anlaşılmadan bir şairi anlamak imkânsızdır. Bu nedenle “I. BÖLÜM”de ana hatlarıyla kaside, 16. yüzyıl, Kanuni ve İbrahim Paşa’dan söz ettik. Çalışmamızın sınırlı olması cihetiyle Hayalî Bey’in hayatı hakkında ayrıntıya girmeyi lüzumlu görmeyip şairin sadece edebî yönüne odaklanmayı, şiir dünyasını yansıtmayı ve bu yöndeki değerlendirmeleri tezimize

almayı uygun bulduk. “II. BÖLÜM”de kasideleri çevriyazıyla verirken günümüz Türkçesiyle yazdığımız biçimi her beytin karşısına almayı yeğledik. Şiirlerin anlaşılmasını kolaylaştırma adına açıklama gereği duyduğumuz mazmun, imge, hayal ve imajları ise “III. BÖLÜM”de notlayıp “SONUÇ” bölümü ve “DİZİN”le çalışmamızı bitirdik.

Kasidelerin yazıldığı dönemde telaffuzla ilgili farklılıklardan dolayı yazım esnasında sorun yaşadık. Bu farklı eğilimlerden birini seçmek zorundaydık. Bir iki örnek vermek gerekirse izafet kesresi için –i (-ı), kapalı e’ler için “i”, belirli geçmiş zaman kipi için –di (–dı)yi, “bayram” anlamında ‘ıyd’i yeğledik. Son olarak metni günümüz Türkçesine çevirirken şairin gerçekte tam olarak nasıl bir imaj çizmek istediğini yakalayabilmek, kelimelerin anlamını sözlüklerde aramakla olacak gibi değildi. Kelime ve kavramların anlaşılmasında sözlüklere bakmak elbette yeterli olmayacaktı. Metni, döneme genişçe bir perspektiften bakarak anlamaya çalıştık.

Metin kısmında, çevriyazı hariç, TDK’nin güncellenmiş yazım kılavuzunu esas aldık (www.tdk.gov.tr). Hayalî Bey Divanı (HBD), kaside (K) şeklinde; örneğin birinci kasidenin yedinci beyti (K.1/7) olarak kısaltılmıştır. Birleşik isim ve sıfatların arasına (-) koyduk. Günümüz Türkçesine çevirirken “parantezi”, zımnen çıkan anlamlar içinse “köşeli parantez”i şairin ne kasttetiğini belirtmek için kullandık.

Doğunun üç büyük dilinin meydana getirdiği ortak medeniyetin yüzlerce yıl öncesine ait bu ürününün; sözünü ettiğimiz unsurların yanında mitoloji, tarih, sanat, felsefe, dönemin kültür ve yaşayışı hakkında geniş bir bilgi sahibi olmadan layıkı veçhile anlaşılması mümkün olamayacağından emek harcadığımız hâlde meydana gelen hataların hoş görülmesini dileyerek çalışmanın bu yöndeki başka çalışmalara küçük bir örnek olacağına inanıyoruz.

Tez konumu seçerken gösterdiği hassasiyetten ötürü Prof. Dr. A. Atilla Şentürk’e, engin bilgisiyle ve yönlendirmeleriyle çalışmaya katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Kemal Yavuz’a, teknik ve içerik yönden katkı sağlayan Yard. Doç. Dr. Hakan Taş’a, çalışmamın her aşamasını büyük bir dikkat ve özenle takip eden danışmanım Yard. Doç. Dr. Murat A. Karavelioğlu’na şükranlarımı sunarım.

Selahattin ERDOĞAN

Haziran, 2010 – İstanbul

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser / yer
a.g.e.	Adı geçen eser
AKDTYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
b.	Beyit
Bkz.	Bakınız
bs.	Baskı / basım
C.	Cilt
CBÜ	Celal Bayar Üniversitesi
Çev.	Çeviren
DIA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
FEF	Fen Edebiyat Fakültesi
Haz.	Hazırlayan
HBD	Hayalî Bey Divanı
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
K.	Kaside
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	Ölüm
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
sy.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEV	Türk Eğitim Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Ü	Üniversite
V.	Volume
v.d.	Ve devamı / ve diğerleri
YKY	Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Her ne kadar hatırı sayılır bir ölçüde Arap ve İran edebiyatlarından etkilenmiş olsa da zaman içerisinde özgünlüğünü ve başarısını yakalamış, başta manzum olanlar olmak üzere verdiği tüm ürünlerle dünyanın en uzun ömürlülerinden olan bir devletin tarih, kültür ve uygarlığına tanıklık ederek Anadolu'da altı asrı aşkın bir döneme damgasını vurmuş bir edebiyatın "gerçeklikten ve sosyal hayattan kopuk bir edebiyat" damgasıyla göz ardı edilmek istenmesi, aslında bir dönemin de tam anlaşılamayarak sisli kalması sonucunu doğuracaktır. Necmettin Halil Onan klasik Türk edebiyatını tanımanın önemini anlatırken şöyle diyor: "Osmanlı İmparatorluğu devrinde, milletimizin münevver zümresinin bu edebiyat mahsullerinde, muayyen şartlar ve imkânlar içinde, kendi düşünüş ve duyuş kabiliyetiyle inceliğini, kısacası medeniyet seviyesini asırlarca aksettirmiş olduğu da muhakkaktır."[1] Bu açıdan bakıldığında klasik edebiyatın altın çağını yaşadığı 16. asra ait çok önemli bir şair olan Hayalî Bey üzerinde yapılacak bir çalışmanın daha bir önem arz ettiği de ortadadır.

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın, yedi nüshasını[2] karşılaştırarak yayımladığı Hayalî Bey Divanı bizi büyük ölçüde şairin kaleminden çıkan nüshaya yaklaştırmış oldu. Klasik Türk edebiyatı üzerine yapılacak araştırmalarda metin tesis ve neşrinin ne kadar önemli olduğunu gösteren bu çalışma, çevriyazıyla yazdığımız kaside metinlerinin temelini oluşturmuştur.

Kasidelerin günümüz Türkçesiyle verilmesi, gerçekte şairin tam olarak anlatmak istediğini vermek değil belki ona yaklaşmaktır. Ayrıca şiirin düz yazıya çevrilmesiyle, dalından koparılan bir çiçek misali, güzelliğinden çok şey yitireceği de malumdur. Onan'ın, bununla ilgili değerlendirmesi "Bir nazmın güzelliği, ancak kendi muayyen nizamı içindeki ifade ediliş tarzıyle; kelimelerin mısraın söylenişi içinde aldıkları yere, manaya ve ahenge göre anlaşılıp duyulur. Bu bakımdan, bir

[1] Necmettin Halil Onan, **İzahlı Divan Şiiri Antolojisi**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 1.
[2] Ali Nihat Tarlan'ın karşılaştırdığı nüshalar aslında 13'tür ancak 6'sının metne idhaline lüzum görülmediğini söyler. Bkz.: Ali Nihat Tarlan, **Hayâlî Bey Dîvânı,** İstanbul, İÜEF Yayınları, 1945, s. XXII.

nazmı nesre çevirerek anlamağa çalışmak asıl güzelliğini bulmak değildir."[3] şeklindedir. Bu nedenle mazmun, imge ve hayal unsurları ile şairin çizmek istediği imajı yakalamak sanıldığı kadar kolay bir iş değildir.

Bir edebî metnin şairinin, metnini oluştururken içinde bulunduğu hissiyat ve hâli sözlerine, anlatmak istediklerine ve anlatma biçimine ister istemez yansıyacaktır. Tüm bu koşullar değişip üzerinden bir zaman geçtikten sonra şair aynı metne baktığında yazıldığı günkü anlamı çıkaramayabilir, ondan başka anlamlar çıkarabilir. Hâl böyle iken şair ile okuru arasında tarihî, sosyal ve kültürel yönlerden büyük farklılıkların bulunması, edebî metnin dünyasına girmeyi doğal olarak güçleştirecektir. Buna Hayalî Bey'in, beyitlerini kıvrak zekâsıyla birkaç anlama gelebilecek şekilde yazdığı da eklenirse durum daha da zorlaşacaktır. Bu noktada Arapların şiire yönelik "el-ma'nâ fî batni'ş-şâir"[*] sözü çok anlamlıdır.

Kasideleri beyit beyit açıklamak yerine günümüz Türkçesiyle düz yazıya çevirmek ve bütünlüğün bozulmaması açısından bunları her beytin karşısında göstermek; ayrıca açıklanması gereken dinî, tarihî, efsanevi vb. kavramları alfabetik olarak notlamak daha doğru olur düşüncesiyle biz bu yolu yeğledik.

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı Hayalî Bey Divanı'nda 23 kaside yer almaktadır. Şair, bu kasidelerin 12'sini redifli yazmakla nazma bütünlük ve ritim kazandırmıştır. "Seher" redifli 4. kaside, "güneş" redifli 5. kaside, "tiğ" redifli 6. kaside, "şekil" redifli 8. kaside, "serv" redifli 11. kaside, "gül" redifli 12. kaside, "gonca" redifli 13. kaside, "kerem" redifli 15. kaside, "eyledi" redifli 17. kaside, "benzer" redifli 18. kaside, "kıl" redifli 19. kaside ve son olarak "mısın" redifli 20. kaside dışındakiler redifsiz yazılmış kasidelerdir.

---

[3] Onan, **a.g.e.**, s. 2.
[*] Şiirin gerçek anlamı şairin içinde gizlidir.

Hayalî Bey, kasidelerinin 17’sini Kanuni için, 2’sini şehzadeler için, 2’sini de İbrahim Paşa için yazmıştır.

Kasidelerde kullanılan vezinler aşağıda gösterilmiştir:

Cedid	Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fa‘lün	(1 kaside)
	Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün	(1 kaside)
Hezec	Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün	(1 kaside)
Hezec	Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün	(3 kaside)
Muctes	Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün	(5 kaside)
Muzârî	Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün	(4 kaside)
Remel	Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün	(5 kaside)
Remel	Fā‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün	(1 kaside)
Remel	Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün	(2 kaside)

I. BÖLÜM

A. GENEL ÇİZGİLERİYLE KASİDE

1. Kasidenin Anlamı, Tarihçesi

Kaside "kastetmek, yönelmek" olan Arapça "kasada" sözcüğüyle ilgilidir ve "belli bir amaçla yazılmış manzume" demektir. Arap edebiyatından, önce İran edebiyatına, bu yoldan da XIII. yüzyıldan sonra Türk edebiyatına geçmiştir.[1]

Arap edebiyatında ortaya çıkışı milattan önce beşinci yüzyıla kadar uzanır. Arapların göçebe yaşantılarının belirgin izlerine rastlanan bu şiirlerde şairler, sevgililerinin bir süre konaklayıp ayrıldıkları yere geldiklerinde "bükâ: ağlama" adı verilen, sevgiliyi orada bulamamanın verdiği hüzünle o manzaranın betimlemesini yaparak şiire başlardı. Ardından "nesib" adı verilen, sevgiliyi betimleyen dizeler gelirdi. "Rahil" adını alan bölümde şair, uzun ve çileli yolculuğunu anlatıp "methiye" ya da "hicviye" adı verilen esas bölüme, yani kabilesinin, kendini himaye edenin, büyük bir zatın övgüsüne ya da başka bir kabilenin yergisine geçerdi. Mersiyeler de bu nazım biçimiyle yazılırdı. Kasidenin en son bölümünde de dua, öğüt ya da ahlaki bir düşünce yer alırdı.[2]

Geleneksel olarak her yıl Kâbe'de toplanan şairler kasidelerini okurlar, en güzelini de Kâbe'nin duvarına asmak suretiyle şairini ödüllendirirlerdi. Bu kasidelerin en ünlü yedisine yedi askı anlamında "Mu'allakat-ı Seb'a, Seb'a-i Mu'allaka" adları verilirdi. Bu yedi askının da en güzelinin İmrü'l-Kays'a ait olduğu kabul edilir.[3]

Müslümanlığa geçtikten sonra din, fetihler ve başka milletlerle ilişkilerin etkisiyle Arapların yerleşik hayata geçmesi kasidelerde içeriğin de değişmesini beraberinde getirmiştir. Bununla ilgili olarak Mehmed Çavuşoğlu nesib kısmında çöl

---

[1] Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 7. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2004, s. 122 – 123.
[2] Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside", **Türk Dili Dergisi**, Türk Şiiri Özel Sayısı II, sy. 415 – 417., 1986, s. 17; Cem Dilçin, **a.g.e.**, s. 122.
[3] Dilçin, **a.g.e.**, s. 122.

tasvirlerinin yerini, bağ bahçe tasvirlerinin; at ve deve tasvirlerinin yerini av ve savaş tasvirlerinin aldığını kaydeder (Çavuşoğlu, 1986:18).

Nazım biçimi olarak kaside, en değerli noktaya İran edebiyatı içinde ulaştı. Samanoğullarının sarayında toplanan şairler, ki en ünlüsü Rudeki'dir, hükümdarları mübalağalı bir dille överek hükümdarın ve sarayın süsü, değerine değer katan bir unsuru, eğlencelerin vazgeçilmez kişileri olmuştur. Daha sonra Gazneli Sultan Mahmud'un sarayında Unsuri, Sultan'ın savaşlarını, kahramanlıklarını anlatarak onu yüceltmek ve İran tahtının varisi olduğunu kanıtlamak için kasideler yazmış; karşılığında aldığı caizelerle kasideciliği bir meslek, bir gelir kaynağı hâline getirmiştir. Kasideler artık sultanın zekâsının, bilgeliğinin, cömertliğinin, kılıç gücünün, adaletinin vb. birçok özelliğinin propagandacısı olmuş; sadece sarayda değil tüm aydın diyebileceğimiz kesimde okunur olmuştu.[4]

Farsçanın Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçuklularında resmî dil olması, hükümdar ve devlet büyüklerine sunulan kasidelerin de Farsça yazılmasını beraberinde getirmiş; Anadolu Selçuklularının ancak son dönemlerinde Türkçenin yükselmeye başlamasıyla Türk dilinde kaside yazılmaya başlanmıştır. Ne var ki bir şairin şairlik yeteneğinin başlıca ispatı olan kasidenin Türkçeyle en başarılı örnekleri XV. yüzyılın şairi Ahmet Paşa'yla verilmeye başlanmıştır. Klasik Türk şiirinde kasidenin en parlak çağı, devletin her bakımdan zirvede olduğu XVI. yüzyıla denk gelir.[5]

Şairler, divanların olmazsa olmaz nazım biçimlerinden olan kasidelere padişah, şehzade, vezir ve diğer devlet büyüklerini övmek veya ölümlerinin ardından ağlamak maksadıyla yer vermişlerdir. Kimi zaman sözü edilen şahıslarda bulunan kimi zaman da bulunmasını arzuladıkları özellikleri sıralayarak onlarla bir tür iletişim kurmuşlar, çoğu zaman bunların karşılığında bahşiş ve ödül de almışlardır. Şairler, methiye bölümlerinde devlet büyüklerini överlerken aynı zamanda ülkenin

---

[4] Çavuşoğlu, **a.e.**, s. 18.
[5] **A.e.**, s. 19.

ve milletin huzur ve refah içinde yaşaması yönündeki dilek ve temennilerini de ifade etmeye çalışmışlardır.[6]

Eski şairlerin, methettikleri şahsın mükemmel bir varlık olduğunu iddia ederken dalkavukluk etme ya da anlamsız bir mübalağada bulunma gibi bir niyette oldukları değil, kim olursa olsun bir insanı en ideal biçimde tasvir ve hayal edebilme yönünde bir sanat denemecisi oldukları düşünülmelidir. Şairler bu nedenle methettikleri kişiye peygamberlerin, tarihî kahramanların, meşhur insanların en üstün yönlerini izafe etme yoluna gitmişlerdir.[7]

Beyit sayısının hayli çok olması, çeşitli bölümlerden meydana gelmesi, müstakil bir konuya hasredilebilmesi ve konu sınırlamasının olmaması gibi sebeplerden dolayı kasidenin genel olarak tercih edilmiş bir nazım biçimi olduğunu söylemek yanlış olmaz.[8] Kaside bu özellikleriyle şaire, arzuladığı her duygu ve düşünceye yer verebilme olanağını sağlayarak mesneviye yaklaşırken onu tekdüzeliğe düşmekten de kurtarır.

2. Kasidenin Biçimsel Özellikleri

Beyitler hâlinde yazılan kaside, uyak dizilişi bakımından gazelle aynıdır. Yani ilk beyti kendi arasında uyaklı iken sonraki beyitlerin son dizesi ilk beyitle uyaklıdır. Bunun dışında kasidenin beyit sayısıyla ilgili değişik görüşler ve uygulamalar söz konusudur. Yedi, dokuz, on beş, on dokuz ya da yirmi bir beyitten az olmaması gerektiğini söyleyenler olsa da yaygın görüşe göre en az otuz bir, en çok da doksan dokuz beyit olması gerekir. Beyit sayısı beş yüze ulaşanlar olmakla birlikte klasik Türk şiirinde kasideler, en çok, kırk beş ila yetmiş beyit arasındadır.[9]

---

[6] Deniz Yağcı, "16. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye", CBÜ, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Manisa, 2007, s. II.
[7] Ahmet Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İstanbul, YKY, 4. bs., 2009, s. 30.
[8] Murat A. Karavelioğlu, "Klasik Türk Edebiyatı Kaside Literatürü", **TALİD**, C. V, sy. 9, İstanbul, 2007, s. 253.
[9] Çavuşoğlu, **a.e.**, s. 20.

Şairi, kaside yazmaya götüren neden Allah'a yalvarmak, ondan bağış dilemekse "münacat", Hazreti Muhammed'i ya da ailesinden birini anlatmaksa "naat", bir kimseye bağlılığını göstermek üzere onu değişik üstün özellikleriyle övmekse "medhiye", olumsuz yanlarını belirterek yermekse "hicviye", ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmekse "mersiye" adını alan kasideler çoğu zaman nesib bölümlerinde işlenen konuya göre de adlandırılırdı. Örneğin, bahar mevsiminin gelişi, güzellikleri betimleniyorsa "bahariye", kış mevsimi betimleniyorsa "şitaiye", yaz mevsiminden söz ediliyorsa "temmuziye", ramazan dolayısıyla yazılmışsa "ramazaniye", bayramdan söz ediyorsa "ıydiye", bir atın güzellikleri anlatılıyorsa "rahşiye" vb.

Nesib ya da teşbib adını alan bölümlerde yapılan tasvirle şair, kendisinden önce söylenmiş söz ve imajları kullanmaktan kaçınıp, bulduğu söz ve hayalleri aynı güç ve güzellikte sürdürerek sanatındaki ustalığını sergilemiş olur ve buna göre de alacağı caize artardı.[10]

Bunun dışında kimi zaman kasideler, rediflerine göre de "gül", "gonca", "serv", "sünbül", "güneş", "tiğ", "kerem" gibi adlar almıştır. Nihayet kafiye mısraının son harfine göre de, örneğin "râiye", "mîmiye" kasidelerin adlandırıldığı olmuştur.

İlk beyte "matla" denir ki kasidenin herhangi bir yerinde yeniden matla kullanılabilir. Buna da "tecdid-i matla" adı verilir. Son beyte "makta" denilir. Şairin mahlasının bulunduğu beyit "taç beyit" adını alırken en güzel beyte de "beyt-i kasid" yahut "beytü'l-kasid" adı verilir.

Tam bir kaside altı bölümden oluşur. "Nesip" ya da "teşbip" adını taşıyan ilk bölümde şairin aynı zamanda ne kadar kudretli olduğunu gösteren ve çoğu zaman kasideye adını veren bir kavram, nesne ya da doğayla ilgili betimleme yer alır. Şairi kasideyi yazmaya sevk eden övülenin; başta mübalağa, teşbih ve tenasüp olmak

[10] Şentürk, **a.g.e.**, s. 47.

üzere telmih, istiare, hüsn-i ta'lil, leff ü neşr gibi söz sanatlarıyla vasıflarının ortaya serildiği en uzun bölüm olan "methiye", bir veya birkaç beyitten oluşan ve asıl konuya geçileceğini ima eden "girizgâh" bölümünün hemen ardından gelir. Ayrıca şiirini tekdüzelikten kurtarmak ve sanattaki kudretini göstermek için şairin, kısa bir gazele yer verdiği de olur. Şair "tegazzül" adını alan bu bölümün ardından, kendisini ve şairliğini övdüğü "fahriye" bölümünü verip övülen için iyi dileklerde bulunduğu "dua" bölümüyle kasidesini nihayetlendirir.

B. 16. YÜZYIL'DA GENEL ÇİZGİLERİYLE OSMANLI

1. Siyasi ve Askerî Yönden

Bu yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sahada zirveye ulaştığı dönemdir. Neredeyse hiç yenilgi alınmayan seferlerle Asya, Afrika ve Avrupa'ya yayılan Osmanlı, dünyanın en büyük devleti olurken kültür ve uygarlık yönünden de zirvededir.

Yavuz Sultan Selim'in doğuda gösterdiği önemli başarıların ardından hilafet Osmanlılara geçmiş, böylelikle devlet ümmet-i Muhammed'in devleti, padişah da halife unvanıyla ümmet-i Muhammed'in halifesi olmuştur. Batılıların "Muhteşem Süleyman" dediği Kanuni Sultan Süleyman, saltanatın tek varisi olarak tahta oturmuş; kırk altı yıllık iktidarında Osmanlı'yı, askerî ve siyasi yönden daha önce olmadığı kadar bir hızla güçlendirmiştir. Babasının doğuda aldığı yerlere Azerbeycan'ı, Basra taraflarını, Musul ve Bağdat'ı[11], Kuzey Afrika'da Trablusgarp ve Cezayir'i öte yandan Avrupa'nın Belgrat[12], Rodos[13], Macaristan[14], Hırvatistan ve Slovenya[15] gibi önemli yerlerini ekleyerek fütuhatı sürdürmüştür. Başta Barbaros Hayrettin Paşa ve Turgut Reis olmak üzere büyük denizcilerle Akdeniz'i, bir Türk gölü hâline getirmiştir.[16] Asrın en güçlü Hıristiyan devletleri olan Alman

---

[11] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. 2, Ankara, TTK Yayınları, 1951, s. 336 – 348.
[12] **A.e.**, s. 300.
[13] Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. 1, İstanbul, Faisal Finans Kurumu, 1986, s. 186.
[14] **A.e.**, s. 187.
[15] **A.e.**, s. 193.
[16] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 351.

İmparatorluğu, Venedik ve Lehistan bu dönemde Osmanlı Devleti'ne vergi veriyordu.[17]

2. İlim, Kültür ve Edebiyat Yönünden

İlim sahasında da 15. ve 16. yüzyıllar, Osmanlı medreseleri için bir ikbal devridir.[18] Başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, Bağdat gibi şehirler bu alanlardaki en büyük merkezler olmuştur.[19]

Ziya Nur Aksun, Kanuni döneminde cami, medrese, hastane, imaret, su kemerleri, köprü, dergâh ve ilim müesseselerinin devletin bütün sınırları içinde mantar gibi yükseldiğini dile getirir.[20]

Bu yüzyılda kuruluş dönemini tamamlayıp klasik edebiyat konumuna yükselen divan edebiyatı[21] da İran'la boy ölçüşecek dereceye gelmiş, çağları delen sesleriyle Baki, Fuzuli, Hayalî, Taşlıcalı Yahya, Zati, Ruhi-i Bağdadi şaheserler vücuda getirmişlerdir. Bu dönemde divan şiiri ses, eda, ritim, mazmun vb. açılardan sayılan isimlerin elinde özgünleşerek Türk şiirinin "altın çağı"[22] yaşanmıştır. Bunda elbette Kanuni'nin kendisinin de bizzat şair olmasının ve edebiyata çok değer vermesinin rolü büyüktür.

Artık divan şairleri kendi duyuş ve düşünüş şekillerine yerli malzemeyi katarak özgün bir şiir oluşturmuşlardır.[23] Sarayda şairlerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Vezir, sadrazam gibi devlet erkânının yanında şehzadelerin hatta sultanların bile divan oluşturacak kadar şiirle uğraştıkları; Adli mahlasıyla II. Bayezid'in, Selimi mahlasıyla Yavuz Sultan Selim'in, Muhibbi mahlasıyla Kanuni'nin, Muradi

---

[17] Abdülkadir Özcan, "Kanuni Sultan Süleyman" **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih/Medeniyet/Kültür)**, C. 3, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993, s. 83.
[18] Cahit Baltacı, **XV – XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, İrfan Matbaası, 1976, s. 19.
[19] Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1, İstanbul, MEB Yayınları, 1971, s. 557.
[20] Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, C. 1, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1994, s. 200.
[21] Kenan Akyüz, "Türk Edebiyatı" **İslam Ansiklopedisi**, C. 12/2, Eskişehir, MEB Yayınları, 1997, s. 551.
[22] Abdülkadir Karahan, **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1980, s. 37.
[23] Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, C. 2, İstanbul, TEV Yayınları, 1978, s. 315.

mahlasıyla III. Murad'ın şiirler yazdığı bilinir.[24] Kanuni'nin himayesi ve iltifatı, kendi şairliğinden dolayı yalnızca şairlere değil ilim ve sanat erbabına da yönelikti.[25]

Sınırların genişlemesiyle farklı kültür ve uygarlıklarla tanışılmış; fetih, görevlendirme ve gezip görmeyle bu farklılıkların tanınması, edebiyatın zenginleşmesini sağlamıştır. Nihat Sami Banarlı, Osmanlı Devleti'nin, döneminde güven merkezi olması yönüyle Türk ve İslam dünyasındaki ilim, sanat ve edebiyat adamlarının Anadolu'ya akın etmelerini kolaylaştırdığını; gerek kendi birikimleriyle Anadolu'daki uygarlığın gelişimine katkıda bulunduklarını gerekse buradan alıp memleketlerine götürdükleriyle bu uygarlığın yayılmasına öncülük ettiklerini söyler.[26]

C. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (Saltanatı: 1520–1566)

Kanuni, babası Yavuz Selim'den elini kardeş kanına bulaştırmadan[27] devraldığı devleti yarım asra yaklaşan saltanat döneminde iki katından da fazla büyütmüş hatta son nefesini savaş alanında vermiştir.

Uzun boylu, esmer, geniş ve yüksek alınlıydı.[28] Nazik yaradılışına karşın öfkesine yenilmeyecek kadar soğukkanlı, oyuna gelmeyecek kadar akıllı olan Sultan, ülkesini hak ve adaletle yönetmek için kanunlar koyup uyguladığı için "Kanuni" unvanıyla anılmıştır.[29] Bununla ilgili başka bir yorum da Osmanlı Ansiklopedisi'nde yer almaktadır. Buna göre Sultan Süleyman'ın "Kanuni" lakabıyla anılması onun kanunlar çıkarmasından değil haksızlıkları ortadan kaldırması, zalimleri cezalandırması ve halktaki adalet duygusunu güçlendirmesi sayesindedir. Başka bir

---

[24] Halil Erdoğan Cengiz, **Divan Şiiri Antolojisi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1983, s. 283.; Faruk Kadri Timurtaş, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, Vilayet Yayınları, 1981, s. 201.

[25] Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Âmil Çelebioğlu, **Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1994, s. 33 vd.

[26] Banarlı, **a.g.e.**, s. 558.

[27] Yavuz Sultan Selim'in bir oğlu ve altı kızı vardı. Bu nedenle Şehzade Süleyman tahtın tek varisi olarak 30 Eylül 1520'de tahta çıktı. Bkz.: Özcan, **a.g.e.**, C. 2, s. 220.

[28] Öztuna, **a.g.e.**, s. 251.

[29] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, C. 2, s. 418.

deyişle kanunlara riayet ederek halktaki adalet duygusunu güçlendirmesiyledir.[30] Kanuni şairlerce her yönüyle övülen bir padişah olmuştur.

Devlet işlerinde iyi düşünüp verdiği karardan geri dönmez, devletin haysiyetini zedeleyecek davranışları hoş görmezdi. Yetenekli ve liyakatli insanları iyi tanır, yetişmelerine yardım eder, iş başına getirdiği devlet adamlarının yetkilerine müdahale etmezdi. Makbul İbrahim Paşa'yı kölelikten alıp vezirliğe kadar yükseltmiş, Mimar Sinan, Baki gibi isimlerin yetişmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Diğer Osmanlı hükümdarları gibi hayır işleriyle de uğraşmış, Süleymaniye külliyesini yaptırmıştır.[31]

D. İBRAHİM PAŞA (1495? – 1536)

Değişik kaynaklarda "Frenk, Pargalı, Makbul, Maktul" yakıştırmalarıyla anılan İbrahim Paşa, yalnızca siyaset değil sanat alanında da adından söz ettirmiş bir devlet adamıdır. Kanuni'nin güvenini kazanarak has odabaşılığından veziriazamlığa kadar yükselen, Anadolu Beylerbeyliği görevini de üstlenip "Serasker" unvanını kullanan Paşa, Kanuni'nin kız kardeşi Hatice Sultan'la da evlenmiştir. Sarayda bu denli hızlı, hem de bütün teamül ve gelenekleri altüst ederek[32] yükselişini onun dalkavukluk, kurnazlık ve hırsına bağlayanlar olduğu gibi[33] zekâsı, terbiyesi ve yeteneğine bağlayanlar da olmuştur.[34]

Latifi, Şehzade Süleyman'ın Manisa Sancak Beyliği sırasında bir yerden gelen kemençe sesinden etkilenerek çalanın kim olduğunu öğrenmek istemesiyle köle İbrahim'in talihinin döndüğünü kaydeder. O günden sonra Şehzade Süleyman, onu sık sık yanına çağıracak, sahibi olan kadının bir süre sonra azat etmesiyle maiyetine alacak ve meclisinin vazgeçilmezlerinden sayacaktır. Bununla ilgili başka

[30] Özcan, **a.g.e.**, C. 3, s. 220.
[31] **A.e.**, s. 83 – 86.
[32] **A.e.**, s. 226.
[33] İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 5 C., Ankara, Türkiye Yayınevi, 1971, C. 2, s. 93 – 99.
[34] Purgstall, Baron Joseph Von Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. 16, İstanbul, Üçdal Nesriyat, 1985, 5. C., s. 1323.

bir rivayet de İslam Ansiklopedisi'ndedir. Burada aslının Rum, İtalyan ya da Arnavut olduğu konusunda görüş ayrılıklarının bulunduğu vurgulanmıştır. Kaynakta henüz altı yaşında iken, II. Bayezid devrinde Bosna Beylerbeyi İskender Paşa tarafından yeteneği keşfedilerek Kefe Sancak Beyi Şehzade Süleyman'a hediye edildiği ve Şehzade'yle birlikte büyüdüğü belirtilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1949: 908). Kesin olan bir şey vardır ki o da tarihte belki de hiç kimseye nasip olmayacak bir şekilde yükselecek olan İbrahim'in, Manisa'da Şehzade Süleyman'ın hizmetinde ve maiyetinde bulunduğudur.[35]

Zati, Figâni, Hayreti, Aşki ve Amri'nin[36] yanı sıra Hayalî Bey'in de İbrahim Paşa için yazdığı kaside, tarihe 22 Mayıs 1524 Şenliği olarak geçen düğünü vesilesiyledir. Bu, Kanuni'nin İbrahim Paşa için yaptırdığı At Meydanı'ndaki sarayın önünde on beş gün süren çok gösterişli bir düğün olmuştur. Hammer İbrahim Paşa'nın düğünüyle ilgili olarak özetle şunları söylemektedir: "Kanuni İbrahim Paşa'ya şehzadelerin sünnet düğününün mü yoksa Paşa'nın düğününün mü daha görkemli olduğu sorusuna "Benim düğünüm gibi şimdiye kadar olmamış ve olmayacaktır." yanıtını alınca şaşırmış; nedenini sorduğunda ise Paşa kıvrak zekâsıyla şu yanıtı vermiştir: "Sizin düğününüzde benim düğünümdeki kadar büyük bir davetli yoktu. Zira benim düğünüm, Mekke ve Medine Padişahı, zamanımızın Süleyman'ı huzuruyla şereflenmiştir." (Hammer, 1985: 1365). Hayalî'nin, İbrahim Paşa için yazdığı "serv" redifli bir kasidesi daha vardır.

Düğünden kısa bir süre sonra Mısır'a düzeni sağlamak üzere büyük bir törenle gönderilmiş, döndüğünde de aynı derecede büyük bir törenle karşılanmıştır. Daha sonra Batı'da da Doğu'da da fetihlere ve kuşatmalara katılmış[37], Budin'in fethinden sonra oradaki bir kütüphaneden getirilen Herkül, Apollon ve Diyana tunç heykellerini sarayının önüne koydurtmasıyla halkın gözünde saygınlığının

---

[35] Feridun Emecen, "İBRAHİM PAŞA, Makbul", **DİA**, C. 21, s. 333.
[36] "Pargalı Damat İbrahim Paşa", (Çevrimiçi) http://www.tr.wikipedia.org., 05 Haziran 2010.
[37] Özcan, **a.g.e.**, C. 3, s. 242 – 262.

sarsılmasına sebep olmuştur. Rivayete göre “Frenk, Gâvur” lakapları bu olay sonucu kendisine takılmıştır. Peçevi[38] onunla ilgili olarak Figâni’nin bir beytine yer verir:

Dü İbrahim âmed bedeyr-i cihan
Yeki put-şiken şüd, yeki put-nişan[*]

Daha sonra Kalenderî isyanını başarıyla sona erdiren İbrahim Paşa’ya başka ödüllerin yanı sıra “Serasker” unvanıyla tuğ, davul ve bayrak gönderilmiştir (Peçevi, 1968: 73). Gördüğü teveccüh ve sahip olduğu yetkiler, iktidar sarhoşluğuna kapılmasını, ölümünü hazırlayan eylemlere girişmesini beraberinde getirmiştir ki bunlar dört başlıkta toplanmıştır: Yabancı elçilere söylediklerinden de anlaşılacağı üzere “Paşa’nın iktidar hırsı”, tahtın varisinin başka bir kadından doğma Şehzade Mustafa’nın olması yönündeki görüşlerinden dolayı “Hürrem Sultan’ın düşmanlığı”, Irakeyn seferi sırasında birtakım yanlışlardan sorumlu tuttuğu “Defterdar İskender Çelebi’yi astırması” ve “Bağdat’ta ‘Serasker Sultan’ sıfatıyla ferman çıkarması”.[39] Başı vurularak değil Osmanlı soyundan olanlara uygulanan biçimde boğdurularak öldürülmesi, onun ölüme giderken bile Kanuni nezdinde yerinin ne kadar ayrıcalıklı olduğunun göstergesidir.

Sadrazamlığı on üç yıl sürmüş olan İbrahim Paşa, Osmanlı sanat ve kültür hayatının zirvede bulunduğu Kanuni döneminin en önemli hamileri arasında sayılmalıdır. Bunda kendisinin de sanat ve kültür hayatının bizzat içinde yer alması elbette etkili olmuştur. Farsça, Rumca, Sırpça ve İtalyanca bilen[40] İbrahim Paşa tarih ve coğrafya merakının yanı sıra müzisyen ve şairdir.[41]

---

[38] İbrahim Peçevi, **Peçevi Tarihi**, Çev. Murat Uraz, İstanbul: Neşriyat Yurdu, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, 1968, s. 59.
[*] Cihana iki İbrahim geldi; biri [=Hz. İbrahim] put yıktı, biri [=İbrahim Paşa] put dikti.
[39] Esma Tezcan, “Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam”, Bilkent Ü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2004, s. 21 – 22.
[40] “Pargalı Damat İbrahim Paşa”, (Çevrimiçi) http://www.tr.wikipedia.org., 05 Haziran 2010.
[41] Ahmed Refik, **Osmanlı Kumandanları**, Sad. Dursun Gürlek, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996, s. 61 – 69.

E. GENEL ÇİZGİLERİYLE HAYALİ BEY (? - 1557)

1. Yetişmesi, Tanınması, Tesiri

Çocukluğunu geçirdiği Vardar Yenicesi'nin, döneminde küçük bir ilim ve edebiyat merkezi olması[42], şairlik yönünü keşfedip geliştirmesi açısından Hayalî'yi olumlu yönde etkilemiştir. Baba Ali Mest-i Acemi adlı bir Kalenderî şeyhinin tesiriyle ve belki de gençliğinin bu ilk döneminde âşık olduğu Işık dilberine yakın olmak arzusuyla dervişlerin aralarına katılıp şehir şehir dolaşmış, bu arada tasavvufi yönden bir terbiye dönemi de geçirmiştir. Hayalî Bey bu yola girişini şu beyitlerde dile getirir:

Çihresinde görüben lem'a-i nūr-i Nebevī

Bir yalıñ yüzlü ışıḳ şevḳine oldum 'alevī

Dilden Ḫayālī ṣūret-i idrāki ḳazıyub

Dīvāne-meşreb oldı ḳalenderlik eyledi

Meşrebi gereği bu dolaşmalarının birinde geldiği İstanbul'da İstanbul Kadısı Sarıgürz Nureddin Efendi'nin Kalenderîler arasında bulunmasını uygun bulmayarak Şehir Muhtesibi Uzun Ali'ye teslim etmesiyle hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Burada öğrenimini sürdürmüş, şiirlerindeki parıltı sayesinde bulunduğu çevrede kısa sürede tanınarak Defterdar İskender Çelebi'nin himayesinde Sadrazam İbrahim Paşa'yla tanıştırılıp onun iltifatına mazhar olmuştur. Ardından Kanuni'nin de musahiplerinden olmuş; ulufe, timar ve zeamet derken yazdığı her gazel ve kasidesi bol ihsanlarla karşılık bulmuş; padişahın himayesinde "ziver-i tâc-ı şuara ve şebçerağ-ı encümen-i zurafa" olmuştur. Artık o, Âşık Çelebi'nin ifadesiyle "pençe-i sultânîden tu'me yiyüb sâid-i saadetde karar iden bir şahbâz"[43]dır.

---

[42] Tarlan, **a.g.e.**, s. VII.
[43] Âşık Çelebi, **Meşairü'ş-Şuarâ or Tezkire of Âşık Çelebi**, Haz. Meredith – Owens, London, 1971, s. 869.

Hayalî'nin Bâtıni olmasına rağmen sarayda bu kadar değer verilen bir şair olmasını Kalenderîlerin arasından, daha küçük yaştayken keşfedilip alınmasıyla fikirlerinde meydana gelen yumuşama dolayısıyla şiirlerinde ehl-i sünneti incitecek bir yönünün olmaması ve Kanuni'ye tam bağlılığını gösteren kasideler sunmasıyla açıklayabiliriz. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, Kanuni gibi mutaassıp, Sünni bir hükümdarın sarayında Hayalî Bey'in bu kadar değerli olmasını vakar, istiğna ve tasavvuf zevki ile incelmiş yüksek bir ruh sahibi olmasıyla açıklar.[44]

Cevāhir-i suḫanum var ṭabī̄'atümdür kān

Fülūs-ı aḥmere degmez yanumda māl ü menāl (K. 10/18)

Hayalî Bey'in hamileri İskender Çelebi (ö. 1535) ile İbrahim Paşa'nın (ö. 1536) idamlarından sonra yeni sadrazam Rüstem Paşa'nın (ö. 1561) edebiyat ve sanata karşı kayıtsızlığı, kendisini çekemeyenlerin varlığı, bunun yanında Kanuni'nin de iltifatının azalması; dünya malına düşkün olmayan şairin Sancak Beyliği ve Rumeli Kethüdalığı isteyerek saraydan ayrılmak istemesi için makul sayılabilir. Hayalî gerçekte ahbabının telkin ve yönlendirmeleri sonucu istese de mizacına yakıştıramadığından bu istekleri için sonradan pişman olduğunu dile getirmiştir.[45] Ayrıca şiirde yeni ve çok parlak bir yetenek olarak kendini göstermeye başlayan Baki de o yıllarda sarayın yeni gözdesi olmaya namzettir.

Onun eski itibarını kaybettiği, bundan yakındığı, şehzadelerin sünneti vesilesiyle kaleme aldığı kasidesinde açıkça hissedilmektedir.

Ḫusrevā ḫaylıdan ḪAYĀLĪ ḳuluñ

Görmez oldı cemāl-i Ḫāḳānı (K. 16/24)

---

[44] Tarlan, **a.g.e.** s. XVI – XVII.
[45] **A.e.**, s. IX – X.

2. Hakkındaki Görüş ve Değerlendirmeler

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, on altıncı yüzyılın Fuzuli'den sonraki en büyük şairinin Hayalî Bey olduğunu söyler.[46] Hayalî Bey'in ölümüne devrin şairlerinden Arşi Çelebi "… Sözü dilde ḫayāli gözde ḳaldı" şeklinde tarih düşürmüştür. Yine zamanın şairlerinden Safi onu meşhur Acem şairi Hafız-ı Şirazi'ye benzetirken bir diğeri çağdaş büyük şairleri karşılaştırır ve onun ince bir şair olduğundan söz ederek şöyle der:

'Ubeydī'nüñ sözünde sūz vardur

Edāda līk Bākī bī-bedeldür

Nezāketde Ḫayālī gibi olmaz

Velī Emrī taḫayyülde mes̱eldür

16. asrın şairlerinden Huşu'i, Âli adında bir şairi hayal zenginliği açısından Hayalî'ye benzeterek "Tahayyülde, meselde reşk-i Emri vü Hayâlîdür" sözleriyle metheder.[47]

Tezkire yazarlarından Âşık Çelebi onu "Kāf-ı 'ālem-i ıṭlāḳuñ 'anḳāsı bī-teḳayyüdlük ḳūyınuñ gedāsı şeh-levendlük gürūhınuñ pādişāhı meşhūr Ḫayālī[48] olarak takdim edip "Rūm elinüñ suḫan-ārāsı, meşhūr Ḫayālī Beg, Rūm eli şā'irlerine serdār" vb. diye nitelerken Ahdi "Ḫusrev-i şu'arā-yi zemān ve ser-āmed-i ẓurefā-yi cihān", Beyani "Ḫayālī-i meşhūr, memālik-i Rūmuñ Meliküşşu'arāsı ve mecālis-ārāsı", Lâtifi "… ol zümrenüñ ser-āmed ü ser-defteri", Kınalızade Hasan Çelebi "Diyār-ı Rūmuñ Sulṭān-ı şu'arāsı ve ol merzübūmuñ merd-i nuṭḳ-ārāsı" şeklinde vasfeder.

---

[46] **A.e.**, s. VII., XII.

[47] Cemal Kurnaz, **Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996, s. 56 – 57.

[48] Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s. 868.

Tanzimat Dönemi'nin üstatlarından Muallim Naci, onu zamanının en güzel ve kudretli şairi olarak gösterir. M. Fuat Köprülü onun için "Zâti henüz şöhretinin zirvesinde bulunurken sanat hayatına atılan Hayâli, şüphesiz Zâti'den daha kuvvetli, daha orijinal bir şairdir." der.[49]

F. RAKİPLERİNİN ONA BAKIŞI

Hayalî Bey, yaşadığı dönemde kendisine gösterilen iltifatlar nedeniyle rakiplerinin hışmına da uğramıştır. Yahya Bey, bu kıskançlığı Kanuni'ye sunduğu bir kasidesinde şu sözlerle dile getirir:

Baña olaydı Hayālī'ye olan hürmetler
Hak bilür sihr-i helāl eyler idüm şi'r-i teri

Ne revādur bu ki sāyem gibi altumda iken
Gün gibi bir ışıguñ üsti yanum aldı yiri

Ben şecā'āt kılıcıyum ol ışıklar nacagı
Ben savaş güni çeriyüm o hemān cerde cerī

Yine şairlik yönünden vuramadığı Hayalî Bey'i Kalenderîlikteki "tecerrüd" (bekâr yaşam) prensibini çiğneyerek evlendiğinden dolayı şu dizelerle eleştirmektedir:

Hayālī sen 'acā'ib karnapasın
Revā mı ortadan 'avret alasın

Saña 'ālemde evlenmek düşer mi
Husūsen ki 'ışıklardan olasın

Emirek, onun bahtının açılmasını şöyle hikâye eder:

Şol Sikender Çelebī Rūmili defterdārı
Terbiyet itdi Hayālī denen ol murdārı

[49] Fuat Köprülü, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, y.y., 1934, s.133.

Kandi de Hayalî'nin padişaha bağlanıp boynundan Haydari halkasını ve kollarından "kılāb-ı Kalenderîyi" çıkardığına: "Ey Hayālī halka geçmez oldı āh" dizesiyle tarih düşürüp Hayalî'yi çılgına çevirmiş, şekerci dükkânının taşa tutulmasını engelleyememiştir.[50]

G. HAYALİ BEY'İN ŞİİR DÜNYASI

1. Kanuni'ye Bakışı

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'de padişahın değişik unvanları vardır: Türklerin büyük hükümdarı olarak "Hakan", İslam dünyasının lideri ve Hazreti Muhammed'in halefi olarak "Halife", Doğu Roma imparatoru olarak "Kayser", Mısır hükümdarı olarak "Sultan"[51] bunlardandır. Hayalî Bey, bu unvanları kasidelerinde Kanuni için de kullanmıştır.

Ḫusrev-i Rūm u 'Arab şāh-ı Süleymān-ı 'Acem

K'oldu her bendesi Dārā-der ü Ḫāḳān-şekil (K. 8/14)

Osmanlı'da padişah; tebaasının canı, malı, her şeyi üzerinde tasarruf hakkına sahip olup bunu vasıtalı ya da vasıtasız olarak kullanan; yasama, yürütme ve yargı yetkisini elinde bulunduran kişi de olsa devleti kanun, nizam ve ananelere dayanarak muamelatın icaplarına göre yönetirdi. Devlet meseleleri Divan-ı Hümayun'da görüşülüp incelendikten sonra son söz padişaha aitti.[52]

Hayalî, kasidelerinin çoğunu Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur. Doğrudan ona sunmadığı kasidelerde yine Kanuni'ye geniş yer ayırmıştır. Bu kasidelerde, onun devrinin güzelliklerle dolu, herkesin mutlu, hayvanların bile güven içinde olduğunu çarpıcı imge ve hayallerle anlatırken Kanuni'yi adaleti, lütfu, cömertliği, kahramanlığı, öfkesi ve gazabı, aklı, fikri, tedbiri, fermanı, irfanı,

---

[50] Hayalî'nin "Işık / Kalenderîlik" yönüyle eleştirildiğine bakılırsa her ne kadar yetiştiği çevreden uzaklaşmışsa da o ruhu hiç kaybetmediği söylenebilir.
[51] Öztuna, **a.g.e.**, C. 2, s. 10.
[52] Yusuf Halaçoğlu, **XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, TTK Yayınları, 1991, s. 2 – 3.

dindarlığı vb. yönlerden över. Kanuni'nin bu özelliklerini, çoğu İran mitolojisinde belli niteliklerle öne çıkmış kahramanlara ve hükümdarlara benzeterek vasfeder.

Kanuni Sultan Süleyman'a Hüsrev-i Rum u Arab, Sultan-ı Berr ü Bahr, Mah-ı Bürc-i Kemal, Zıll-i Rabb-i Gafur, Süleyman-ı İns ü Cin, Hazret-i Sultan Süleyman Şah, Şah-ı Cihan vb. birçok unvan, benzetme ve yakıştırmalarla hitap eder. Onun yanağının aydan parlak olduğu, yüzünün güle benzediği, dünyanın şan ve şöhretine aldanmadığı, kurduyla kuşuyla cihana hükmettiği, Fağfur'un, kendisine hizmetkâr olmakla övüneceği, gökyüzünün kendisi için saray yaparken amele olduğu, aklın onun düşüncesini anlamakta yetersiz olduğu, Cemşid kudretli, Dara azametli, Hüma gölgeli olduğu, sancak ve tuğunun kıyamete dek her günü bayram edeceği, cömertlik denizi ve cömertlik bağının gülü, vakar dağı olduğu, paranın onunla şereflendiği, devrinde kimsenin kan yutmadığı, ah etmediği, doğunun hükümdarı olduğu, lütfuyla çalıların gonca bitirdiği, kahrıyla ayı hilale döndürüp güneşi söndürdüğü, ülke tutan hükümdar olduğu, ateş renkli kılıcıyla güneşi titrettiği, Merih intikamlı güneş olduğu kanaatini taşır.

Şeh-i zemāne Süleymān-ı ins ü cin ki anuñ
Cihān emrine tābi'durur vuḥūş u ṭuyūr (K. 1/21)

Meh-i sipihr-i şeref Ḥażret-i Süleymān Ḫān
Ki devleti güneşi ḳıldı 'ālemi enver (K. 3/3)

Nice şeh Ḫusrev-i Cemşīd-fer ü Dārā-der
Çarḫ-pervāz ü hümā-sāye vü ṭūṭī-güftār (K. 2/10)

Dūr düşmüş iki bendemdür diseñ ey faḫr-ı Rūm
Raḳṣ ide ḫāḳān-ı Türkistān ile faġfūr-u Çīn (K. 23/28)

Sürūra irdi zamān ḫalḳı devr-i 'adlüñde
Elemlü gönlüm ile ġoncadur hemīn dil-teng (K. 7/25)

Rum, Mısır, Basra, Bağdat ve Hindistan'a hükmettiğini söyleyip tarihi olaylardan (Rodos'u fethi, Korona'yı alması, Almanya ve Irakeyn seferi) söz eder.

Hevāyī ṭopı şehüñ oldı āsumānī ḳażā

Rodosı eyledi bir dem içinde zīr ü zeber (K. 3/5)

Revāfıżla ḫavāric mün'adim oldı zamanuñda

Çekelden şarḳ u ġarba Ẕülfiḳār-ı Şāh-ı Merdānı (K. 22/13)

2. Şehzadelere Bakışı

Hayalî Osmanlı'nın iki şehzadesi Mehmed ve Selim için de iki kaside söylemiştir. Bunlardan biri şehzadelerin sünnet törenleri, diğeri de sancağa tayinleri vesilesiyledir.

İlkinde şair, şehzadeleri değişik mecaz ve benzetmelerle över. Onları parlak güneşin ışığını bastıran iki göz nuruna benzetir. Mumun kesilince aydınlatıcı olması gibi şehzadelerin sünnet edilmeleriyle şeref bulacaklarını söyler. Düğüne Kıpçak hanının, Engürüs, Leh ve Çek banlarının, Çin, Acem ve Hindistan sultanlarının davet edildiğini belirtir.

Birisi neyyir-i sipihr-i şeref

Birisi reşk-i māh-ı Ken'ānī (K. 16/4)

İkincisinde ise şehzadeleri Osmanlı gülistanından çıkan iki serviye benzetir. Birini Manisa'nın yıkılmış gönlünü yapan, diğerini Karaman'ın canı olarak takdim ederken onları dolunaya ve güneşe benzeterek Manisa ve Karaman'a gönderilmelerinin Feridun'un İran ve Turan'ı, oğulları Selm ve Tur'a bağışlamasını hatırlattığını söyler.

İki şehzādesine şāh-ı ‘ālem taẖtlar virdi

Ferīdūn Selm ü Tura itdi baẖş İrān u Tūrānı (K. 22/3)

3. İbrahim Paşa’ya Bakışı

Haluk İpekten, İbrahim Paşa’nın sevgisini en çok kazanmış şairin Hayalî Bey olduğunu belirtir. Hayalî Bey, İbrahim Paşa için “Kaside der sur-ı İbrahim Paşa”, “Kaside-i Serv Beray-i İbrahim Paşa” adıyla iki kaside ve öldürülmesinin ardından “Der katl-i İbrahim Paşa” başlıklı bir de murabba yazmıştır.

Hayalî, mübalağa ve teşbih sanatlarını kullanarak büyük bir düğün ve sofra tasviri yaptıktan sonra şenliğin Vezir-i Azam İbrahim Paşa’nın düğünü dolayısıyla olduğunu belirtir, onun sofrasını yüceltmekle aynı zamanda İbrahim Paşa’yı övmüş olur.

Felek gūyā döşenmiş ṣofra idi ol ḳonuḳluḳda

Kim anuñ olmış idi ḳurṣ-ı mihr ü meh iki nānı (K. 14/7)

Şu deñlü āsumānīler atıldı her yañadan kim

Şirār-ı āsumānīlerle çarẖuñ doldı dāmānı (K. 14/13)

İbrahim Paşa’nın bir köle iken Kanuni tarafından veziriazamlığa kadar yükseltilmesini, güneşin zerreyi yerden uçurmasına benzetmiştir.[53]

‘Aceb lûṭf ıssıdur ol Pādişāh-ı āsumān-rif‘at

Güneş gibi doġub yirden götürdü ẕerre-veş anı (K. 14/16)

[53] Osmanlı Ansiklopedisi’nde aslı bile belli olmayan İbrahim Paşa’nın talih, zekâ ve bilgisiyle veziriazamlığa gelmesinin ne kendisinden önce ne de sonra hiç kimseye nasip olmadığı; kendisine gelen elçilere kendisinin “hayır” dediği bir şeye padişahın bile “evet” diyemeyeceğini söyleyebilecek kadar iktidar sahibi olan İbrahim Paşa’yı, Kanuni’nin has odabaşılıktan veziriazamlığa kendi eliyle getirdiği yazılıdır. Bkz.: Özcan, **a.g.e.**, C. 2, s. 267.

Başka bir kasidesinde de servinin, rüzgârın etkisiyle salınmasını Paşa'nın aşkıyla kararsız olmasına bağlayarak hüsn-i ta'lil yapar. Âlemin ona kul olmakla övüneceğini savunur.

Paşa-yı Şāh-ı ʻādil ü Beglerbegi-i Rūm
K'oldu havā-yı ʻışḳı ile bī-ḳarār serv (K. 11/12)

ʻĀlem aña ḳul olmaġıla faḫr ider bu gün
Āzādelikle gerçi ider iftiḫār serv (K. 11/18)

Ayrıca onun adaletli, vakur oluşu da kasidelerde övülen yönlerinden olmuştur.

4. Kendine Bakışı

a. Kişiliğine Bakışı

Hayalî saray şairi olsa da kendini Kalenderî olarak görür. Kalenderîliğin felsefesini yaşamında ve şiirlerinde duyumsatır; ilk üstadı Baba Ali Mest-i Acemi'nin etkisini zaman zaman gösterir.

Kendini doğup büyüdüğü yerlerin yaşamının bir yansıması olarak pehlivana, Kanuni'yi methettiği bir beyitte, onun aşkıyla saçı başı dağılmış bir mecnuna benzetir.

b. Şairliğine Bakışı

Hayalî, kendini Ali Şir Nevai, Necati ve İran şairleriyle eşit hatta onlardan üstün görür. Hayalî, kendini üstat olarak kabul edilen İran, Arab ve Türk şairleriyle mukayese eder. Böylece onların yolundan gittiğini, onların seviyesinde veya daha üstün eserler verdiğini ifade imkânı bulur.

Soñra geldümse Necātīyile Nevāyīden ne ġam

Ḫār evvel ser zened ez şāḫ u bā‘d ez ḫār gül (K. 12/24)

Rengin edayı kendinin bulduğunu, Nevai'nin bulduğunun sanılmaması gerektiğini ifade eder. Kemal-i İsfahani'nin manaların yaratanı olsa da onun söze saf ruh veremediğini belirtip şairlik tabiatının çevik atının çıkardığı tozu gözüne sürme yapacağını söyler. Selman'ın ruhunu diriltiğini, dolayısıyla ağzı laf yapan büyücünün kendisi olduğunu iddia eder. Rum diyarında Selman'a, Kâbe'de Hazreti Muhammed'in sevdiği şair Hassan'a benzediğini, ondan şive öğrendiğini ileri sürer. Kendini ayrıca Hafız, Cami ve Firdevsi'yle karşılaştırır.

Dimeñ ki şi‘r hemīn Ḥāfıẓ u Kemālüñdür

Eẕān oḳunmadı mı dünyeden gidince Bilāl (K. 10/20)

Hayalî, şairliğinin kudretini ifade için kendisinin söz ülkesinin reisi, şiir meydanın bir yiğidi olduğunu söyler. Manalar ülkesini dil kılıcıyla fetheder. Cömertlik bağının bülbülü, manalar ülkesinin Hüsrev'i, sözün Firdevsi'si olup fazilet ve belagat duraklarını geçtiğini iddia eder.

Hezār kerre gülüp ṣoldı gülşen-i ‘ālem

Ki geldi bencileyin bülbül-i bahār-ı ḫayāl (K. 10/17)

Kendisinin ehl-i nazma ser-defter olduğunu, şirin sözlü olduğunu, sözünün Hazreti İsa'nın nefesi gibi ruh bağışladığını ve yazısının anber saçtığını, her sözünün Kâbe'nin kapısına asılan yedi şiir olduğunu, kasidesinin serviden başka ağacın bulunmadığı manalar bahçesi olduğunu telmih, mübalağa, istiare ve teşbih sanatlarından yararlanarak söyler.

Şehā ḪAYĀLĪ ayaġuñ tozına ḳıldı nis̱ār

Ḫazāyin-i dil ü cāndan hezār dürr ü güher (K. 3/14)

Hayalî Bey, şiirlerinde atasözlerine, deyimlere hatta lafzın vezin ile i’tilafına[54] uygun dizelere sıkça yer verir.

Peñbe ile ateşüñ gerçi ki yoḳdur oyunı
Od içinde bülbüli ṣaklar semender-vār gül (K. 12/7)

Eger kim būy-ı ḫulḳuñdan dem ursa nāfe incinme
Bu söz meşhūrdur dirler yumazlar ḳan ile ḳanı (K. 22/17)

Nola senden ḳaçarsa düşmen-i dīn
İstemez düzd māh-ı tābānı (K. 16/23)

Aġardı ṣaç u ṣaḳal aġ u ḳaradan gel geç
Gözüñi aç naẓar it ẓulmetüñ olupdur nūr (K. 1/12)

‘Arūs-ı naẓma zīver vireli eş‘ār-ı rengīnüñ
Dürüñ baġrı delindi yire geçdi cevherüñ kānı (K. 22/18)

5. Rakiplerine Bakışı

Birçok şairin Selman ve Zahir’in şiirlerinden intihalde bulunduğunu, kendinin böyle şeylere tenezzül etmediğini ifade eder.

Ẓahīrüñ arḳasından müste‘ārī cāmesin almaz
Tırāş etmez o ġayrılar gibi dīvān-ı Selmānı (K. 22/24)

[54] Lafzın vezin ile en güzel şekildeki i’tilafı nazmın nesirden fark olunmayacak surette külfetsiz olmasıyla hâsıl olur. Bu yolda olan nazmın nesirden farkı yalnız vezinli oluşu olur. Hatta nesir suretinde yazılacak olsa vezin ile ülfeti olmayan nazım olduğunu hissedemez. İşte asıl tabii nazım budur. En latif şiirler bu türlü nazımlar içinde bulunur. En güzel fikirler bu üslûpta manzum olmak için hasret çeker. Geniş bilgi için bkz.: Muallim Naci, **Istılahat-ı Edebiye: Edebiyat Terimleri**, Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, Risale Yayınları, 1996, s. 67.

Başkalarının şiirlerinde ruhani (tasavvufi) zevke sahip lafızlar bulunmadığını, değersiz bir yağmur külahının Kubad'ın tacına benzemeyeceğini, onların hiçbir zaman kendisine eşit olamayacağını söyler.

Ġayrı şā'irlerüñ kelāmında

Yoḳdur elfāẓ-ı ẕevḳ-ı rūḥānī (K. 16/30)

Baña bunlar şu gün berāber olur

Ki ide mihri māh nūrānī (K. 16/31)

Figâni'yi hicvettiği kasidesinde ona "Ey hasûd" diye seslenir; kıskançlık ateşinde yüz bin azap çek diye beddua eder. Yeryüzünü lütfunun güneşinde toz zerresi olarak hayal edip Figâni'yi "…var o zerreden kendi vücudunu hesap et" diyerek aşağılar.

6. Sevgiliye Bakışı

Sevgili, klasik edebiyatta gelenekleşmiş bir biçimde mücerret bir varlık olup âşığı umursamayan, ona zulüm ve eziyetler edendir. Âşığa soğukluk eder, kaşlarını siper gibi çatıp ah ettirir, onun canına kasteder. İşve, naz ve umursamazlık onun başlıca özelliklerindendir. Âşık onu bir gün bile görememenin sıkıntı, göz açar açmaz görmenin ise mutluluk olduğunu bilir. Yanağı güle, boyu hurma ağacına, serviye benzer. Dudakları kan içmeyi âdet edinmiştir. Gül (sevgili) her dalın (rakibin) boynuna asılıp gülünce kıskançlık ateşi bülbülü yakıp kül eder.

Ḫaṭṭuñı yüzden tırāş etseñ nola ey nāzenīn

Vechi yoḳ kim bir arada cem' ola küfr ile dīn (K. 23/12)

Nice bir nāz ile şīve nice bir nāz ü istiġnā

Be hey ẓālim be hey āfet cefanuñ yoḳ mu oranı (K. 14/21)

Sen ḳaddi naẖl baña vefā itmeseñ nola

Bāġ-ı cihānda olduġı yoḳ mīve-dār serv (K. 11/3)

7. İnsana Bakışı

İnsana da çoğu zaman tasavvuf penceresinden bakan Hayalî açgözlülükten sakınmak, İblis’in onca ibadetine rağmen kibri yüzünden lanetlenmesi olayından yola çıkarak ibadete güvenmemek ve dünyaya aldanmamak gerektiğini (K. 1/2) söyler. Yücelmenin gönlü temiz olanların yanlarında olmaya, gönül gözünü uyandırarak iki âlemi görebilmeye bağlı olduğunu savunur. Vuslata tasavvufun vazgeçilmez ilkelerinden biri olan çileyle erilebileceğine inanır. Ona göre beden, bir gül bahçesidir.

Cihānda aduña ādem dine revā mıdur

Cemād gibi yatasın müsebbiḥ ola ṭuyūr (K. 1/15)

Açıldı zaẖm gülleri gülzār-ı sīnede

Döndürdi nice ṣūreti berg-i ẖazāna tīġ (K. 6/24)

8. Doğaya, Kozmik Âleme Bakışı

Hayalî Bey, doğaya tasavvufi bir açıdan bakar. Her varlığın hâl diliyle Allah’ı tespih ettiğine işaret ederek kuşların Allah’ı tespih ettiğini, çiçeklerin Hakk’ın kudretini temaşa edip Hâlık’ını zikrettiğini belirtir.

Her şükūfe dehen ü berg zebāndur gūyā

Ẕikr ider Ḫāliḳını ḥāl diliyle eşcār (K. 2/2)

Klasik edebiyatta diğer şairlerde olduğu gibi o da güneşi doğunun hükümdarı ilan eder. Onun Yusuf, altın kanatlı tavus olduğunu, erkek aslan olduğunu, sıcacık ekmeğiyle dünyayı doyurduğunu, sevgilinin eşiğini beklediğini söyler. Tasavvuf

anlayışının tezahürü olarak güneşi gökyüzü dergâhında nurani bir mürşide, Işık dervişine benzetir. Bir inanış olarak mücevherleri olgunlaştırdığından dem vurur.

Ḫāniḳāh-ı çarḫda bir mürşid-i nūrānī̇dür

Nūrdan seccādesi dūşunda seyr eyler güneş (K. 5/4)

Hilali şekil yönünden gemiye, ayı sancağa benzetirken geceyle ilgili olarak onun zenci ordusunun hükümdarı olduğunu, karga, kaplan, Hintli bir dilenci olduğunu söyler. Yıldızlar için bazen kervan, bazense asker kavramlarını kullanır.

Hindū-yı şeb micmer-i māh ile şeylillāh ider

Bir ḳızıl altun aña her gün virür beñzer güneş (K. 5/5)

9. Devir, Felek ve Dünyaya Bakışı

Hayalî olumsuz yönleriyle dünyanın harap olmuş bir durak olduğundan sevinç yeri sayılamayacağını, sıkıntısının balına değmeyeceğini, beden gemisini batıran bir deniz, kafes olduğunu söylerken, adaletli padişah Kanuni'nin kulu olarak Mısır ülkesi, kimi zaman gül bahçesi, tasavvufi bir açıdan ise tekke olduğunu söyler. Bir beyitte gökler kiliseye, dünya rahiplere benzetilir.

Dilā bu menzil-i vī̇rānı ṣanma cāy-ı sürūr

Ki ḳaṣr-ı dehre bulınur hezār dürlü ḳuṣūr (K. 1/1)

Feleğin, bir açıdan insanın kanını döken, içen bir varlık, hokkabaz; başka bir açıdan ise fırın, dünyaya mutluluk suyu saçan değirmen ve gelin olduğunu söyler. Zamanın insanı mezara gönderdiğini, ona zulmettiğini yakınarak belirtir.

Zemāne ḳanuñ içer olduñ ise çoḳ başlu

Bu bāġ-ı dehrde mānend-i ḫūşe-i engūr (K. 1/6)

Ḳamuya leẕẕet-i dünyā belā-yi ‘aşḳ baña

Zemāne ġayrıya şehd itdi baḫş baña şereng (K. 7/22)

10. Düşmana Bakışı

Hayalî düşman kellesini çevgan oyununun topuna, beden elbisesi üzerindeki lekeye, padişahın mızrağının ucundaki meyveye benzetirken yüzünün siyah olduğunu söyler. Düşmanın kendi heveslerine kapıldığına, talihsizlikle canciğer olduğuna, körkütük sarhoş olup zehrini döktüğüne, İblis olduğuna inanır. Gölge gibi ayaklar altında ezildiğini; şeref bulmasının, kellesini padişahın mızrağının ucuna dikmesine bağlı olduğunu belirtir. Onların, savaş alanını dökülen kanlarıyla gül bahçesine çevirdiklerinden söz eder.

Nīzeñ üzre ḳana müstaġraḳ ‘adūñuñ kellesi

Beñzer ol mevzūn nihāle kim ucında var gül (K. 12/16)

Şehā ‘adūñ eger isterse ser-firāz olmaḳ

Serin sinānuña diksün ki başı göge irer (K. 3/9)

11. Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’ye Bakışı

Hayalî, kasidelerinde devleti at, yeşerip insana gölgelik yapacak gül fidanı, gül bahçesi, mutluluk bahçesi olarak tasavvur eder. Ülkeyi kurulu sofraya, düşmanı da sineğe benzetir.

Anı geçerdi ablaḳ-ı eyyām-ı fitne-cūy

Olmasa ḫıng-i devlete ger taziyāne tīġ (K. 6/5)

Gülbün-i devletüñ olup ser-sebz

Saḳlaya sāyesinde insānı (K. 16/35)

12. Padişahtan İstekleri

Hayalî'nin, yazdığı kasidelerin çoğunu Kanuni'ye sunmakla birlikte ondan nadiren bir şeyler istediği görülür. Dostlarının teşviki ile bir kez Sancak Beyliği, bir kez de Rumeli Kethüdalığı istese de sonradan pişman olduğunu söyler. Bu istekleri bazen açıkça bazen ima yollu dile getirir. Güneşin yerden zerreyi kaldırdığı gibi padişahın, kendisini zamanın zulmünden kurtarmasını ister; fakirliğin bıçağı kemiğe dayandırdığını belirtir. Vakıf mütevelliliği ya da dirlik, hastalığının malını tüketmesiyle tımar (tımar arazisi ya da tedavi yardımı), kılıç, deve ister.

Hümā-yı evc-i ʻizzetdür ṣalarsa üstime sāye
Çekem pehlūya sancaḳ adlu bir serv-i ḫırāmānı (K. 21/5)

Ḥāṣıl-ı ʻömrümi bīmārlıġum itdi tebāh
Pādişāhum baña vaḳtidür iderseñ tīmār (K. 2/17)

Demdür ki devletüñde ḳılıc etmegin yiyem
Budur getürdügüm ṣafaḥāt-ı beyāna tīġ (K. 6/28)

II. BÖLÜM
HAYALİ BEY'İN KASİDELERİ

1.

Ḳaṣīde

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Muctes + – + – / + + – – / + – + – / + + –

1.	Dilā bu menzil-i vīrānı ṣanma cāy-ı sürūr Ki ḳaṣr-ı dehre bulunur hezār dürlü ḳuṣūr	Ey gönül! Bu harap olmuş durağı sevinç yeri sanma. Nitekim dünya köşküne pek çok kusur bulunur.
	Ḳarañusına anuñ ḳılma ḫande şem' gibi Dilerseñ ola yüzüñ aġ nite kim kāfūr	Yüzün kâfur gibi ak olsun istersen onun karanlığına mum gibi gülme.
3.	Sipihr ḳara yire cür'a-veş döker ḳanuñ Ḥabāb-gūne dimāġuñd'olursa bād-ı ġurūr	Dimağında su kabarcıkları gibi gurur rüzgârı olursa felek, kanını kara toprağa tortu gibi döker.
	Bulanma seyl ṣuyı gibi aḳma her yañaya Naẓarlarında yüri ṣāf-dillerüñ duru dur	Sel suyu gibi bulanma, her yöne akma; yürü gönlü temiz olanların bakışlarında duru ol.
5.	Ḳażā elinde kemān oldı çarḫ-ı ḫam-ḳāmet Ecel oḳıyıla bizi itmek içün ehl-i ḳubūr	Beli bükülmüş gökyüzü, bizi, ecel okuyla kabir ehlinden etmek için kaza elinde yay oldu.
	Zemāne ḳanuñ içer olduñ ise çoḳ başlu Bu bāġ-ı dehrde mānend-i ḫūşe-i engūr	Bu dünya bağında üzüm salkımı gibi çok başlı olduysan felek kanını içer.
7.	Belāsı balına degmez ḳo leẕẕet-i dehri Evüñ yıḳılmaya tā mişl-i ḫāne-i zenbūr	Arı kovanı misali evinin dağılmaması için dünya lezzetini bırak; onun sıkıntısı balına değmez.

	Gerekse ḳuvvet-i bāzūda Şāh Behrām ol Bu Zāl-i dehr ider menzilüñi āḫir gūr	Güç ve kuvvette Şah Behram olsan da zaman denilen Zal, sonunda yerini mezar eder.
9.	Dilerseñ olmaġa gün gibi āsumān-rif‘at Yüzüñi sāye-ṣıfat ḫāk-i rāh ol yere ur	Güneş gibi gökyüzü mertebesinde olmak istersen yolun toprağı ol, yüzünü gölge gibi yere vur.
	Gel olma bezm-i fenāda mey ile ālūde Ki ṣuna sāḳi-i vaḥdet elüñe mā’-i ṭahūr	Gel, fena meclisinde şaraba bulaşma ki vahdet sakisi [=Allah], sana tertemiz su sunsun.
11.	Ṣadā-yı ‘ālem-i lāhūtı istima‘ eyle Nedür bu şīven-i nāy ile nāle-i ṭanbūr	Sır âleminden yankılanan sese kulak ver. Bu, neyin yas tutması ve tanburun inlemesi ne(den)dir?
	Aġardı ṣaç u ṣaḳal aġ u ḳaradan gel geç Gözüñi aç naẓar it ẓulmetüñ olupdur nūr	Saç sakal ağardı; (artık) akı karayı bırak. Gözünü aç da bak; karanlığın, aydınlığa dönüşmekte.
13.	Ḳo aç gözlülügi gördügüñde biryānı Diküp aña gözüñi germ olma çün tennūr	Kebabı gördüğünde açgözlülüğü bırak. Gözünü ona dikip de fırın gibi kızma.
	Cihān sefīne-i ten ġarḳ idici deryādur Ḥabābı kūh-ı belā mevcidür anuñ şer ü şūr	Cihan, beden gemisi batıran bir denizdir. Musibet dağı, onun kabarcıkları; kargaşa da dalgasıdır.
15.	Cihānda aduña ādem dine revā mıdur Cemād gibi yatasın müsebbiḥ ola ṭuyūr	Kuşlar tesbih edip sen cansızlar gibi yatarken cihanda adına “insan” densin, hak mıdır?
	Ger ādemīde ġaraẓ ekl ü şürb ü şehvet ise Gerek cemī‘-i ünāsı taṣaddur ide sütūr	Eğer insanlıktan maksat yeme, içme ve şehvetse yük ve binek hayvanlarının, bütün insanların önünde olması gerekir.
17.	‘İbādetüñe dayanma ki saña pend yiter Hemīn ḥikāyet-i İblīs ü Bel‘am-ı Bā‘ūr	İbadetine güvenme, sana öğüt olarak Bel‘am-ı Baur ve İblis’in hikâyesi yeter.

	Kimesne irmedi şādīye bī-vesīle-i ġam Müyesser olmadı Şīrīn viṣāli bī-Şāpūr	Şâpûr olmadan Şirin'e kavuşmak nasıl mümkün olmadıysa elem vesilesi olmadan da mutluluğa kimse ermedi.
19.	Kemān-ı ʻışḳı eger çekdüñ ise merdāne Gerekdurur ki ola tīr-i āha sīne ḳubūr	Aşk yayını eğer yiğitçe çektiysen sine, ah okuna sadak olmalıdır.
	Bu ʻizz ü cāhına devrānuñ olmadı mā'il Ṣonı fenā idüğin bildi Ẓıll-i Rabb-i Gafūr	Gafur olan Allah'ın gölgesi [=padişah], sonunun yokluk olduğunu anladı da bu dünyanın şan ve şöhretine meyletmedi.
21.	Şeh-i zemāne Süleymān-ı ins ü cin ki anuñ Cihān emrine tābiʻdurur vuḥūş u ṭuyūr	Zamanın şahı, insanların ve cinlerin Süleyman'ı olan padişahın emrine kurduyla kuşuyla (bütün) cihan boyun eğmiştir.
	Ḳaçan ki ʻāleme baẖş ola ẖān-ı iḥsānuñ Tefāẖur eyleye çīnüñ götürmege Faġfūr	İhsan sofran dünyaya her kurulduğunda Fağfur, senin çinilerini götürmekle övünsün.
23.	Geleyidi ḳarşuña Cem ey Şeh-i diyār-ı kerem Yaṣavuluñ aña dir idi kim ıraḳdan dur	Ey kerem ülkesinin padişahı! Karşına Cemşid gelseydi muhafızların, ona, uzaktan "Dur!" derdi.
	On iki ayı yıluñ ẖışt-ı māh u mihri ṭaşur Sarāy-ı ḳadrüñi yapmaġa çarẖ olup müzdūr	Gökyüzü, ululuğunun köşkünü yapmak için amele olup yıl boyu, ay ve güneş tuğlasını taşıyor.
25.	Ḥamām-ı ʻaḳl iremez şāhbāz-ı fikretüñe Hümā ḳuşuyıla berāber hiç ola mı ʻuṣfūr	Serçenin Hüma kuşuyla bir yerde olamayacağı gibi akıl güvercini de senin düşünce doğanına yetişemez.
	Ser-i ʻadū lekedür cism cāmesi üzre Ki her ġulāmuñ anı āb-ı tīġı birlen yur	Düşman kellesi, beden elbisesi üzerinde leke olduğundan her kölen, onu kılıcının suyu ile yıkar.
27.	ẖAYĀLĪ mülk-i suẖanda ʻaceb mi olsa emīr Ki verdi Ḫusrev-i mülk-i suẖan aña menşūr	Hayalî, söz ülkesinde reis olsa şaşılır mı? Zira söz ülkesinin Ḫusrev'i [=padişahı], ona ferman verdi.

	Nite ki vaḳt-i seḥer sebzezār-ı gerdūnda Olup revāne ṭarāvet vire bu çeşme-i nūr	Bu nur çeşmesi [=güneş], nasıl ki seher vaktinde yola koyulup dünya bostanına körpelik verir;
29.	Ola ‘adūlaruñuñ sāye gibi yüzi siyāh Sen olduġuñca cihānda güneş gibi meşhūr	sen, dünyada güneş gibi meşhur oldukça düşmanlarının yüzü de gölge gibi siyah olsun.

2.

Ḳaṣīde-i Bahār Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel + + – – / + + – – / + + – – / + + –

1.	Ḫāb-ı ġafletde iken oldı göz açup bīdār Ḳudret-i Ḥaḳḳa naẓar ḳıldı ‘uyūn-ı ezhār	Çiçeklerin gözleri, gaflet uykusundayken uyanıp Hakk’ın kudretini temaşa etti.
	Her şükūfe dehen ü berg zebāndur gūyā Ẕikr ider Ḫāliḳını ḥāl diliyle eşcār	Sanki ağaçlar -her çiçeği ağız, yaprağı da dil olmuş- hâl dilleriyle Halık’ını zikrediyorlar.
3.	Göñlü ḳatılara irse yiridür neşv ü nemā Bu fuṣūl içre ki sebze bitürüpdür aḥcār	Böyle zamanlarda taşlar (bile) yeşillik bitirirken büyüme, yetişme gönlü katılara erişse yeridir.
	Çekdi āvāze-i Dāvūdını her bülbül-i mest Yed-i Beyżāsını ‘arż eyledi gül Mūsā-vār	Kendinden geçmiş her bülbül, Davud (gibi) sesini duyurdu; gül, Musa gibi yed-i beyzasını gösterdi.
5.	Bād taḥrīk idicek nāyı ṣadā eyle diyü Nefesin ṭutdı o dem çaldı biraz mūsīḳār	Rüzgâr, sesini duyursun diye neyi tahrik ettiği an (o da) nefesini tutarak musikâr (gibi) biraz çaldı.
	Gice bālīn-i ferāġatde yaturken nāgeh Hātif-i ġayb didi sem‘üme cān gözüñ uyar	Geceleyin tok gözlülük yastığında yatarken, ansızın, gaybın seslenicisi kulağıma: “Gönül gözünü uyandır.” dedi.
7.	Bir naẓarla gör iki ‘ālemi nergis-mānend Başuña ister iseñ geymege tāc-ı zer-kār	Başına altın işlemeli bir taç giymek istiyorsan nergis gibi, bir bakışla iki âlemi gör.
	Bu ḳadar ‘ömr içün ġoncayı dil-teng görüp Ṣaḥn-ı gülşende ider ağız açup ḫande enār	Bu kadar (kısa) ömür için goncayı kederli gören nar, gül bahçesinin ortasında ağzını açmış, gülüyor.

9.	Şāha ʻarż itmege mülk-i çemenüñ maḥṣūlün Elde evrāḳ ṭutar güller olup defterdār	Güller, padişaha çemen ülkesinin ürünlerini sunmak için defterdar olmuş, ellerinde evrak tutuyor.
	Nice şeh Ḫusrev-i Cemşīd-fer ü Dārā-der Çarḫ-pervāz ü hümā-sāye vü ṭūṭī-güftār	Ne padişahı! Cemşid kudretli ve Dara azametli, feleğin uçucusu, hüma gölgeli, şirin sözlü;
11.	Gülbün-i bāġ-ı kerem Şāh Süleymān ki anuñ Vardurur bencileyin bülbül-i gūyāsı hezār	benim gibi şakıyan binlerce bülbülü olan, cömertlik bağının gül fidanı Padişah Sultan Süleyman'dır.
	Sancaḳ u tuġuñ ider rūz-ı saʻīdüñ Nevrūz Her ne vaḳtin ki berāber ola bu leyl ü nehār	Sancak ve tuğun, bu geceyle gündüz beraber oldukça senin her mutlu gününü nevruz eder.
13.	Meh-i encüm-sipeh ü mihr-i felek-mertebesin Saña dirsem yiridür baḥr-i seḫā kūh-ı vaḳār	(Sen) yıldız askerli ay, felek mertebeli güneşsin. Sana cömertlik denizi, vakar dağı dersem yeridir.
	Dünyede bulduġı bu nām ü nişān ile şeref Sīnede möhr-i Süleymān götürür her dīnār	Her dinar, dünyada (onun sayesinde) ad, unvan ve şeref bulduğu için göğsünde Süleyman mührünü taşır.
15.	Kimse ḳan yutmadı devrüñde meger ġonca-i bāġ Kimse ah itmedi ʻahdüñde meger bülbül-i zār	Senin devrinde, bağın goncası dışında kimse kan yutmadı; saltanatında, inleyen bülbül dışında kimse ah etmedi.
	Āb-ı tīġüñ ideli ehl-i hevā olanı ḫāk Ḫavfdan kendüsine ṭaşı ḥiṣār eyledi nār	Senin kılıcının suyu hevesine kapılanları toprak edeli cehennem, korkusundan taşı kendine kale yaptı.
17.	Ḥāṣıl-ı ʻömrümi bīmārlıġum itdi tebāh Pādişāhum baña vaḳtidür iderseñ tīmār	Hastalığım, ömür boyu kazandığımı mahvetti. Padişahım, şimdi bana bakıp beni iyileştirme zamanıdır.
	Tāc u taḫtum vireliden yile mānend-i ḥabāb Cürʻa-veş ḫāke düşüp ḳan yutaram sāġar-vār	Her şeyimi su kabarcığı gibi yele vereli tortu gibi toprağa düşüp, kadeh gibi kan yutuyorum.

19.	Benem ol murġ-ı hevāyī ki gidüp dāne-i ṣabr Dām-ı ṣayyād-ı belāda iderem şimdi ḳarār	Sabır danesi bitip şimdi musibet avcısının tuzağına yerleşmiş nefsine düşkün kuş benim.
	Bu ḳaṣīdemde benüm şāhid-i ma‘nā çoḳdur Ḫusrev-i mülk-i ma‘ānī benem itmeñ inkār	Benim bu kasidemde mana dilberi çoktur; manalar ülkesinin Hüsrev'i benim, inkâr etmeyin.
21.	Dem-i ‘Īsā gibi oldı suḫanum rūḥ-efzā Ḳadr ile başum eger göge irerse yiri var	Sözüm İsa'nın nefesi [=şarap] gibi ruh bağışlayıcı oldu. (Artık) başım onurla göğe erişse yeridir.
	Nice kim cünd-i şitā ġāret idüp gülzārı Eyledikce anı maġlūb şeh-i mülk-i bahār	Kış askeri gül bahçesini yağmalayıp bahar ülkesinin padişahı onu mağlup ettikçe;
23.	Düşmanuñuñ ola pijmürde bahār-ı ‘ömri Vird idindi ḪAYĀLĪ bunu leylen vü nehār	düşmanının ömrünün baharı (da öyle) perişan olsun. Hayalî, bunu gece gündüz tekrarlar durur.

3.

Ḳaṣīde-i Feth̤-i Rodos Berāy-ı Sulṭān Süleymān H̱ān

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Muctes + – + – / + + – – / + – + – / + + –

1.	Bürūc-ı ḳal‘a-i gerdūnda yine vaḳt-i seḥer Dikildi sancaḳ-ı zerrīn-i ḫusrev-i ḫāver	Doğu'nun hükümdarının altın sancağı [=güneş] yine, seher vakti gökyüzü kalesinin burçlarında dikildi.
	Sipāh-ı zengī-i şeb oldı münhezim nite kim 'Adū-yı Ḫusrev-i rūşen-dil ü Ferīdūn-fer	Gece zencisinin ordusu, Feridun heybetli ve aydınlık gönüllü Hüsrev'in [=padişahın] düşmanları gibi bozguna uğradı.
3.	Meh-i sipihr-i şeref Ḥażret-i Süleymān H̱ān Ki devleti güneşi ḳıldı 'ālemi enver	Şeref göğünün ay'ı Hazreti Süleyman Han'ın saltanatının güneşi dünyayı aydınlattı.
	Giderdi ẓulmet-i küfri zemāneden tīġı Şu'ā'-ı mihr gibi ṭutdı dehri ser-tā-ser	Kılıcı, devrinden küfür karanlığını giderdi; dünyayı güneş ışığı gibi baştan başa tuttu.
5.	Hevāyī ṭopı şehüñ oldı āsumānī ḳażā Rodosı eyledi bir dem içinde zīr ü zeber	Padişah'ın havayi topu gökten gelen kaza (gibi) olup Rodos'u bir anda yerle bir etti.
	Egerçi ḳanzil olup dökdi zehrini küffār Ve līk çañına ot ṭıḳdı ṭop-ı ejder-ser	Kâfirler her ne kadar kör kütük sarhoş olup zehrini döktüyse de ejder başlı top, onların çanına ot tıktı.
7.	Tükendi dāneleri kişt-zār-ı miḥnetde Ḳamusı girye ile toḫm-ı eşk-i dīde eker	Bela tarlasında daneleri [=gülleleri] tükenince hepsi ağlayarak gözyaşı tohumu ekiyor.
	Hevāyī ṭop varup yıḳdı āsiyālarını Yerinde şimdi hemān her birisinüñ yil eser	Havayi top, varıp değirmenlerini yıktı. Şimdi hemen her birinin yerinde yeller esiyor.

9.	Şehā ʿadūñ eger isterse ser-firāz olmaḳ Serin sinānuña diksün ki başı göge irer	Ey Padişah! Eğer düşmanın, üstün olmak isterse başını mızrağına diksin; böylelikle başı göğe erer.
	Dıraḫt-ı ḫuşge çü neşv itdi āb-ı şemşīrüñ Şükūfe-i ser-i aʿdāyı virdi nīzeñ ber	Kılıcının suyu, kuru ağacı yeşerttiği gibi mızrağın, düşmanların başının tomurcuğunu da meyve yaptı.
11.	Nesīm-i lûṭfuñ eserse şitāda ey yüzi gül Bitüre ḫār-ı muġaylānda ġonca-i aḥmer	Ey gül yüzlü! Lütfunun rüzgârı kış mevsiminde eserse çöl çalılarının dikeninde kırmızı gonca bitirir.
	Eger ki ḳahr ile ḳılsañ neẓāre mihr ü mehe Biri hilāle döner birisi zevāle irer	Eğer güneşe ve aya kahırla baksan (korkudan) biri hilale döner, diğeri söner.
13.	Ruḫuñ güni ile meh oynasaydı nerd-i cemāl Bu nakş-ı ḫāl ü ḫaṭuñ māhı eyler idi ḳamer	Ay, yanağının güneşiyle güzellik tavlası oynasaydı bu (yüzündeki) beninin ve tüylerinin nakşı, dolunayı hilale çevirirdi.
	Şehā ḪAYĀLĪ ayaġuñ tozına ḳıldı nis̱ār Ḫazāyin-i dil ü cāndan hezār dürr ü güher	Ey Padişah! Hayalî senin ayağının tozuna, dil ve can hazinelerinden pek çok mücevher saçtı.
15.	Görince ṣāḥib-i dīvān olanlar ebyātum Didiler olsañ olur ehl-i naẓma ser-defter	Divan sahipleri beyitlerimi görünce: “Şiir ehlinin en önde geleni olsan olur.” dediler.
	İşitse gül yüzüñün vaṣfı ile eşʿārum Yaḳayı lāle gibi ġonca çāk çāk eyler	Gonca, senin gül yüzünü vasfettiğim şiirlerimi işitse yakasını lale gibi parça parça eder.
17.	Nite ki sünbül ü şebbū sifāl-i gerdūnda Yitüp yirine bite vaḳt-i ṣubḥ nīlūfer	Nasıl ki sümbül ve şebboy, felek çömleğinde yitip yerine sabah vakti nilüfer biterse…
	Şehā güneş gibi ol ʿālem içre kişver-gīr Bi-ḥaḳḳ-ı nūr-ı cebīn-i beyāż-ı Peyġamber	Ey padişah! Hz. Peygamber’in aydınlık alnının nuru hakkı için âlem içinde güneş gibi ülke tutan [=hükümdar] ol.

4.

Ḳaṣīde-i Seḥer

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Muzârî – – + / – + – + / – – – + / – + –

1.	Gün gibi doġdı ḳarşudan ol meh-liḳā seḥer Rūşen gözükdi gel baña ey āşinā seḥer	O ay yüzlü (sevgili) seher vakti karşıdan güneş gibi doğdu, apaçık gözüktü. Ey aşina! Seher vakti bana gel.
	Kūy-ı nigārı bekleyeyin gice ṣubḥa dek Şāyed günüm gele başuma gün doġa seḥer	Gece sabaha dek güzel yüzlü sevgilinin semtini bekleyeyim. Eğer günüm geldiyse seher vakti bana gün doğar.
3.	Dün gice ṣubḥ olınca işigini bekledüm Sovuḳluġ itdi bir yaña ol bir yaña seḥer	Dün gece sabah oluncaya dek eşiğini bekledim. Seher bir yandan o (sevgili) bir yandan soğukluk etti.
	Aḫşamla ben ġarīb ile bir gice sevdügüm Kavlüñe ṣādıḳ ol nite kim dilberā seḥer	Sevdiğim, ben garip ile bir gece akşamla. Ey sevgili! Seher gibi sözüne sadık ol.
5.	Miḥnet aña ki görmeye bir şām sen şehi Devlet anuñ ki göre seni göz aça seḥer	Mihnet, sen şahı bir akşam (bile) görmeyenedir. Saadet, seher vakti göz açınca seni görenindir.
	Cānā ḳaçan ki dirlese bu ‘āriżuñ güli Beñzer şu bāġa kim aña yaġmur yaġa seḥer	Ey sevgili! Senin bu yanağının gülü her ne zaman terlese, (bu durum) seher vakti yağmur yağan bağa benzer.
7.	Devr-i ḳamerde nite ki ‘ıyd-i şerīf irüp Ḫalḳ-ı zemāne gül gibi ḫandān ola seḥer	Hilal göründüğünde nasıl ki mübarek bayram gelip zamanın halkı seher vakti gül gibi gülerse;
	Sen şādlıḳda düşmenüñ olsun esīr-i ġam Budur ḪAYĀLĪnüñ sözi her şām tā seḥer	sen (de öyle) bahtiyar (ol); düşmanın, elemin esiri olsun. Hayalî’nin her akşamdan sehere dek sözü budur.

5.

Ḳaṣīde-i Āfitāb Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilātün Fāʻilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1.	Olalı maşrıḳ ilinde şāhbāz-ı zer güneş Her seḥer zāġ-ı şebi uçup şikār eyler güneş	Güneş, doğuda altın renkli doğan olalı, her seher uçarak gece kargasını avlar.
	Zāġ-ı şeb meh beyżasın alınca zīr-i bāline Doġdı andan çin seḥer ṭāvūs-ı zerrīn-per güneş	Gece kargası ay yumurtasını kanadı altına alınca ondan, seher vakti, altın kanatlı tavus güneşi doğdu.
3.	Gāra girdi ḳulle-i çarḫuñ pelengi doġdı çün Bīşe-i eflākden mānend-i şīr-i ner güneş	Güneş, felekler ormanından erkek aslan gibi doğduğunda gökyüzü zirvesinin kaplanı, ine girdi.
	Ḫāniḳāh-ı çarḫda bir mürşid-i nūrānīdür Nūrdan seccādesi dūşunda seyr eyler güneş	Güneş, gökyüzü dergâhında mürşid-i nuranidir; omzunda nurdan seccadesi, seyreyliyor [=ibretle bakıyor].
5.	Hindū-yı şeb micmer-i māh ile şeylillāh ider Bir ḳızıl altun aña her gün virür beñzer güneş	Sanki gece Hintlisi, ay buhurdanı ile “Allah için bir şey!” der de güneş ona her gün bir kızıl altın verir.
	Bu ne ḥikmetdür ki tennūr-ı felekden her seḥer Çıḳarup bir ḳurṣ-ı germi ʻālemi ṭoylar güneş	Bu ne hikmettir ki güneş, her seher felek fırınından sıcacık bir ekmek çıkarıp dünyayı doyuruyor.
7.	Tañrı yaḳdugı çerāġı kimse söyündürmedi Ger delīl-i rūşen isterseñ saña yiter güneş	Tanrı’nın yaktığı kandili kimse söndüremedi. Eğer apaçık bir delil istersen sana güneş yeter.
	Gördi evrāḳ-ı ʻUṭāridde yazılmış ḥall ile Gün doġınca eyledi bu maṭlaʻı ezber güneş	Güneş, Utarit’in sayfalarında hall ile yazılmış olduğunu görüp gün doğuncaya kadar bu matlaı ezber etti.

9.	ʻĀşıḳ olmışdur saña ey māh-rū beñzer güneş Anuñ içün āsitānuñ her seḥer bekler güneş	Ey ay yüzlü! Sanki güneş sana âşık olmuştur da onun için her seher eşiğini beklemektedir.
	Düşdi cāna ʻaks-i ruḫsāruñ şikāf-ı sīneden Ḫāne kim vīrān ola pertev ṣalar yir yir güneş	Güneşin viran olmuş eve yer yer ışık saldığı gibi yüzünün aksi de göğüs yarığından cana düştü.
11.	Şāmdan gelmiş yalıñ yüzlü ışıḳ maḥbūbudur Ṭās alub kūyūñ gedālar gibi seyr eyler güneş	Güneş, Şam'dan [=akşamdan] gelmiş, dilenciler gibi tas alıp senin semtini dolaşan, temiz yüzlü ışık sevgilisi [=Bektaşi dervişi]dir.
	Gözde eşküm ḳatresin şevḳ-ı ruḫuñ rengīn ider Kān içinde gör nice gevherleri besler güneş	Yanağının arzusu göz(üm)de yaşımın damlasını güzelleştirir. Gör, güneş nice mücevherleri maden ocağında besliyor.
13.	Dāmen-i gerdūnı ṣanma lāle-gūn itdi şafaḳ Sen meh-i bī-mihr içün her ṣubḥ ḳan aġlar güneş	Şafak feleğin eteğini lale renkli etti sanma. Güneş, sen vefasız ay için her sabah kan ağlar.
	Merḥamet ḳıl ẓulmü ḳo yoḫsa şikāyet eylerem Ol Şehe kim oldı aña bende-i kemter güneş	Merhamet et, zulmü bırak; yoksa güneşin, kendisine âciz bir köle olduğu o padişaha (seni) şikâyet ederim.
15.	Ẓıll-i Yezdān Ḥażret-i Sulṭān Süleymān şāh kim Taḫt eyvān-ı sipihr oldı aña efser güneş	Allah'ın gölgesi Hazreti Sultan Süleyman Şah için gökyüzü sofası taht, güneş taç oldu.
	Rezm hengāmında görmüş tīġ-ı āteş-rengini Beñzi ṣararmış daḫi ol ḳorḫudan titrer güneş	Güneş, savaş sırasında ateş renkli kılıcını görmüş, benzi sararmış; hâlâ o korkudan titriyor.
17.	Ḫavf-ı tīġüñden eyā ḫurşīd-i Mirrīḫ-intiḳām Çarḫī ḳalḳanın sipihrüñ yüzine ṭutar güneş	Ey Merih intikamlı güneş [=padişah]! Güneş, kılıcının korkusundan gökyüzü çarhi kalkanını kendi yüzüne tutar.
	Bir başı vü bir ḳılıcı var ġulāmuñdur senüñ Gerçi oldı ḫusrevā sulṭān-ı baḥr ü ber güneş	Ey padişah! Her ne kadar güneş, kara ve denizlerin sultanı olduysa da senin, bir başı ve bir kılıcı olan kölendir.

19.	Sensin ol şāh-ı cihān kim ḫışm idüp bir kez deseñ Māh-ı gerdūn ile kūyum nice seyr eyler güneş	Sen o cihan şahısın ki öfkeyle bir kez: “Güneş, feleğin ayı ile semtimde nasıl gezer?” desen,
	Baḥr-ı sīm-ābīde seyrān itmeye fülk-i hilāl Bezm-i mevcūdātda gezdürmeye sāġar güneş	hilal gemisi gümüş denizinde dolaşamaz; güneş varlıklar meclisinde kadeh gezdiremez.
21.	Dehr ẓulmünden ḪAYĀLĪ ḳuluñı ḳurtar Şehā Çün götürür ẕerreyi yirden żiyā-güster güneş	Ey Şah! Işık yayan güneşin, zerreyi yerden götürdüğü gibi Hayalî kulunu zamanın zulmünden kurtar.
	Çarḫ ayaġa ṣalduġın lāzımdurur almaḳ ele Anuñ içün şebnemi yirden göge ilter güneş	Feleğin yere çaldığını kaldırmak gerek. Güneş, onun için çiyi yerden göğe yükseltir.
23.	İltifātuñdur sözüm bu resme rengīn eyleyen Terbiyetle ṭaşı la‘l-i āb-dār eyler güneş	Sözümü böyle süsleyen, senin iltifatındır. Güneş de terbiyeyle, taşı parlak mücevhere dönüştürür.
	Nite kim ẓulmet sipāhından sipihri almaġa Mülk-i ḫāverden çeke envārdan leşker güneş	Güneşin, feleği karanlık ordusundan almak için doğu ülkesinden nurdan asker çekmesi gibi…
25.	Sāye gibi düşmanuñ olsun ayaḳda pāy-māl Sen şehā eflāk-ḳadr ol nite kim enver güneş	düşmanın, gölge gibi ayaklar altında olsun. Ey padişah! Sen, parlak güneş gibi felek mertebesinde ol.

6.

Ḳaṣīde-i Tīġ

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Muzârî – – + / – + – + / + – – + / – + –

1.	Dursa niyām içinde ḳaçan kim yegāne tīġ Beñzer ininde uyḫuya varmış yılana tīġ	Kılıç, ne zaman kınında tek başına dursa ininde uykuya dalmış yılana benzer.
	Cevherleri yüzinde çü ṣayyād dāmıdur Döndi fenā yolında bir āb-ı revāna tīġ	Kıymetli taşları yüzünde avcı tuzağı gibi olan kılıç, yokluk yolunda bir akar suya döndü.
3.	Mülk-i vücūdı yaḳdı ser-ā-ser kül eyledi Olalı rezm āteşi içre zebāne tīġ	Kılıç, savaş ateşi içinde alev olalı vücut binasını tamamen yakıp kül etti.
	Bir murġdur ki çıḳduġı dem beyżadan uçar Farḳ-ı ‘adūyı eyler o dem āşiyāne tīġ	Kılıç, yumurtadan çıkar çıkmaz uçup hemen düşmanın tepesini yuva edinen bir kuştur.
5.	Anı geçerdi ablaḳ-ı eyyām-ı fitne-cūy Olmasa ḫıng-i devlete ger taziyāne tīġ	Eğer kılıç devlet atına kırbaç olmasaydı fitne arayan günlerin alaca atı onu geçerdi.
	Bir Hindī ḫācedür ki diler cevherin ṣata Ṣadr-ı ‘adūda geçdügi budur dükāna tīġ	Kılıç, değerli taşını satmak isteyen Hintli bir tüccardır. Düşman göğsünde dükkân açması bundandır.
7.	Gūyā ki āḫırında şebüñ āfitābdur Şöyle yaraşdı bu ḫaṭ-ı ‘anber-feşāna tīġ	Kılıç, bu anber saçan yazıya [=kasideye] sanki gecenin sonundaki güneş gibi yakıştı.
	Dīvār-ı ‘ömrün eyleye düşmanlaruñ ḫarāb Seylāb-vār olsa ḳaçan kim revāne tīġ	Kılıç, ne zaman sel gibi aksa düşmanlarının ömür duvarını harap eder.

9.	Genc-i cemālüñ üstine ḳonmış ṭılısm ile Bu vechden didüm ol iki ebruvāna tīġ	Güzelliğinin hazinesi üstüne tılsımla konduğu için o iki kaşa kılıç dedim.
	Bir murġdur ki ḳonduġı dem farḳ-ı düşmene Ḳanıyla yaşını idinür āb ü dāne tīġ	Kılıç, düşmanın tepesine konduğu an onun kanıyla gözyaşını su ve dane edinen bir kuştur.
11.	Ṣan al cāme içre yalıñ yüzlü ḫūbdur Ḫūn-ı ʻadū ile dönicek ergavāna tīġ	Kılıç, düşmanın kanı ile erguvana benzeyince sanki kırmızı libas içindeki tertemiz yüzlü güzeldir.
	Kesdügi düşmanuñ götürür ḫākden başın Beñzer keremde ḫusrev-i gītī-sitāna tīġ	Kılıç, kestiği düşmanının başını topraktan götürür; şerefte, dünyayı fetheden padişaha benzer.
13.	Sulṭān-ı berr ü baḥr Süleymān-ı ins ü cān K'alur şükūh-ı düşmeni olup bahāne tīġ	Kara ve denizlerin sultanı, insanların ve cinlerin Süleyman'ı, kılıç vesile olup düşmanın azametini alır.
	Devr-i felekde tīġını gördi ḫıred didi Baġlandı neyiçün yine pīl-i demāna tīġ	Akıl, feleğin dönüşünde [=kaderde] kılıcını görüp: "Yine heybetli file niçin kılıç bağlandı." dedi.
15.	Farḳ-ı ʻadūsı ḳulle-i kūh-ı belādurur Beñzer o ḳulle üzre çekilmiş dumana tīġ	Düşmanının başı bela tepesinin zirvesidir. Kılıç da o zirveye çekilmiş dumana benzer.
	Bir başı ile bir ḳılıcı var ḳuluñdurur Ṣalsa yolıñda ṣubḥ nola ṣādıḳāne tīġ	Sabah, bir başı ve bir kılıcı olan kulundur, senin yolunda sadakatle kılıç sallasa şaşılır mı?
17.	Baḳsañ ġażabla nīzesi mihrüñ düşer velī Meydān içinde ṣalmaz erenler ḳaçana tīġ	Gazapla baksan güneşin mızrağı düşer; ama yiğitler (savaş) meydan(ı) içinde kaçana kılıç sallamaz.
	Bir ḳalbi pāk meşrebi ṣāfī ḳuluñdurur Ḳalmaz yolında düşmanuñuñ baş ü cāna tīġ	Kılıç temiz kalpli, temiz huylu kulundur; (o nedenle) düşmanının baş ve canını almaya yolda kalmaz.

19. Burnından itdügini getürdi ‘adūlaruñ
Ḳan aḳıdup ṣu yirine ol nāvdāna tīġ

Kılıç, oluğa su yerine kan akıtarak düşmanlarının ettiğini burnundan getirdi.

Baḥr içre māhī burc-ı esedde hilāldür
Şol dem ki alsañ ol kef-i deryā-nişāna tīġ

Deryaya benzer ele kılıç aldığında kılıç; deniz içinde balık, aslan burcunda hilal olur.

21. Müdbirlik ile hemdem olupdur zemānede
Cānlar yidürse yiridür ol hem-zebāna tīġ

Kılıç, şu sıralar talihsizlik ile canciğer olan o ağız birliği eden [=düşman]e canlar yedirse yeridir.

Bil baġlamazsa hıḍmetüñe mūr gibi ḫaṣm
Lāzım degül ki sen çekesin ins ü cāna tīġ

Düşman, hizmetine karınca gibi bel bağlamadıktan sonra senin insan ve cinlere kılıç çekmen gerekmez.

23. Besdür ‘adū-yı dīve vezīr-ı melek-ḫıṣāl
Zīra ki dest-pençe yiter arslana tīġ

Aslana kılıç olarak pençenin yetmesi gibi düşman İblis’ine melek tabiatlı vezir yeter.

Açıldı zaḫm gülleri gülzār-ı sīnede
Döndürdi nice ṣūreti berg-i ḫazāna tīġ

Beden gülistanında yara gülleri açıldı. Kılıç, nice kılığı sonbahar yaprağına döndürdü.

25. Şāhā ḪAYĀLĪ bunca ḳılıcuñ urur senüñ
Sen daḫi ḳıl ‘atā aña bir ḫusrevāne tīġ

Ey padişah! Hayalî bunca zaman senin kılıcını sallıyor; sen de ona padişaha yaraşır bir kılıç bağışla.

Meydān-ı naẓm içinde şehā bir dilāverem
Lāyıḳ degül mi bencileyin pehlevāna tīġ

Ey şah, şiir meydanında bir yiğidim. Benim gibi pehlivana kılıç layık değil mi?

27. Ṭayy eyledüm menāzil-i fażl u belāġati
Ḳoydum ḥarāmīler gibi bu kārvāna tīġ

Fazilet ve belagat duraklarını geçtim, eşkıya gibi bu kervana kılıç koydum.

Demdür ki devletüñde ḳılıc etmegin yiyem
Budur getürdügüm ṣafaḥāt-ı beyāna tīġ

Saltanatında kılıç ekmeği yememin zamanıdır; beyan safhalarına kılıç getirmem bu(ndan)dur.

29.	Ya tevliyet vir anı ḳalem birle żabṭ idem Ya dirlik eyle olsun arada baḥāne tīġ	Ya mütevellilik ver onu kalemle kaydedeyim yahut dirlik ihsan et; kılıç, arada bahane olsun.
	Ya ḫod beni vilāyet-i Hinde revāne ḳıl Ta kim elümden anda daḫi ḳan ḳaşana tīġ	Ya da beni Hint iline gönder; orada dahi kılıç, elimden kan işesin [=korkudan titresin].
31.	Bu resme ḳılmaz idi beyān ḥālümi ḳalem Ergürmeyeyidi faḳr eli ger üstüḫāna tīġ	Fakirlik eli, kılıcı [=bıçağı] kemiğe dayandırmasaydı kalem, hâlimi böyle açıklamazdı.
	Tā kārvān-ı encümi her ṣubḥ almaġa Çekdükce mihr-i çarḫ reh-i kehkeşāna tīġ	Gökyüzünün güneşi, yıldız kervanını almak için Samanyolu’na her sabah kılıç çektikçe…
33.	Ḫaṣmuñ metā‘-ı ‘ömrüni tārāc idüp felek Ḳanını ṣu yerine içe ḳana ḳana tīġ	felek, düşmanının ömür sermayesini yağmalayıp kılıç, kanını su yerine kana kana içsin.

7.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Muctes + – + – / + + – – / + – + – / + + –

1. Livā-yi māhı çü dikdi sipihre ḫusrev-i zeng
Sipāh-ı encüm ile doldı lāceverd evreng

Karanlığın hükümdarının gökyüzüne ay sancağını dikmesiyle lacivert gökyüzü yıldız askeriyle doldu.

Bıraḳdı vādīye kendin ġazāle-i ḫurşīd
Olunca ḳulle-i çarḫ üzre āşikār peleng

Kaplan gökyüzü tepesinde görününce güneş ceylanı kendini vadiye bıraktı.

3. Yel-i sipāh-ı nücūm olmuş idi çarḫ-ı berīn
Hilālden ṭaḳınup başı üzre perr-i güleng

Pek yüce felek [=çakır doğan] başına hilalden turna kuşu kanadı takınarak yıldız ordusunun pehlivanı olmuştu.

Çün oldı Yūsuf-ı mihrüñ mekānı çāh nola
Olursa göz yaşı Ya‘ḳūb-ı çarḫa heft-evreng

Büyükayı takımyıldızı, gökyüzü Yakub'una gözyaşı olursa ne olacak? Zira Güneş Yusuf'unun yeri kuyu oldu.

5. Ḳurulmuş idi felek ḫargehinde ṣoḥbet-i ḫāṣ
Nücum nuḳl ü şafaḳ anda bāde-i gül-reng

Felek otağında seçkinler sohbeti kurulmuştu. Orada yıldızlar meze, şafak gül renkli şaraptı.

Zemāne ḫalḳı gibi olmuş idi āsūde
Vuḥūş berr ü beyābānda baḥr içinde neheng

Yırtıcılar toprakta ve çölde, timsah suda zamane halkı gibi huzur içinde [=uykuda] idi.

7. Velī ben olmış idüm tār-ı nāleye dem-sāz
Ḫamīde ḳaddüm ile iñlemekde nite ki çeng

Ama ben, iki büklüm vücudumla çeng gibi inlemede figan teline sırdaş olmuştum.

Elemde idi bu cān ü göñül ki niceye dek
Reh-i belāda beni bār-ı ġuṣṣa eyleye deng

Bu can ve gönül elemdeydi. Gam yükü, bela yolunda, beni ne zamana kadar sersem edecek?

9.	Bu ġamdan aṣılu ḳaldum derā-yı deyr gibi Başum aşaġda dilüm güft ü gūda nite ki zeng	Bu gamdan dolayı kilise çanı gibi asılı kaldım; zil gibi, başım aşağıda, dilim dedikoduda.
	İrişdi semʻüme ol dem nidā-yi hātif-i ġayb Ki ey ḫulāṣa-i mevcūd-ı ṣāḥib-i ferheng	O an gayb seslenicisinin sesi kulağıma erişti: “Ey marifet sahibinin varlığının özü!..
11.	Yüri cenāb-ı şeh-i Cem-nihāda sür yüzüñi Ki ḳalbüñ āyīnesi ola gün gibi bī-jeng	“Yürü, Cem yaradılışlı yüce padişaha [=onun eteğine] yüzünü sür ki kalp aynan güneş gibi parlak olsun.” (dedi.)
	Şeh-i serīr-sitān ḫusrev-i vilāyet-baḫş Hizebr-i bīşe-i dīn ṣaf-der-i ġażanfer-ceng	Tahtın şahı, il bağışlayan padişah, din ormanının aslanı, cesur savaşçıların saf yarıcısı.
13.	Şeh-i zemāne Süleymān-ı ins ü cin ki anuñ Kemīne ḳullarıdur Bicen ü Gīv ü Hūşeng	Bijen, Giv ve Huşeng’in kendisine hakir kullar olduğu, zamanın padişahı, insan ve cinlerin Süleyman’ı.
	Ne dem ki māhī-i tīġı şināver-i dem ola Nemi ere semeke mevci ere tā harçeng	Kılıcının balığı kanda yüzer olduğunda onun ıslaklığı balığa, dalgası ta yengece erişir.
15.	Gehī semendüñe cevlāngeh oldı kişver-i Çīn Gehī direfşüñe ārāmgeh bilād-ı Freng	Kâh Çin ülkesi, atına savaş meydanı oldu, kâh Frenk beldeleri sancağına dinlenme yeri.
	Cihān ʻarūsı bu deñlü bulur mıdı zīnet Eger yüzini dem-i tīġüñ itmese gül-reng	Eğer yüzünü kılıcının kanı gül renkli etmeseydi dünya gelini bu kadar ziynet bulur muydu?
17.	ʻAdūya naʻra çeker görse nīze-dārlaruñ Ki neysitānda ider şīrler ġırīv ü ġareng	Mızraklıların gördüğünde düşmana nara atarlar. Zira aslanlar kamışlıkta çığlıklar atarlar.
	ʻAdū diler ki ġubār-ı cenābıña süre yüz Gedāyı pādişeh eyler kemerde ʻālem-i beng	Düşman ayağının tozuna yüz sürmek ister. Esrar âlemi, dilenciyi kemerde [=gökkubbenin altında] padişah eder.

19.	‘Adūña sūsen-i āzādeler ḳılıc çekdi Nihāl-i ġonca ṭutar nīze serv tīr-i ḫadeng	Özgür [=uzamış] susamlar düşmanına kılıç çekti. Gonca fidanı mızrak, selvi kayından ok tutar.
	Ḥasūduñ eylemege gülşen-i cihāndan dūr Gül aldı dāmenine jāleden hezārān seng	Gül, seni çekemeyenleri dünya gülşeninden uzak tutmak için eteğine kırağıdan binlerce taş aldı.
21.	ḪAYĀLĪ naẓmını gūş-ı hilāl ile işidüp Diler ‘Uṭāride yazdurmaġa sipihr-i dü-reng	İki renkli gökyüzü Hayalî’nin şiirini, hilal kulağı ile işitince Utarit’e yazdırmak ister.
	Ḳamuya leẕẕet-i dünyā belā-yi ‘aşḳ baña Zemāne ġayrīya şehd itdi baḫş baña şereng	Herkese dünya lezzeti, bana aşk belası… Talih başkasına bal, bana zehir bağışladı.
23.	Nihāl-i tāke naṣīb itdi neş‘e-i bāde Felekde ḫūşe-i pervīni eyleyen āveng	Gökyüzünde Ülker (takımyıldızı) salkımını asan, asma filizine şarap neşesini nasip etti.
	Ṣarīr idince ney-i ḫāme bezm-i medḥinde ‘Arūs-ı heft felek raḳṣa girdi çāpük ü şeng	Övgü meclisinde kamış kalem gıcırtı çıkarınca yedi felek gelini hafif ve kıvrak dansa başladı.
25.	Sürūra irdi zamān ḫalḳı devr-i ‘adlüñde Elemlü gönlüm ile ġoncadur hemīn dil-teng	Zamanın halkı adaletinin hüküm sürdüğü dönemde sevince ulaştı. Şimdi sıkıntılı olan, elemli gönlüm ile goncadır.
	Bulırdı rengi teġayyür çü nāẓır-ı s̱u‘bān Göreyidi ḫāme-i Mānī-sitānumı Erjeng	Erjeng, Mani’ninki gibi kalemimi görseydi ejderha gören kimse gibi rengi değişirdi.
27.	ḪAYĀLĪ güllerümi geç getürdügüm budur Ki pāy-i ḫāṭırumı pāy-ı ġuṣṣa eyledi leng	Hayalî, keder ayağı, fikir ayağımı topal etti. Güllerimi geç getirmem, bu(ndan)dır.
	Nite ki mihr ile meh germ idüp bu bāzārı Metā‘-ı ‘ıydi getürmekde eylemeye direng	Güneş ve ayın, bu çarşıyı ısıtıp bayramın değerli eşyalarını getirmekte gecikmediği [=dinlenmediği] gibi,

29.	Ḳadīmüñ emri ile bu sipihr-i ḥādis̱-naḳş Şihābı gerdenine düşmanūñ ide pelheng	bu sonradan süslenen gök, ezeli olanın emriyle kayan yıldızı düşmanının boynuna taş etsin.

8.

Ḳaṣīde-i Şekil Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel + + – – / + + – – / + + – – / –+ –

1. Şeb ki meh geçdi felek taḫtına sulṭān-şekil
Oldı her kevkeb-i raḫşān aña a‘yān-şekil

Sanki ay, akşamleyin sultan gibi felek tahtına geçti, bütün parlak yıldızlar da ona divan üyeleri gibi oldu.

Deyr-i eflāke ḳamer-çihre ṣanemler gelicek
Dehr büründi siyeh şālını ruhbān-şekil

Gökler kilisesine ay yüzlü putlar [=güzeller] gelince dünya, rahipler gibi siyah şalını büründü.

3. Ḳāf-ı gerdūnda ‘ayān oldı o dem ‘ayn-ı hilāl
Ẓulümāt içre olan çeşme-i ḥayvān-şekil

O anda hilal gözü karanlıklar içindeki hayat çeşmesi gibi feleğin ufkunda göründü.

Çāh-ı arża düşicek Yūsuf-ı mihr oldı o dem
Māh-ı Ya‘kūb-ı felek külbe-i aḥzān-şekil

Güneş Yusuf’u yeryüzü kuyusuna düşünce o anda felek Yakub’unun ayı hüzünler kulübesi gibi oldu.

5. Pīr-i nūrānīye nāgeh gelüb iḫvān-ı nücūm
Ṣubḥ pīrāhenin irgürdi idüp ḳan-şekil

Yıldız kardeşleri ansızın nurani ihtiyara gelip şafak gömleğini kan gibi ederek getirdiler.

Ol seḥer ḫātıruma geldi bu zībā maṭla‘
‘Āleme nūr viren mihr-i dıraḫşān-şekil

Âleme ışık veren parlak güneş gibi bu süslü matla, o seher aklıma geldi.

7. Mihr bir nīze bülend olmuş idi ol demde
Nīze üzre ser-i Sulṭān-ı Şehīdān-şekil

Güneş, o anda, mızrak üzerinde Şehitler Sultanı’nın başının bulunduğu uzunca bir mızrak olmuştu.

Gel e baḳam yüzüñe ġonca-i ḫandān-şekil
Ḳana ġarḳ olsa gözüm lāle-i Nu‘mān-şekil

Ey gülen gonca gibi [=güzel]! Gözüm gelincik çiçeği gibi kana gark olsa da yüzüne bakayım.

9.	Ḳays ile Vāmıḳ u Ferhād cenābum bekler Şāh-ı ʿışḳam baña bunlardurur erkān-şekil	Kays, Vamık ve Ferhad yanımı beklerler. Ben aşk sultanıyım; bunlar da bana maiyyetim gibidir.
	Ḳabrüme gelme nis̱ār itmege cānum yoġ iken Düşmesün yire yüzüm berg-i dıraḫtan-şekil	Canım yok iken kabrime (can) bağışlamaya gelme. Yüzüm, (utancımdan) ağaç yaprağı gibi yere düşmesin.
11.	Vaṣluña rişte-i cān ile ḫarīdār oldum Ḳıṣṣa-i pīre-zen ü Yūsuf-ı Kenʿān-şekil	Kocakarı ile Kenan'ın Yusuf'unun kıssası (-nda olduğu) gibi senin vuslatına can ipliği ile müşteri oldum.
	Mihrüñi cānda görüp başuma ḳaṣd itdi felek Eyleyüp māh-ı nevi ḫançer-i bürrān-şekil	Felek, canda aşkını görünce hilali keskin hançer yapıp başıma kastetti.
13.	İlticā eyledüm ol şāha ki olmışdur aña Çarḫ meydān meh-i nev luʿbına çevgān-şekil	Semanın meydan, hilalin de oyununa değnek gibi olduğu o padişaha sığındım.
	Ḫusrev-i Rūm u ʿArab şāh-ı Süleymān-ı ʿAcem K'oldu her bendesi Dārā-der ü Ḫāḳān-şekil	Her bir kölesinin Dara azametli ve Hakan gibi olduğu, Arap ve Rum'un Sultan'ı, Acem'in Süleyman Şah'ı.
15.	Nāme-i ʿizzetine oldı ʿUṭārid münşī Ḳadri bābında Zuḥal Hindī-i derbān-şekil	Utarit, yüceliğinin mektubuna kâtip oldu. Zuhal, kudretinin kapısında Hintli bir kapıcı gibidir.
	Çarḫa irişmese luṭfı ḳala bī-rūḥ ṣuver Naḳş-ı fānūs olan ṣūret-i bī-cān-şekil	Lütfu semaya erişmese suretler, fanus nakşı olan cansız suret gibi ruhsuz kalır.
17.	ʿÖmr-i Nūḥ olsa kenāra varımaz fülk-i vücūd Ḳapladı çevre yanum göz yaşı ṭūfān-şekil	Nuh ömrü olsa vücut gemisi sahile ulaşamaz. (Çünkü) gözyaşı her yanımı tufan gibi kapladı.
	ʿAdl ü dād ile iki ʿālemi memlū ḳıldıñ Mütesāvī şol iki keffe-i mīzān-şekil	İki âlemi şu terazinin iki eşit kefesi gibi adalet ve hakkaniyet ile doldurdun.

19.	Māh-ı nev ʻaksini keçkūl idinüp deryālar Oldı ḳapuñda gedā lücce-i ʻummān-şekil	Denizler, hilalin yansımasını dilenci çanağı edinip kapında okyanusun engin suları gibi dilenci oldular.
	Tutmuşam destüm ile dāmenüñ ey ḳān-ı kerem Zeyl-i deryāda biten pençe-i mercān-şekil	Ey cömertlik membaı! Denizin altında biten mercan pençesi gibi elimle senin eteğini tuttum.
21.	Ḫusrevā himmet-i ḫāḳānī ẓahīr olsa baña Mülk-i naẓm içre olam Ḥażret-i Selmān-şekil	Ey padişah! Hakana yaraşır bir himmet bana görünse şiir ülkesinde Hazreti Selman gibi olurum.
	Nażm Kenʻanına ben Yūsuf-ı s̱ānī olalı Baña erbāb-ı suḫan oldılar iḫvān-şekil	Ben şiir Kenan'ına ikinci Yusuf olalı söz ustaları bana onun kardeşleri gibi oldular.
23.	Beni ḳapdurma ḥased ḳurdına ey bebr-i veġā Mertaʻ-ı luʻba varan Yūsuf-ı ḫūbān-şekil	Ey savaş meydanının gür sesli kaplanı! Hile çayırına varan güzeller Yusuf'u gibi beni çekememezlik kurduna kaptırma.
	Bir iki mıṣraʻ ile maġzını yirler nāsuñ Dūş-ı Daḥḥākdaki ol iki mārān-şekil	Dahhak'ın omzundaki o iki yılan gibi bir iki mısrayla insanların beynini yerler.
25.	Bir iki kez nola dīn düşmanı itdiyise heves Żarar irgürmege mü'minlere ḫusrān-şekil	Din düşmanı, bir iki kez müminlere hayal kırıklığı şeklinde zarar vermeye heves ettiyse ne olacak?
	Uġuruñ açık ola şimdi senüñdür nuṣrat Fātiḥ-i Ḫayber olan Server-i Merdān-şekil	Uğurun açık olsun; Hayber fatihi olan, yiğitler başı [=Hz. Ali] gibi, zafer şimdi senindir.
27.	Ḳorona başına teng ola Alaman Beginüñ Şarḳ maġlūb olıcak tāc-ı Ḳara Ḫan-şekil	Korona, doğu (tarafı) Kara Han'ın tacı gibi mağlup olunca Alman Beyinin başına dar gelsin.
	Rāyet-i sancaġuñı çöz k'ola küfr ehli ḳamu Şol hirāsān olan şah-ı Ḫorāsān-şekil	Sancağının alemini çöz de küfür ehlinin hepsi şu korkak Horasan şahı gibi olsun.

29.	Bir nice üştür-i sermestdurur bu ebyāt K’oldu her birisine ḳāfiye kūhān-şekil	Bu beyitler, kafiyenin her birine hörgüç gibi olduğu bir sürü kendinden geçmiş devedir.
	Pīşkeş ḳıldı cenābuña ḪAYĀLĪ bendeñ Āsumāna çekilen ebr-i dür-efşān-şekil	Hayalî kölen, (onları) göğe yükselip inci saçan bulut gibi, huzuruna arz etti.
31.	Bu ḳaṣīde umaram ḳomaya yirde yükümi Üştür iḥsān ide şeh ol geçen iḥsān-şekil	Umarım, bu kaside yükümü yerde bırakmaz; Padişah, geçmişte yaptığı ihsanlar gibi deve bağışlar.
	Nite kim lāle ola al duvaġı ile ‘arūs Her nihāl akçe ṣaça üstine bārān-şekil	Nasıl ki lale kırmızı duvağıyla gelin olup her fidan, üstüne yağmur gibi akçe saçarsa,
33.	Tāb-ı ḳahruñdan ola cümle ‘adū nā-peydā Pertev-i mihr iricek jāle-i ḫīzān-şekil	düşmanının hepsi, kahrının hararetinden, güneş ışığı eriştiğinde kalkan kırağı gibi görünmez olsun.

9.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Muctes + – + – / + + – – / + – + – / + + –

1. Şu dem ki kendüyi ‘arż eyledi cihāna hilâl
Şeb olmuş idi cemālinde zāl-i dehrüñ ḫāl

Gece, hilal kendini dünyaya gösterdiğinde zaman ihtiyarının yüzünde ben olmuştu.

Ġazāl-i mihr ṣığınmışdı vādī-i ḫāke
Dönüpdururdu pelenge sipihr-i bed ef‘āl

Güneş ceylanı, toprak vadisine sığınmıştı. Kötü işler gören felek de kaplana benzemekteydi.

3. O gice düşmüş idi çāh-ı ḫāke delv-i sipihr
K’anı çıḳarmaġa olmuşdı māh-ı nev çengāl

Göğün kovası [=burç] o gece toprak kuyusuna düşmüş, hilal de onu çıkarmak için çengel olmuştu.

Hilāl na‘l idi ve dāġlar teninde nücūm
Sema‘a girmiş idi āsumān olup abdāl

Teninde hilal, nal; yıldızlar da yara idi. Gökyüzü abdal olup semaya başlamıştı.

5. Nücūmdan güher-i şeb-çerāġ ile o gice
Sipihr dāmenini itmiş idi māl-ā-māl

Gökyüzü, o gece, eteğini yıldızdan kandil mücevherleriyle dopdolu etmişti.

Görüp bu hāleti gerdūnda pīr-i ‘aḳla didüm
Digil baña nedurur āsumānda bu aḥvāl

Felekte bu manzarayı görüp akıl hocasına: “Gökyüzündeki bu hâl nedir, bana anlat.” dedim.

7. Eyitdi şādlıġ eyler zemāne geldügine
İşigine şeh-i dehrüñ bu ‘ıyd-ı ferruḫ-fāl

“Bu uğurlu bayram günü zamanın padişahının eşiğine geldiği için seviniyor.” dedi.

Şeh-i zemāne Süleymān-ı şarḳ u ġarb k’anuñ
Gulām-ı ḥalḳa-begūşudurur felekde hilāl

(O), gökte hilalin kulağı halkalı kölesi olduğu, zamanın padişahı, doğu ve batının Süleyman’ıdır.

9.	Şehā sen ol gül-i tersin ki bāġ-ı rezmüñde Şükūfe gürzdurur ġonca zaḫm ü nīze nihāl	Ey padişah! Sen, savaşının bağında çiçeğin gürz, goncanın yara ve fidanın mızrak olduğu taze bir gülsün.
	Şu deñlü ḳıṣṣa-i rezmüñi ẕikr ider rāvī Ki Seyyid Gāzīnüñ oldı ḥikāyeti baṭṭal	Anlatıcı senin savaş maceralarını o kadar anar ki Seyyid Gazi'nin hikâyeleri, hükümsüz kalır.
11.	'Adem diyārına uçsa 'aceb mi cān-ı 'adū Çün oldı her yañadan oḳlaruñ aña per ü bāl	Düşmanın canı, yokluk ülkesine doğru uçsa şaşılır mı? Zira okların, her taraftan ona kol kanat oldu.
	Ṣanur ki bād-ı bahār itdi lāle-zāra güẕer Gören atuñla seni rezm içinde rūz-ı ḳıtāl	Seni, atınla muharebe günü harp halinde gören, bahar rüzgârının, lale bahçesine doğru estiğini sanır.
13.	'Aceb yüzi ṣuludur tīġ-i cān-sitānuñ kim Ṣalar ayaġa başın uġrayan aña filḥāl	Can alan kılıcının ne acayip yüzü suludur ki ona uğrayan, hemen başını ayağa salar [=başı kesilerek ayakları önüne düşer].
	Şu kim ḳılıcūña ey ḳaşı yā boyun virmez Elüñde gürz-i girānūñla żarbı cānın al	Ey kaşı yay! Kılıcına boyun vermeyenin başını ağır topuzunla ezmek elinde, al canını.
15.	Ṣalaydı üstine şem'-i hidāyetüñ pertev Daḫi erişmez idi āfitāb-ı çarha zevāl	Hidayet mumun, üstüne ışık salaydı, feleğin güneşine yokluk erişmezdi.
	Geleyidi ṭapūña ger ey meh-i sipihr-i şeref Hilāle menzilüñ içre degeydi ṣaff-ı ni'āl	Ey yücelik göğünün ayı! Eğer en aşağıda oturanlar, katına gelseydi senin makamında hilale değerdi.
17.	Şu kim cihānda saña āl eylemek ister Tenini āḫir ol öz ḳanı birle eyler al	Sana dünyada hile yapmak isteyen, sonunda vücudunu kendi kanıyla kıpkırmızı eder.
	Nite ki pūte-i gerdūnda nuḳre-i ḳameri Nücūm aḫkeri ile sipihr eyleye ḳāl	Gökyüzünün, ayın gümüşten külçesini felek potasında yıldızlar kıvılcımı ile erittiği gibi,

19.	Zemāne ḫāliṣ ü muḫliṣ ḳuluñ ola Şāhā Budur du'āsı ḪAYĀLĪ gulāmūnūñ meh ü sāl	ey padişah! Zamane senin saf ve samimi kulun olsun. Hayalî hizmetkârının duası her zaman budur.

10.

Ḳaṣīde

Mefā‘īlün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Muctes + – – – / + + – – / + – + – / + + –

1.	Feżā-yi ‘ālemi çün şāhbāz-ı zerrīn bāl Ḳanadı altına almaḳdan oldı fāriġ-bāl	Altın gibi parlak kanatlı doğan [=güneş], âlem göğünü kanadının altına aldığı için rahatladı.
	Siyāh-baht idi ammā hümā-şeref oldı Ġurāb-ı şeb ḳafes-i dehr içinde ṭūṭī-mis̱āl	Gece kargası, dünya kafesi içinde papağan gibi kara bahtlıydı, ama hüma şerefli oldu.
3.	Żiyāsı ile şeb-i tīreden meh-i rūşen Göründi ẓulmet içinde mis̱āl-i āb-ı zülāl	Parlak ay, ışığı ile zifiri geceden karanlıktaki berrak su gibi göründü.
	Kebūdī çādır içinde sipihr-i şu‘bede-bāz Hezār ṣūret ile arż eyledi eşkāl	Hokkabaz felek, mavi çadır içinde binlerce kılıkla görünüşler sundu.
5.	Zemāne ādemīsi cümle ḫurrem ü ḫandān Ve līk olmuş idüm ben ġarīḳ-i baḥr-i melāl	Zamane insanları hep sevinçli ve mutlu, ben ise, gam denizinde batmıştım.
	Bu baḥr-i ġuṣṣada nāgeh irişdi Ḫıżr gibi Başında sebz ‘amāmeyile bir güzīde-i āl	Bu gam denizinde ansızın, başında yeşil sarık ile seçkin bir kişi, Hızır gibi yetişti.
7.	Eyitdi ey ġam ile başa çıḳmayan ‘āşıḳ Dilerseñ olmamaġa dest-i ġuṣṣadan pā-māl	“Ey gam ile başa çıkamayan âşık! Gam elinden çiğnenmemeyi dilersen…”
	Yüri penāh idin ol şāhuñ işigini kim Ayāġı ṭopraġıdur kuḥl-i dīde-i iḳbāl	“Git ayağının tozu, talih gözünün sürmesi olan padişahın eşiğini sığınak edin.” dedi.

9.	Sipihr-kevkebe şāh-ı cihān Süleymān Şāh Ki mihr-i evc-i seḫā oldı māh-ı burc-ı kemāl	Gökyüzünün yıldızı, cihanın padişahı Süleyman Şah'tır ki o, cömertlik doruğunun güneşi ve olgunluk burcunun ay'ı oldu.
	Nücūm birle felek bīşezār-ı ḳadrinde Peleng-i ṣayd-fikendür hilāl āña çengāl	Felek, yıldızlarla, onun yüceliğinin meşeliğinde av düşüren kaplan, hilal de kancadır.
11.	Eriye āteş-i ḳahrın görürse Rōyīñ-Ten Ṣararda beñzini ḫışmın işitse Rüstem-i Zāl	Royinten, onun kahır ateşini görse erir; Zaloğlu Rüstem gazabını işitse benzini sarartır.
	Zevāl-i ʿömr-i ʿaduñ ḳāżā çü eyleye fāl Nücūm noḳṭa döker çarḫ taḫta-i remmāl	Senin düşmanının hayatını sona erdirmek için felek falcı tahtasıdır, yıldızlar da nokta dökerler.
13.	Saña bu hırmen-i ʿālemde cevce buġż idenüñ Delük delük ola aʿżāsı nite kim ġırbāl	Sana bu dünya harmanında arpa tanesi kadar kin güdenin azaları kalbur gibi delik deşik olsun.
	Gözini igneler ile diküpdurur şehbāz Teẕerv-i ʿadlüñ uçaldan berü açup per ü bāl	Senin adaletinin sülünü kanat açıp uçalı iri doğan, gözünü iğnelerle dikiyor.
15.	Nigār zülfüdurur devr-i ʿadlüñ içre heman Siyāh-baḫt ü şikeste-dil ü perīşān-ḥāl	Senin âdil devrinde kara bahtlı, kırık gönüllü ve perişan hâlli olan, sadece sevgilinin saçıdır.
	Añılmaz idi Ferīdūn u Cemle Keyḫusrev Cihāna gelmese ger şāʿirān-ı şehd-maḳāl	Eğer dünyaya bal sözlü şairler gelmese Feridun, Cem ve Keyhüsrev anılmazdı.
17.	Hezār kerre gülüp ṣoldı gülşen-i ʿālem Ki geldi bencileyin bülbül-i bahār-ı ḫayāl	Dünya bahçesi bin kez gülüp soldu da benim gibi, hayal baharının bülbülü geldi.
	Cevāhir-i suḫanum var ṭabīʿatümdür kān Fülūs-ı aḥmere degmez yanūmda māl ü menāl	Söz mücevherlerim var, maden ocağı benim özümdür. Dünya malı yanımda değersiz bakır paraya değmez.

19.	Şehā zemānede ben ol suḫanverem ki bu gün Daḫi cevān iken oldum emīr-i mülk-i kemāl	Ey padişah! Ben, dünyada öyle düzgün konuşanım ki daha gençken olgunluk ülkesinin efendisi oldum.
	Dimeñ ki şi‘r hemīn Ḥāfıẓ u Kemālüñdür Ez̠ān oḳunmadı mı dünyeden gidince Bilāl	"Şiir, yalnız Hafız-ı Şirazi ve Kemal-i İsfahani'nindir." demeyin. Zira Bilal-i Habeşi dünyadan göçünce hiç ezan okunmadı mı?
21.	Devātum oldı çeh-i Bābil ü sözüm efsūn Füsūn-ger-i ḳalemüm ‘arż ḳıldı siḥr-i ḥalāl	Kalem kutum, Babil kuyusu; sözüm, sihir oldu. Kalemimin sihirbazı, sihr-i helali gösterdi.
	Velī zemānede ādemler öldürür sözle Mesīḫ-dem dirilür oldı her Ḫar-ı Deccāl	Ancak zamanımızda sözle insanları öldürür, her Deccal'in eşeği İsa nefesli geçinir oldu.
23.	ḪAYĀLĪ sözlerüñi vaṣf ḳılma ḫāce olan Revā degül k'ola kendü metā‘ına dellāl	Ey Hayalî! Sözlerini tarif etme. Zira tüccarın, kendi malına çığırtkan olması uygun değildir.
	Cihānda tīġ u kemer ṣāḥibi olur muyıdı Vaḳārı ile eger sākin olmasaydı cibāl	Eğer dağlar, heybetleriyle sakin olmasaydı dünyada hiç kılıç ve kemer sahibi olabilirler miydi?
25.	Zemāne ḫāliṣ ü muḫliṣ ḳuluñ ola Şāhā Budur du‘āsı ḪAYĀLĪ ġulāmuñuñ meh ü sāl	Ey padişah! Dünya, senin saf ve samimi kulun olsun, Hayalî kölenin duası her zaman budur.

11.

Ḳaṣīde-i Serv Berāy-ı İbrāhīm Paşa

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Muzârî – – + / – + – + / + – – + / – + –

1. Ḳaddüñe beñzedür özüni ey nigār serv
Kendüyi iken aşurı yüksek ṭutar serv

Ey sevgili! Servi, kendisini senin boyuna benzetir, kendini aşırı yüksek gösterir.

Gördi ki gül yaḳasını ḳarşuñda itdi çāk
Gülşende incinüp aña başın ṣalar serv

Servi, gül bahçesinde gülün yakasını karşında yırttığını görünce incinip başını eğdi.

3. Sen ḳaddi naḫl baña vefā itmeseñ nola
Bāġ-ı cihānda olduġı yoḳ mīve-dār serv

Sen, boyu hurma ağacı (gibi sevgili)! Bana vefa etmesen şaşılır mı? Zira servinin dünya bahçesinde meyve verdiği görülmemiştir.

Āb-ı revāna ḳarşu durup rāstı bu gün
Mevzūn oḳurdı bir ġazel-i āb-dār serv

Servi, bugün akar suya karşı düz durup güzelce, parlak bir gazel okuyordu.

5. Ol şi‘ri gūş iderken o dem geldi yāduma
Bu naẓm-ı Türkī-ḳāfiyeyi derdi yār-ı serv

O şiiri dinlerken o an hatırıma geldi ve servi (boylu) sevgili, bu güzel kafiyeli şiiri derledi.

Bāġ-ı cihānda vardur egerçi hezār serv
Yoḫdur velī boyuñ gibi bir şīve-dār serv

Gerçi dünya bahçesinde bin servi varsa da boyun gibi bir cilveli servi yoktur.

7. Zülf ü ḳadüñ ġamından eger kendümi aṣam
Sünbülden eyleyem resenüm ola dār serv

Eğer senin zülüf ve boyunun gamından dolayı kendimi asarsam urganımı sümbülden yapayım, darağacı da servi olsun.

Çün nev-‘arūs u gülşen-i bāġ-ı zemānedür
Yükün yuḳaru yıġar ise vechi var serv

Mademki servi, zamane bağının güllüğü ve yeni gelinidir; yükünü yukarıya yığıyorsa sebebi vardır.

9.	Gül cāmi'i olupdurur ey ġonca leb çemen Muḳri'dür anda bülbül-i şeydā menār serv	Ey gonca dudaklı! Çimen, gül camii; servi, minare; divane bülbül de Kur'an okuyanı olmuştur.
	Ger bir şehüñ ele getürüp ḫāk-i pāyını Başına efser idüp ola tāc-dār serv	Eğer servi, bir şahın ayağının toprağını avuçlayıp başına taç yaparak padişah olursa…
11.	Kimdür o māh-ı Sidre-nişīn ü felek-meḳām Kim sevdi Tūbī boyını bī-iḫtiyār serv	Felek makamlı ve Sidre [=yedinci kat gök]de oturan o ay kimdir ki servi, Tuba'ya benzer boyunu elinde olmadan sevdi?
	Paşa-yı Şāh-ı 'ādil ü Beglerbegi-i Rūm K'oldu havā-yı 'ışḳı ile bī-ḳarār serv	Servi, Osmanlı'nın beylerbeyi ve adaletli padişahın paşasının aşkının rüzgârıyla kararsız oldu.
13.	Şām-ı firāka sen mehi ṭuş olmasun diyü El götürüp diler bunu leyl ü nehār serv	Servi, sen ay'ı ayrılık akşamına erişmesin diye gece ve gündüz el götürüp [=dua edip] bunu diler.
	Bir gün boyuñ nihālini seyr eylesem deyu Yıllarla yollar üzre çeker intiẓār serv	Servi, bir gün fidan boyunu seyredeyim diye yıllarca yollarda ümitle bekler.
15.	Meydān-ı rezmi ḫūn-ı 'adūñ itdi lālezar Sen nīzelerle dikdiñ aña ṣad hezār serv	Senin düşmanının kanı savaş alanını lale bahçesine çevirdi. Sen mızraklarla ona yüz binlerce servi diktin.
	Doġrusu budurur ki bu gün bāġ-ı 'adlde Sen şāḫ-ı gülsün ey yüzi gül şehriyār serv	Ey gül yüzlü padişah servi! Doğrusu şu ki sen bugün adalet bağında güllerin padişahısın.
17.	Bir servdür ki ḳoşmadı hergiz havāya bar Kim gördi bir anuñ gibi ṣāḥib-vaḳār serv	Öyle bir servidir ki havaya asla meyve vermedi. Kim onun gibi vakar sahibi bir servi gördü?
	'Ālem aña ḳul olmaġıla faḫr ider bu gün Āzādelikle gerçi ider iftiḫār serv	Gerçi servi özgürlükle övünürse de bugün dünya ona hizmetkâr olmakla övünür.

19. Bāġ-ı ma‘āni oldı ḳaṣīdem benüm Şehā
Ġayrı dıraḫt anda yoġ illā ki var serv

Ey padişah! Benim kasidem manalar bahçesi oldu. Orada başka ağaç yok; ancak servi var.

Ben ol ḪAYĀLĪyem ki beni egmeden cihān
Dikdüm bu naẓm bāġına bir yādigār serv

Ben o Hayalî'yim ki dünya beni eğmeden, bu şiir bahçesine hatıra bir servi diktim.

21. Serv oldı saṭrı sāyesi ḫaṭ toḫmıdur nuḳaṭ
Her beytüme disem nola ey gül-‘iẕār serv

Servi, satırı oldu; gölgesi yazı, noktalar da tohumudur. Ey gül yanaklı, her beytime servi desem ne olacak?

‘Ömrüñ nihāli tāze vü ter ola nite kim
Ser-sebz ü ser-firāz ola vü ber-ḳarār serv

Servinin yeşil, taze, başı yüce ve devamlılık üzere olduğu gibi senin de ömrünün fidanı taptaze olsun.

23. Geldükce berg-i sebz ile doġruluban şehā
Bu tekye-gāh-ı ‘āleme dervīş-vār serv

Ey padişah, servi bu dünya tekkesine derviş gibi yeşil yaprakla doğrularak geldikçe…

12.

Ḳasīde-i Gül Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1.	Bāġda olup şükūfe ḫaylına serdār gül Od bıraḳdı ḫānümān-ı bülbüle tekrār gül	Gül, bağda çiçek topluluğuna kumandan olup, bülbülün ocağına yine ateş bıraktı.
	Pūtesinde ġoncanuñ zer ḫāliṣ eyler ‘andelīb Gūşvāre itmege ḳulaġına zer-kār gül	Gül altın işlemeli küpe taksın diye bülbül, goncanın potasında altın işler.
3.	Cür‘adānın ġoncanuñ açmaz meger rāz ehline Olalı tecrīd içinde ṣāḥib-i esrār gül	Gül, kendisini halktan soyutlamış bir hâlde sırlara vâkıf olalı goncanın kabağını sır ehlinden başkasına açmaz.
	Manṭıḳu’t-Tayr oḫudur bülbül çemen eṭfāline Şerḥ ider her faṣlın anuñ nite kim ‘Aṭṭār gül	Bülbül, çimendeki yavrulara [=çiçeklere] Mantıku’t-Tayr okutur. Gül de Feridüddin Attar gibi onun her bölümünü açıklar.
5.	Yüreginde baş çıḳarur ‘andelībüñ intiẓār Ġoncanuñ yā Rab neden eyler yaḳasın dar gül	Ümitle bekleyiş, bülbülün yüreğinde yara çıkarır. “Ya Rabbi! Gül neden goncanın yakasını dar eder?”
	Her varaḳ bir nüktedür gülşende fehm it olalı Maḫzen-i Esrār ġonca Matla‘-ı Envār gül	Gonca sırlar hazinesi, gül de aydınlıkların kaynağı olalı gül bahçesinde her yaprağın ince bir anlam olduğunu kavra.
7.	Peñbe ile ateşüñ gerçi ki yoḳdur oyunı Od içinde bülbüli ṣaklar semender-vār gül	Her ne kadar pamukla ateşin oyunu olmaz ise de gül, bülbülü semender gibi, ateş içinde saklar.
	Sīnesinde dāġdur merġūb iden her lāleyi Eylemez ḫāruñ cefasından çemende ‘ār gül	Her laleyi değerli kılan, gönlündeki yaradır. Gül, yeşillikte dikenin eziyetinden utanç duymaz.

9.	Ateş-i ġayret nola yaḳup kül itse bülbüli Ṣalınup boynına her şāḫuñ güler oynar gül	Kıskançlık ateşi, bülbülü yakıp kül etse ne olacak? Gül, her dalın boynuna asılıp güler, oynar.
	Āşiyān-ı bülbüli ḳıldı maḥaffe āline Beñzer itdi kārbān-ı hicretin iḥżār gül	Gül, bülbülün yuvasını kendi ailesine hayvan sırtındaki oturma yeri yaptı. Sanki göç kervanını hazırladı.
11.	‘Andelīb eṭfālinüñ açup dehānın vaḳtidür Aşiyān-ı bülbüli eylerse mūsīḳār gül	Gül, bülbül yavrularının ağzını açıp bülbülün yuvasını musikâr hâline getirse zamanıdır.
	Ḫāk-i pāyı kuḥlünü şāhuñ ṣabādan isteyüp Bāġuñ eyler nergis-i bīmārına tīmār gül	Gül, padişahın ayağı tozunun sürmesini sabah rüzgârından isteyip bağın hasta nergisini tedavi eder.
13.	Nice şeh Sulṭān Süleymān-ı selīmü’l-ḳalb kim Ṭāḳ-ı eyvānında ḫurşīd oldı bir zer-kār gül	Temiz gönüllü Sultan Süleyman, öyle bir padişahtır ki sarayının kubbesinde [=çatısında] güneş, altın işlemeli bir gül oldu.
	Būy-ı ḫulḳından es̱erdür nefḥa-i bāzār-ı Çīn Faṣl-ı cūdundan varaḳdur dāver-i ezhār gül	Çin pazarının kokusu [=esintisi], onun huyunun kokusundan eserdir. Çiçeklerin hükümdarı olan gül, onun cömertlik bölümünden yapraktır.
15.	Yılda bir kez ayaġı ṭopraġına yüz sürmese La‘l tācın jāleden ḳılmazdı cevher-dār gül	Gül, ayağının toprağına yılda bir kez yüz sürmese kırmızı tacın kırağıyla elmaslandırmazdı.
	Nīzeñ üzre ḳana müstaġraḳ ‘adūñuñ kellesi Beñzer ol mevzūn nihāle kim ucında var gül	Mızrağının ucunda düşmanının kan içindeki başı, ucunda gül olan düzgün bir fidana benzer.
17.	Bülbülüñ ḳanın alup sürmekden ey şeh yüzine ‘Adlüñ eyyāmında demdür k’ide istiġfār gül	Ey padişah! Senin adaletli günlerin, bülbülün kanını alıp yüzüne sürmekten dolayı gülün tövbe etme anıdır.
	Çıḳmaz illā ‘adlüñ evṣāfı dehān-ı ġoncadan İtmez illā zikr-i iḥsanuñ senüñ her bār gül	Goncanın ağzından senin adaletinin övgüsünden başka bir şey çıkmaz. Gül de her defasında senin iyiliğinden başka bir şey anmaz.

19.	İtlerüñ izine geldüm Ḫusrevā yüz sürmege Gülşeninde ʿālemüñ oldur baña bī-ḫār gül	Ey padişah! Köpeklerinin bastığı yere yüz sürmeye geldim. Âlem bahçesinde bana dikensiz gül odur.
	Āşiyān-ı bülbüli deryūzeye keçkūl idüp Cerr içün dergāhuña geldi ḳalender-vār gül	Gül, dünyadan alakayı kesmiş bir halde bülbülün yuvasını dilenciliğe çanak yapıp kapına dilenmek için geldi.
21.	Ḳanlu ḳanlu dāġlarla zīnet itdi kendüyi Oldı sen sulṭān-ı ḥüsne ʿāşıḳ-ı dīdār gül	Gül, güzelliğin sultanı olan senin yüzünün âşığı oldu da kendini kanlı kanlı yaralarla süsledi.
	Çihresinde jāleden göz yaşı peydā eyleyüp Ḳara baḫtına ḪAYĀLĪ bendenüñ aġlar gül	Gül, yüzünde çiy tanesinden gözyaşı edinip senin Hayalî kölenin kara bahtına ağlar.
23.	Ben fenā bulsam sözüm bāḳīdür ey Cemşīd-fer Kendü maḥv oldı gül-ābından ḳodı ās̱ār gül	Ey Cemşid kudretli! Ben gitsem sözüm kalıcıdır. Zira gül, yok oldu ama gülsuyundan izler bıraktı.
	Soñra geldümse Necātīyile Nevāyīden ne ġam Ḫār evvel ser zened ez şāḫ u bāʿd ez ḫār gül	Necati ile Nevai’den sonra geldiysem bunda ne var? Zira dalda önce diken biter, sonra gül.
25.	Ġonca gibi ḫār-ı ġamdan yüregüm pür-ḫūn iken Gülbün-i gülzār-ı baḫtum virdi berg ü bār gül	Gönlüm gam dikeninden gonca gibi kan doluyken bahtımın gül bahçesindeki gül fidanı, yaprak ve meyve olarak gül [=gül redifli bu kasideyi] verdi.
	Nite kim her noḳta-i barāna bāʿis̱ ebr olur Devr eşkālinde resm olduḳca bī-pergār gül	Gül, pergelsiz olarak daireler şeklinde göründükçe; bulut, her yağmur damlasına sebep oldukça,
27.	Devletüñ gülzārınuñ olsun saʿādet ġoncası Gül gibi sen her nefes ey ruḫları gülzār gül	ey yanakları gül bahçesi olan [=padişah]! Sen her nefeste gül gibi gül de (bu gülüş) devletinin gül bahçesinin mutluluk goncası olsun.

13.

Kaside-i Ġonca Berāy-ı Sulṭān Süleymān

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fa‘lün

Cedid – + – – / + – + – / – –

1. Berg-i gülden idüp zebān ġonca
Vaṣf-ı yāra açar dehān ġonca

Gonca, gül yaprağından dil yapıp sevgiliyi anlatmak için ağız açar.

Bildi bülbül kimüñ helākidür
Kef-i gülde görince ḳan ġonca

Gonca, gülün avucunda kan görünce bülbül kimin helâk ettiğidir, bildi.

3. Baña sensüz çemende ey yüzi gül
Tīġdur sūsen ü sinān ġonca

Ey gül yüzlü! Senin olmadığın çimende susam kılıç, gonca da mızraktır.

Bādeye lâ‘lden düzüp sāġar
İçini ḳıldı zer-nişān ġonca

Gonca, şaraba yakuttan kadeh yapıp içini altın işlemelerle süsledi.

5. Bülbüle ḫuṭbe oḳudup her gün
Oldı sulṭān-ı kām-rān ġonca

Gonca, bülbüle her gün hutbe okutup bahtiyar bir sultan oldu.

Berg-i gülden yürütdi sikkesini
Ḥükmüni eyledi revān ġonca

Gonca, gül yaprağından sikkesini bastırdı, hükmünü sürdürdü.

7. Çıḳdı taḫt-ı zümürrüde perini
Bülbülüñ ḳıldı sāyebān ġonca

Gonca, zümrüt tahtına çıktı, bülbülün kanadını gölgelik yaptı.

Bildi kim beglere ḫazīne gerek
Zerini eyledi nihān ġonca

Gonca, beylere hazine gerektiğini bildiğinden altınını gizledi.

9.	Elçi düzdi ṣabāyı gönderdi Ḫusrev-i Rūma armaġan ġonca	Gonca, sabah rüzgârını elçi hazırlayıp Osmanlı padişahına armağan gönderdi.
	Bir nice dürc bī-bedel yāḳūt Bir güzel sīm sürme-dān ġonca	Öyle ki gonca, bir sürü mücevher kutusu, emsalsiz yakut, güzel bir gümüş sürme kabı (gönderdi).
11.	Ya'ni Sulṭān-ı Cem-cenāba k'anuñ Ḳodı yolında baş ü cān ġonca	Yani Cem makamlı sultana ki, gonca onun yolunda canını başını feda etti.
	Ḫiẕmetinden ḳaçarsa sünbül-i bāġ Getüre anı mū-keşān ġonca	Bağdaki sümbül, hizmetinden kaçarsa kılı yaran gonca, onu getirir.
13.	Ser-i a'dāsına doḳunmaġ içün Eyledi gürzini girān ġonca	Gonca, onun düşmanlarının başına dokunmak için topuzunu ağırlaştırdı.
	Eyledi şermden görince yüzin Çihresin reng-i erġavān ġonca	Gonca, onun yüzünü görünce utancından yüzünü erguvan çiçeği rengine döndürdü.
15.	Ḫusrevā saña ḥālüm aġlardum Olsa ger ṣāḥib-i beyān ġonca	Ey padişahım! Eğer goncanın anlatması olsa sana halimi ağlardım.
	Sensin ol gülşen-i sa'ādet kim Oldı ol gülşene şehān ġonca	O mutluluk bahçesi sensin, (diğer) hükümdarlar da o bahçeye gonca oldu.
17.	Būy-ı ḫulḳuñla geldi dünyāya Gülşen-i dehrde doġan ġonca	Dünya gül bahçesinde doğan gonca, senin ahlakının kokusuyla dünyaya geldi.
	Benem ol 'andelīb-i ṣādıḳ kim Bulmadı bende bir yalan ġonca	O doğru sözlü bülbül benim. Gonca, bende bir yalan bulamadı.

19.	Gül gibi gülmeden ferāġat idüp Oldı ḳalbümle tev’emān ġonca	Gonca, gül gibi, gülmekten vazgeçerek kalbimle eş oldu.
	Baġrı ḫūn olalı cefālar-ıla Baña beñzer baña hemān ġonca	Gonca, cefalarla bağrı kan içinde olalı aynen bana benzer, bana.
21.	Şāha eyler du‘ā ḪAYĀLĪ gibi Eyleyüp rū-ber-āsumān ġonca	Gonca, Hayalî gibi, yüzünü göğe çevirip padişaha dua eder.
	Geldügiñce cihāna düşmanuña Ola peykān-ı cān-sitān ġonca	(Sen) cihana geldikçe gonca, düşmanının canını alan bir temren olsun.

14.

Ḳaṣīde der Sūr-ı İbrāhīm Paşa

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Hezec + – – – / + – – – / + – – – / + – – –

1. Gözüm ṭuş oldı eylerken seḥer vaktinde seyrānı
Semend-i nāza binmişlerle dolmuş At Meydānı

Seher vaktinde gezinirken gözüm, naz atına binmişlerle dolmuş olan At Meydanı’na yöneldi.

Dem-i sūrnā ṣadā ṣalmış bu mehterḫāne-i çarḫa
Dögülür kūslar güm güm ḳurulmuş taḫt-ı sulṭānī

Zurnanın nefesi bu gökyüzü mızıka takımına ses vermiş; kösler güm güm dövülür. Sultanlık tahtı kurulmuş.

3. Temāşā eyler iken cān göziyle nāgehān gördüm
O taḫt üzre oturmış bir sa‘ādet mülkinüñ ḫānı

Gönül gözüyle seyrederken ansızın o taht üzerine oturmuş mutluluk ülkesinin hükümdarını gördüm.

Gözi yaġmācı şehr-āşūblarla çevresi dolmış
Ṣanasın ortaya yılduzlar almış māh-ı tābānı

Çevresi, gözü yağmacı şehir eşkıyalarıyla dolmuş. Yıldızların, dolunayı ortalarına aldığını sanırsın.

5. Güneş gibi bu çarḫ-ı lāciverdīden olup peydā
Şuā‘-ı nūr-ı ḥüsni birle ḳılmış dehri nūrānī

Güneş gibi, bu lacivert gökyüzünden ortaya çıkıp güzelliğinin nurunun ışığıyla, dünyayı aydınlatmış.

Temāşā eyledüm bişmiş hezārān dürli ni‘metler
Cemī‘-i ḫalḳa baḫş oldı o demde ḫān-ı iḥsānı

Binlerce çeşit pişmiş nimeti seyrettim. İhsan sofrası o anda tüm halka bahşedildi.

7. Felek gūyā döşenmiş ṣofra idi ol ḳonuḳluḳda
Kim anuñ olmış idi ḳurṣ-ı mihr ü meh iki nānı

Gökyüzü o misafirlikte döşenmiş bir sofra gibiydi, ay ve güneş yuvarlağı da onun iki ekmeği olmuştu.

Pilavuñ günbedin ṣaru yaġını çün ki seyr itdüm
Temāşā eyledüm er türbesinde nūr-ı Yezdānı

Senin kümbete benzer pilavının sarı yağını seyrettiğimde sanki er türbesinde Cenab-ı Hakk’ın nuruna ibretle baktım.

9.	Tekellüfsüz yenürsin sen didügi içün aña eller Ḫacāletden ḳızarmışdur be-ġāyet ḳuzu biryānı	El âlem, "Sen kolayca yenirsin." dediği için kuzu kebabı utancından son derece kızarmıştır.
	Çörek bir buġday añlu lâle-ruḫ maḥbūbdur gūyā K'anuñ bādāmı olmışdı yüzinde çeşm-i fettānı	Çörek, sanki buğday benizli, lâle yanaklı bir sevgilidir de bademleri, yüzünde işveli göz olmuştu.
11.	Bu ni'metler yinüp çün kim içildi ṣāfī şerbetler Şebī-ḫūn itdi şāh-ı rūza ceyş-i leyl-i ẓulmānī	Bu nimetler yenip, halis şerbetler içildi diye karanlık gecenin ordusu gündüz padişahına gece baskını yaptı.
	Giceyi gündüze ḳatup ṣafā vü ẕevḳ ḳılmaġa O bezmüñ yaḳdılar her gūşesinde şem'-i tābānı	Geceyi gündüze katıp [=sabahlara kadar] eğlenmek için o meclisin her köşesinde parlayan mum yaktılar.
13.	Şu deñlü āsumānīler atıldı her yañadan kim Şirār-ı āsumānīlerle çarḫuñ doldı dāmānı	Her yandan o kadar havayi fişek atıldı ki gökyüzünün eteği kıvılcımlarla doldu.
	Su'āl itdüm nedendür bu temāşā diyü bir ehle Didi ol dem cevābın virüp ol dehrüñ suḫan-dānı	Bir bilene bu seyir nedendir diye sordum. O zamanın söz ustası cevap verip dedi:
15.	Vezir-i A'ẓam İbrāhīm Paşanuñ düġünidür Żiyāfet itmek içün da'vet itdi şāh-ı devrānı	Vezir-i Azam İbrahim Paşa'nın düğünüdür. Ziyafet vermek için zamanın padişahını davet etti.
	'Aceb lûṭf ıssıdur ol Pādişāh-ı āsumān-rif'at Güneş gibi doġub yirden götürdi ẕerre-veş anı	O gökyüzü derecesindeki padişah nasıl bir lütuf sahibidir ki güneş gibi doğup onu toz gibi yerden uçurdu.
17.	Sözü çün istima' itdüm o rind-i pāk-meşrebden Bu şi'ri oḳuyub oldum bu bezmüñ bir ġazel-ḫānı	Sözü o temiz huylu, kalender kişiden işittiğimde şu şiiri okuyup bu meclisin bir gazel okuyucusu oldum.
	Yolıñda cūy iden gözden aḳan eşk-i firāvānı Yürür ol serv-i āzādum ḫırāmānī ḫırāmānī	Gözden çok çok akan gözyaşını yolunda ırmak eden o özgür servim salına salına yürür.

19.	Siper gibi ḳaşın çīn itdügi içün ol kemān-ebrū Ḫadeng-i āh ile deldüm bu doḳuz çarḫī ḳalḳanı	O kaşı yay gibi olan [=sevgili], kaşını siper gibi çattığı için ah okuyla bu dokuz felek kalkanını [=çarhî kalkanı] deldim.
	Derūn-ı ġoncada bir ḳatre-i şebnemdurur gūya Dili pür-ḫūnum içre tīrüñüñ ey dōst peykānı	Ey dost! Okunun temreni, kan dolu gönlümde goncanın içindeki bir çiy tanesi gibidir.
21.	Nice bir nāz ile şīve nice bir nāz ü istiġnā Be hey ẓālim be hey āfet cefanuñ yoḳ mu oranı	Ne vakte kadar naz ve işve, daha ne kadar naz ve umursamazlık! Behey zalim, behey afet, zulmün ölçüsü yok mu?
	Baña vaṣluñ metā'ın ṣatmaġ içün naḳd-i cān aldı Ser-i zülfüñ nigārā kimden ögrendi bu dolanı	Bana, kavuşma malını satmak için can nakdini aldı. Ey sevgili! Zülfünün ucu bu sahtekârlığı kimden öğrendi?
23.	Leb-i cān-baḫşuñ itmezse edā haḳḳumı ṣaġ olsun Süleymān-mertebet Cemşīd-rāy İskender-i s̱ānī	Can veren dudağın hakkımı vermezse Süleyman mertebeli, Cemşid fikirli, ikinci İskender [=olan padişah] sağ olsun.
	Meh-i burc-ı şeref Sulṭān Süleymān sāye-i Yezdān Ki tīġı ile güneş gibi ṭutupdur rūy-ı devrānı	Şeref burcunun ayı, Cenab-ı Hakk'ın gölgesi Sultan Süleyman ki kılıcıyla, yeryüzünü güneş gibi tutmaktadır.
25.	İletdi gūy-ı ẓulmi arṣa-i āfāḳdan ṭaşra Elinde olalı ol şehriyāruñ 'adl çevgānı	Adalet değneği o hükümdarın elinde olalı zulüm topunu ufuklar dairesinden dışarı gönderdi.
	Hemān devrinde mey ādem ṭutar fettānlık eyler Anuñçün ol ḥarāmīnüñ dökilür bezmde ḳanı	Onun devrinde şarap, insanı ele geçirip, fitne kopardığı için o eşkıyanın mecliste derhal kanı dökülür.
27.	Senüñ meydān-ı rezmüñ ḫusrevā bir gülşen-i cāndur Ser-i a'dā şükūfe nīzeler serv-i ḫırāmānı	Ey Hükümdar! Senin savaş meydanın, düşman kellesinin çiçek, mızrakların salınan servi olduğu bir can bahçesidir.
	Ma'ānī mülkini tīġ-ı zebānum birle fetḥ itdüm Olaldan pādişāhum sen serīr-i mülk sulṭānı	Padişahım! Sen memleket tahtının sultanı olalı (ben de) manalar ülkesini dil kılıcımla fethettim.

29.	Suḫan bezminde ben bir rind-i dürd-āşām ḳopdum kim Ma‘ānī cāmını içmekde oldum Cāmī-i s̱ānī	Ben, söz meclisinde tortu içen bir kalenderim ki manalar kadehini içmekte ikinci Cami oldum.
	Bahāristān-ı ṭab‘umda açıldı bir gül-i sūrī Ḫacil eyler anuñ her bergi evrāḳ-ı gülistānı	Yaradılışımın bahar ülkesi [=Baharistan]nde bir gösteriş gülü açıldı. Onun her yaprağı gül bahçesi [=Gülistan]nin sayfalarını utandırır.
31.	Nevāyī ger işitse idi nevā-yi bülbül-i ṭab‘um Diye idi yaḫşırak duymışdur ol üslūb-ı Selmānı	Eğer Nevayî, şairlik tabiatımın bülbülünün sesini işitseydi, “O Selman’ın üslubunu daha iyi duymuştur.” derdi.
	Ne tozlar ḳoparur ise semend-i tab‘ı çālāküm Gözüne tūtiyā eyler Ṣafahānda Kemāl anı	Kıvrak yaradılışımın çevik atı ne kadar toz koparırsa Kemal, onu İsfahan’da gözüne sürme yapar.
33.	Necātī gitdise bendeñ ḪAYĀLĪ ṣaġ ola şāhā Erenler çün ḳomaz ḫālī cihān içre bu meydānı	Ey Şah! Necati öldüyse kölen Hayalî sağ olsun. (Nitekim) erenler dünyada bu meydanı boş bırakmaz.
	Ḥużūr-ı şāh-ı ‘ādilde ne ḥaddüm lāf urmak kim Velī erbāb-ı şi‘rüñ eksük olmaz böyle yalanı	Âdil padişahın huzurunda söz söylemek ne haddime! Ne var ki şiir ustalarının böyle yalanları eksik olmaz.
35.	Nice kim bu nücūm-ı çarḫ üşüp pervāneler gibi Alalar ortaya her şeb çerāġ-ı māh-ı tābānı	Bu feleğin yıldızları pervaneler gibi her gece üşüşüp dolunay kandilini ortaya aldıkça,
	Yana pervāne-veş cismi ‘adūñuñ nār-ı ḳahruñla Ola tābende şāhā devletüñ şem‘-i şebistānı	ey şahım! Düşmanının bedeni kahır ateşinle pervane gibi yansın; devletinin hareminin mumu parıldasın.

15.

Ḳaṣīde-i Kerem

Fā‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel – + – – / + + – – / + + – – / + + –

1.	Gerçi baş egmedi Cemşīd ile Ḫāḳāna kerem Geldi ḳul oldı bu gün Şah Süleymāna kerem	Cömertlik, Cemşid ile Hakan’a baş eğmedi ama bugün Sultan Süleyman’a gelip köle oldu.
	Ḳızdırup yüz dilemez daḫi güneşden pertev Nūr-ı rāyınden iderse meh-i tābāna kerem	Sancağının ışığından dolunaya ihsan ederse o da utanmayı göze alıp güneşten ışık istemez.
3.	Dīdeye nūrdurur şāh-ı cihān-dāra seḫā Zīver-i mülkdurur dāver-i devrāna kerem	Kerem, göze nur, cihan sahibi sultana cömertlik ve devrin hükümdarına süslü mülktür.
	Ādeme bezldurur kāna güher ebre ḥayā Güle bu reng yiter lāle-i Nu‘māna kerem	İnsana ihsandır, maden ocağına mücevher, buluta hayâ. Güle bu renk, gelincik çiçeğine de cömertlik yeter.
5.	Şeh-perin ṣūret-i maḳṣūda idüp āyīneler Sidre ṭāvūsu gibi başladı cevlāna kerem	Cömertlik, kanadının en uzun tüyünü varlık âlemine ayna yapıp sidre tavusu gibi dolanmaya başladı.
	Bir içim ṣuyı dirīġ eyledi İskenderden Ta‘n iderse yiridür çeşme-i ḥayvāna kerem	Bir yudum suyu İskender’den esirgediği için cömertlik, abıhayat çeşmesini ayıplarsa yeridir.
7.	Yüzi ṣuyı ḳılıcuñ yire dökilmişdi eger Ber-zebān-āver olup gelmese meydāna kerem	Eğer cömertlik, güzel şiir söyleyen gibi olup ortaya çıkmasaydı senin kılıcının yüzü suyu yere dökülmüş olurdu.
	Ol nebātāt bitürdi bu sa‘ādet s̱emerin Neme beñzer diyü ṭa‘n eyledi bārāna kerem	O bitkiler, bu mutluluk meyvesini yetiştirdi. Cömertlik, “Benim neyime benzer?” diye yağmuru ayıpladı.

9.	Yirlere düşdi yüzi oldı ol üftāde ḫacil Lûṭfuñ iẓhār idicek zümre-i insāna kerem	İhsanın, insanlara iyi muamelesini gösterince o düşkün utandı, yüzünü yere eğdi.
	Açdı himmet dolusın bir nice muḥtāclara Dergeh-i şehden idüp meclis-i şāhāne kerem	Cömertlik, padişahın kapısından şaha yaraşır bir meclis kurup nice muhtaçlara yardım kadehini açtı.
11.	Bāña geldükde ḳadeḥ ḳalmadı mı meydānda Yoḫsa eksük mi ider beẕlini mihmāna kerem	Bana gelince ortalıkta kadeh kalmadı mı? Yoksa cömertlik, misafire esirgemeden vermeyi eksik mi eder?
	Mülk temlī̄k idüp başına gevher dökmiş Şāh Üveys itdügi dem Ḥażret-i Selmāna kerem	Şah Üveys, Selman'a ihsanda bulunduğunda mülk verip başına mücevher dökmüş.
13.	Bī̄şe-i naẓmı anuñ oldu şikār-istānı Cān yidürdise revā ol ḳaġan arslana kerem	Cömertlik o kağan aslana can yedirdiyse [=kaptırdıysa] revadır; çünkü şiir ormanı, onun av meydanı oldu.
	Ben hem ol bāẕil-i feyż-i suḫanam Rumda kim Reşḥa-i kilküm ider lücce-i ʻummāna kerem	Ben Anadolu ülkesinde sözün bereketini bol bol verenim. Kalemimin damlası engin denize lütfeder.
15.	Gevher-i naẓma şehā ṭabʻ-ı ḪAYĀLĪdür kān Maʻden-i lûṭfsuñ it gevher içün kānā kerem	Ey padişahım! Şiir mücevherine maden ocağı, Hayalî'nin şairlik tabiatıdır. Sen de lütuf madenisin; cevher için maden ocağına lütufta bulun.
	Şāhid-i devletüñüñ gūşuna ṭaḳ kim yaraşur Olmaġa ol ṣadefe şol dür-i yek-dāne kerem	Saltanatının güzelinin kulağına tak. Çünkü cömertlik, o sedefe iri inci tanesi olmak için yaraşır.
17.	Çarḫ çoḳ gerdiş ider dehr bulup çoḳ ṣūret İrişince baña mānend suḫan-dāna kerem	Benim gibi söz bilene cömertlik erişinceye kadar dünya çok biçimler bulur ve gökyüzü çok döner.
	Ḫusrevā ṣaldı şikāyet elini dāmenüñe Ṣunʻ-ı pāküm ki ider nūrını aʻyāna kerem	Ey padişah! Gözlere nurunu ihsan eden tertemiz sanatım, şikâyet elini senin eteğine saldı.

19.	Şehdedür beẕl hemān begler olupdur erẕel Bunlara ḫısset-i ṭab‘ oldı emīrāne kerem	Bol bol verme, padişahtadır. Beyler henüz rezil durumdadırlar. Sultana yaraşır cömertlik, bunlara yaratılıştan cimrilik oldu.
	Birinüñ manṣıbını baña ‘ināyet ḳıl kim Mehçe-i rāyetümi irgüre Keyvāna kerem	Birinin makamını bana lütfet de cömertlik, sancağımın hilalini Zuhal [=Satürn] yıldızına ulaştırsın.
21.	Ne şikāyet demidür lûṭf u ‘ināyet varken Şimdi mi itdi beni ġarḳa ol iḥsāna kerem	Yardım lutfu varken şikâyet zamanı mıdır? Cömertlik, şimdi mi beni iyiliklere boğdu?
	Dirhem-i jāleyi itdükçe şeh-i mülk-i bahār Baġal-i ġonca ile ceyb-i gülistāna kerem	Bahar ülkesinin padişahı, çiğ tanesi parasını goncanın koltuğuyla gül bahçesinin cebine ihsan ettikçe,
23.	Bula feyż ebr-i kefüñden gül-i gülzār-ı seḫā Nūr itdükce şeh-i nāmiye aġṣāna kerem	bitkiler bitiren şah [=Allah], dallara ikramda bulunup fer verdikçe cömertlik gülistanının gülü, senin elinin bulutundan bereket bulsun.

16.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sünnet Şüden-i Şehzādegān

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Cedid + + – – / + – + – / + + –

1.	İrişüp şāha lûṭf-ı Rabbānī Oldı sūr-ı sa‘ādete bānī	Şaha İlahi lütuf erişince (o), mutluluk hisarını inşa etti.
	İki şehzādesini sünnet ider Ṭutdı zevḳ u sürūr erkānı	İki şehzadesini sünnet eder. İleri gelenleri zevk ve mutluluk sardı.
3.	Nice şehzāde iki nūr-ı baṣar Ki baṣar nūrı mihr-i raḫşānı	Ne şehzadesi! Öyle iki göz nuru ki ışığı parlak güneşi bastırır.
	Birisi neyyir-i sipihr-i şeref Birisi reşk-i māh-ı Ken‘ānī	Birisi şeref göğünün güneşi, birisi Kenan’ın ay’ının [=Hz. Yusuf] kıskandığı.
5.	Sünnet ile bulır şeref bunlar Kesicek şem‘i oldı nūrānī	Bunlar sünnetle şeref bulur. Mumu kesince (mum) aydınlatıcı oldu.
	Şer‘ kesdügi parmaḳ acımadı Gerçi kim aḳdı lāle-gūn ḳanı	Lale renkli kanı aktıysa da şeriatın kestiği parmak acımadı.
7.	Bî-şükūfe olur beli mīve Mīve-i būstān-ı insānī	İnsanlık bahçesinin meyvesi, evet, doğrudur, (bu) meyve çiçeksiz olur.
	Oḳıdılar bu ‘ursa ḥürmet idüp Deşt-i Ḳıpçak ilindeki ḫānı	Kıpçak ülkesindeki hanı bu düğün yemeğine saygıyla davet ettiler.

9.	Yüzimüz üzre varalum didiler Engürūsüñ Lehüñ Çehüñ bānı	Engürus, Leh, Çeh banları, “Yüzümüz üzre varalım.” dediler.
	Gele çīnī getürmege Faġfūr Ḥaber itse kemīne der-bānı	Değersiz kapıcısı haber etse Fağfur çini getirmeye gelir.
11.	Tāc-dār-ı ‘Acem oḳınsa buña Gele iki ḳolında Şirvānı	Buna Acem padişahı davet edilse Şirvan’ı [yahut servi ağacı] iki kolunda gelir.
	Bir işāret olursa ala gele Rāy-ı Hindūstān ilḫānı	Bir işaret olursa Hindistan ilhanının sancağını alıp gelir.
13.	Görse Şāh-ı Bedaḫş ḥaşmetini Çihresin ider idi rümmānī	Bedahşan Şahı heybetini görse çehresini nar gibi ederdi.
	Ṣaldı iḳlīm-i Hinde velveleyi Hāy u hūy-ı sipāh-ı ‘Oṣmānī	Osmanlı ordusunun bağırışları Hint ülkesine kargaşa saldı.
15.	Sensin ey Şehriyār-ı Cem-miḳdār Ḳudret eyvānınuñ Süleymānı	Ey Cem makamlı hükümdar! Kudret sarayının Süleyman’ı sensin.
	Saña teklīf olındı şehlerde Kürsī-i pāye-i Nerīmānī	Neriman’ın derecesinin kürsüsü padişahlar arasında sana teklif edildi.
17.	Ḥaremeynüñ emānetini Ḫudā Gördi sen Şehriyāra erzānī	Hüda, Mekke ve Medine’nin emanetini sen padişaha layık gördü.
	Çākerüñdür Ḫalīfe-i Baġdāḍ Bir ḳuluñ oldı Mıṣr sulṭānı	Bağdat halifesi hizmetçindir, Mısır’ın sultanı da bir kulun oldu.

19.	Devlet atına sen süvār olup Ele alsañ ḳaçan ki çevgānı	Sen ne zaman devlet atına binip çevgânı eline alsan,
	Ṭop olırsa önüñde kelle-i ḫaṣm Rifʻate irdi aldı meydānı	düşmanın kellesi (senin) önünde top olursa meydanı alıp yüceldi.
21.	Rūmdan Şarḳa bir naẓar ḳılsañ Düşmen-i dīni yād idüp ānī	Anadolu'dan doğuya bir baksan aniden din düşmanını anıp,
	Tenginā-yi belā ide gözine Gażabuñ ʻarṣa-i Ḫorāsānı	gazabın, Horasan topraklarını onun gözüne bela geçidi etsin.
23.	Nola senden ḳaçarsa düşmen-i dīn İstemez düzd māh-ı tābānı	Din düşmanı senden kaçarsa ne var; hırsız, dolunayı istemez.
	Ḫusrevā ḫaylıdan ḪAYĀLĪ ḳuluñ Görmez oldı cemāl-i Ḫāḳānı	Ey padişah! Hayalî kulun, çoktan beri padişahın güzel yüzünü görmez oldu.
25.	Ṭāliʻüm kevkeb-i saʻādet iken Ah kim irdi ebr-i ẓulmānī	Talihim mutluluk yıldızıyken ne yazık ki karanlık bir bulut geldi.
	Şāh himmet iderse baña ol ebr Feyeżan ide feyż-i Rabbānī	Padişah bana himmet ederse o bulut, İlahi bereketleri bol bol yağdırsın.
27.	Benem ol sāḥir-i suḫan-perdāz K'eyledüm zinde rūḥ-ı Selmānı	Ağzı laf yapan o büyücü benim. Nitekim Selman'ın ruhunu diriltti̇m.
	Ḫaṭṭum üzre sözüm gören buldı Ḳarañuluḳda āb-ı ḥayvānı	Yazımın üzerinde sözümü gören, karanlıkta hayat suyunu buldu.

29.	Her sözüm Seb‘a-i Mu‘allâḳadur Dergeh-i şāh Ka‘be-i s̱ānī	Her sözüm ikinci Kâbe olan şahın kapısına asılı yedi (şiir)dir.
	Ġayrı şā‘irlerüñ kelāmında Yoḳdur elfāẓ-ı ẕevḳ-ı rūḥānī	Başka şairlerin sözünde ruhani zevk veren lafızlar yoktur.
31.	Hīç tāc-ı Ḳubāda beñzeye mi Kem-bahā bir külāh-ı bārānī	Değersiz bir yağmur külahı hiç Kubad’ın tacına benzer mi?
	Baña bunlar şu gün berāber olur Ki ide mihri māh nūrānī	Ne zaman ay, güneşi aydınlatır; onlar bana ancak o gün denk olabilir.
33.	Ger üşerse hezār pervāne Şem‘üñ alınmaya girībānı	Eğer binlerce pervane üşüşürse mumunun yakası tutulmaz.
	Nite kim dehre çarḫ dolābı Feyeżān ide āb-ı şādanī	Felek değirmeni dünyaya bolca mutluluk suyu verdiği gibi,
35.	Gülbün-i devletüñ olup ser-sebz Saḳlaya sāyesinde insānı	devletinin gül fidanı yeşerip gölgesinde insanı saklasın.

17.

Kaṣīde-i ‘Īdiyye Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1.	‘Iyd-ı ḳurbān irdi ḫalkı yine şādān eyledi Ġonca-leb dilberleri gül gibi ḫandān eyledi	Kurban bayramı geldi, halkı yine sevindirdi; gonca dudaklı güzelleri gül gibi güldürdü.
	Ṣanmaũuz gül-gūn şafaḳ oldı ufuḳdan āşikār ‘Iyd içün çarḫ-ı felek s̱evrini ḳurbān eyledi	Ufuktan gül renkli şafağın belirdiğini sanmayın. Dönüp duran gökyüzü, bayram münasebetiyle boğasını kurban etti.
3.	Ka‘be-veş mestūr olan dilberler oldı āşikār Nūr görmüş ḥācī-veş ‘uşşāḳı nālān eyledi	Kâbe gibi, örtülü güzeller meydana çıktı; nur görmüş hacı gibi âşıkları inletti.
	Ay u günle yire inmişdür felek ṣanur hemīn Gerdiş-i dolāb-ı ‘ıydı kim ki seyrān eyledi	Bayram çarkının dönüşünü seyreden kişi, o an feleğin ay ve güneşle yere indiğini zanneder.
5.	Böyle bulmışken şeref gün yüzlülerle ‘ıyd-gāh Ṭāli‘üm żulmi baña bī-ḥadd ü pāyān eyledi	Bayram yeri, gün yüzlülerle böyle şeref bulmuşken kaderim, bana sayısız, sınırsız zulmeyledi.
	Bir Moġol-çin yüzlü kāfir göñlümüñ Baġdādını Yaḳdı yıḳdı cevr ile alan u talan eyledi	Moğol yüzlü bir kâfir [=sevgili], gönlümün Bağdat’ını yaktı yıktı, zulümle darmadağın etti.
7.	Dest-i ẓulminden şikāyet eylerem ol Şāha kim Tīġ-ı ḳahrı sīnemüñ mülkini vīrān eyledi	Mahveden kılıcı gönül ülkemi yıktı diye onun zulüm elinden, o padişaha şikâyet ediyorum.
	Pādişāh-ı baḥr u ber Sulṭān Süleymān Şāh kim Bir kemīne çākerin Cemşīd ü Ḫāḳān eyledi	(O) Zavallı bir kölesini Cemşid ve Hakan gibi yapan, kara ve denizlerin padişahı Sultan Süleyman Şah’tır.

9.	Zaḫmdan rengīn gül açıldı zemīn-i sīnede Çün kemānından ‘adūya tīr bārān eyledi	Yay (gibi kaşlar)ından düşmana (gönderdiği) ok yağmuruyla, yaralardan göğüs üzerinde renkli güller açıldı.
	Gün gibi hengām-ı rezm içre alup tīġın ele Ẓulmet-i şeb gibi a‘dāyı gürīzān eyledi	Güneşin, gecenin karanlığına yaptığı gibi, savaş sırasında kılıcını ele alıp düşmanı kaçırdı.
11.	Şemse-i zerrīnini rūz-ı ezelde tīġınuñ Burc-ı devlet üzre Ḥaḳ ḫurşīd-i raḫşān eyledi	Cenab-ı Hak, ezelde, onun altın şemseli kılıcını devletin burcunda parlayan güneş kıldı.
	Şīr-i ḫaṣm-efken sen oldıñ ḫusrevā ol bīşede Rezm-gāhuñ nīzeler çün kim neyistān eyledi	Ey padişah! O ormanda düşman yıkan aslan sen oldun. Çünkü mızraklar, senin savaş meydanını kamışlığa çevirdi.
13.	Bir çekilmiş ḫāna beñzer kişverüñ a‘dā mekes Dest-i ḳudret tīġuñ ol ḫāna mekes-rān eyledi	Ülken, hazırlanmış bir sofraya, düşman da sineğe benzer. Kudret eli, senin kılıcını o sofraya yelpaze yaptı.
	Şāhlıḳ ismin felek sen Pādişehden ġayrıya Fāre-i şaṭrenc-veş bühtān ü yalan eyledi	Talih, sen padişahtan başkasına şahlık namını satranç faresi gibi yalandan verdi.
15.	Ṣayḳalıylan rezmüñ esbābın açup her meh hilāl Çarḫ döndükce ḳılıcuñ daḫi bürrān eyledi	Hilal, kılıç cilâsıyla, her ay savaşının yollarını açıp dünya döndükçe kılıcını da keskinleştirdi.
	Sensin ol şāh-ı hümāyūn-fer ki ‘adlüñ ḥārisi Mārı güncişk āşiyānına nigeh-bān eyledi	Sen öyle yüce bir padişahsın ki adaletinin bekçisi, yılanı serçenin yuvasına nöbetçi yaptı.
17.	Kākül-i dilber perīşān oldı ‘ahdüñde hemīn Devr-i ‘adlüñ içre ancaḳ nāy efġān eyledi	Saltanatında sevgilinin perçemi darmadağın oldu. Adaletinin devrinde sadece ney inledi.
	Ḫusrev-i mülk-i suḫan oldı ḪAYĀLĪ ḫusrevā Ḫayl-ı şi‘rin cem‘ idüp bir ḫūb dīvān eyledi	Ey padişahım! Hayalî, söz ülkesinin hükümdarı oldu ve şiir süvarilerini toplayıp güzel bir divan meydana getirdi.

19.	Serv-i bāġ-ı salṭanat ḳılmış seni ol kim beni Midḥatüñ gülzārına murġ-ı ḫoş-elḥān eyledi	O, seni saltanat bahçesinin servisi, beni de senin övgünün gül bahçesine hoş nağmeli kuş eyledi.
	Şi‘r-i şā‘irdür viren Cemşīd ü Dārādan ḫaber Şāh Veysī şöhre-i āfāḳ Selmān eyledi	Cemşid ve Dara’dan haber veren, şairin şiiridir. Şah Veys’i ufukların şöhretlisi kılan, Selman’dır.
21.	Nola medḥ itsem kelāmum çün ki erbāb-ı kemāl Kendüyi vaṣf itmegi şi‘rinde erkān eyledi	Sözlerimi övsem ne olur? Zira olgun kimseler, şiirlerinde kendilerini anlatmayı temel aldılar.
	Dünyede bulsın sa‘ādetle şeref ol kim şehā Kendüyi biñ cān ile emrüñe fermān eyledi	Ey padişahım! Kendini bin canla emrine adayan, dünyada mutlulukla şeref bulsun.
23.	‘Ömrine noḳṣān virüb alsun ‘adūñuñ başını Ol ki māhı gāh ṭop u gāh çevgān eyledi	Ayı bazen topa bazen eğri değneğe çeviren [=Allah] düşmanının ömrünü eksiltip başını alsın.

18.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün

Hezec + – – – / + – – – / + – –

1.	Felek gehvāre-i ṣıbyāna beñzer Meh-i nev dün doġan oġlana beñzer	Gökyüzü, çocukların beşiğine benzer; hilal de dün doğan oğlana benzer.
	Ṣararmış inḥinā bulmış felekde Yetīm-i duḫter-i ‘İmrāna beñzer	Sararmış, gökyüzünde yay gibi bükülmüş; İmran'ın kızı (Hz. Meryem)'nın yetimi (Hz. İsa)'ne benzer.
3.	Şifada ‘aynıdur Ya‘ḳūb-ı çarḫuñ Ṣafāda Yūsuf-ı Ken‘āna beñzer	Şifa vermede gökyüzü Yakub'unun gözüdür [yahut aynısıdır], sevinçte ise Hz. Yusuf'a benzer.
	Veyā ḫod ḳasr-ı cennetden cihāna Açılmış revzen-i Rıḍvāna beñzer	Ve yahut cennet köşkünden dünyaya açılmış memnunluk penceresine benzer.
5.	Ururken ḫānçer-i Behrāmdan dem Kemān-ı Rüstem-i Destāna beñzer	Behram'ın hançerinden söz ederken Zaloğlu Rüstem'in yayına benzer.
	Göñül mir'ātınuñ pāsın ider pāk Olupdur mıṣḳala insana beñzer	İnsanın gönül aynasının pasını temizleyen cilâya benzer.
7.	Ḳomaz dişde ilişür loḳma-i şek Bu ḫalḳa rāḥat-ı dendāna beñzer	Dişte ona yapışan şüphe lokması bırakmaz; halk için diş rahatlığı gibidir.
	Çekilmiş dest-i ḳudretden ġazāya Ser-i tīġ-ı Süleymān Ḫāna beñzer	Süleyman Han'ın, kudret elinden gaza için çekilmiş kılıcının ucuna benzer.

9.	Sa‘ādet bīşesinde ol dilāver Şikār-endāz genc arslana beñzer	O yiğit, mutluluk ormanında avlanan genç aslana benzer.
	Ḳaçan altun beneklü cāme geyse Sipihre atılur ḳaplana beñzer	Ne zaman altın benekli elbise giyse gökyüzüne atılan kaplana benzer.
11.	Anuñçün olmasa ‘ālemde ḳurbān Benüm yanumda nā-ḥaḳ ḳana beñzer	Dünyada onun için olmayan kurban, benim nazarımda boş yere dökülen kan gibidir.
	Sitanbul ol şeh-i Yūsuf-liḳāsuz Hemān üsti açuḳ zindāna beñzer	O Yusuf yüzlü padişahsız, İstanbul, tam da üstü açık zindana benzer.
13.	Bugün ḫāḳānı sensin Türk ü Çīnüñ Hezārān çākerüñ var ḫāna beñzer	Bugün Türk ve Çin’in hakanı sensin. Senin, hana benzer binlerce hizmetçin var.
	Ya ḫod Dārā-yı Efrīdūn-nesebsin Ki her kemter ḳuluñ sulṭāna beñzer	Yahut Feridun soylu Dara’sın; zira her değersiz kulun sultan gibidir.
15.	Senüñ devrüñde elḳāb-ı selāṭīn Dinilse ġayrıya bühtāna beñzer	Senin devrinde sultanların lakapları [=sultanlık unvanları] başkasına denilse bu, yalan olur.
	Ḳuluñuñ diñle şāhum vaṣf-ı ḥālin Bu ḥāli diñlemek iḥsāna beñzer	Padişahım! Kulunun içinde bulunduğu hâli dinle; çünkü bu hâli dinlemek, iyilik etmek demektir.
17.	Diyār-ı Rūmda bir ḳarye vardur Anuñ eṭrāfı kūhistāna beñzer	Rumeli’nde etrafı dağlık olan bir köy vardır.
	İki biñ üç yüz aḳçe yazusı var Ne ḥāṣıl çün ḫaṭ-ı ḫūbāna beñzer	İki bin üç yüz akçelik yazısı[=dirliği, geliri, nasibi] vardır. Neye yarar; çünkü güzellerin ayva tüyüne benzer.

19.	Civārında yatur ecdād-ı pāküm Ki ben lā'l oldum anlar kāna beñzer	Civarında temiz ecdadım yatar ki ben la'l taşı oldum; onlar da maden ocağına benziyorlar.
	Münāsib bendeñe olmaḳdur ol cāy Vaṭan ḥubbı hemān īmāna beñzer	O yer, bu hizmetkârına uygundur. Çünkü vatan sevgisi, elbette imana benzer.
21.	İşigüñ Ka'be-i ḥācāt-ı 'ālem ḪAYĀLĪ Ka'bede Ḥassāna beñzer	Senin eşiğin, dünyadakilerin ihtiyaçlarını arz ettiği Kâbe; Hayalî de Kâbe'deki Hassan'a benzer.
	Nite kim māh-ı nev ḫıng-i felekde Rikāb-ı ḫusrev-i devrāna beñzer	Nasıl ki hilal, felek atında devrin padişahının üzengisine benzerse,
23.	Senüñ ẕatuñla olsun devr bāḳī Ki 'ālem cism ü ẕātuñ cāna beñzer	dünya beden, zatın da can gibidir. Bu nedenle zaman da senin zatınla ebedi olsun.

19.

Şikāyet be Ḳıṣṣa-i Feġānī

Mef‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

Muzârî – – + / – + – + / + – – + / – + –

1.	Ey seyl-i eşk ḫāne-i cismüm ḫarāb ḳıl Ẓulmet-serāmı cilve-geh-i āfitāb ḳıl	Ey gözyaşı seli, beden evimi harap et. Karanlık toprağımı [=vücudumu, içimi] güneşin cilve yeri yap.
	Mecnūn ölince didi serüm ey felek benüm Leylī maḥallesinde sifāl-i kilāb ḳıl	Mecnun ölünce, “Ey felek, benim başımı Leyla’nın mahallesinde köpeklerin çanağı yap.” dedi.
3.	Gel ey ḥasūd mālik-i mülk-i kelām iseñ Evṣāf-ı ḫusrevān-ı sa‘ādet-cenāb ḳıl	Ey kıskanç kimse, söz ülkesinin sahibi isen mutluluk sahibi padişahların vasıflarını anlat.
	Şemşīr-i āb-dār-ı Selīm ile ḫākde İskenderüñ dehānını memlū lu‘āb ḳıl	Yavuz Sultan Selim’in parlak kılıcıyla toprakta, İskender’in ağzını tükürükle doldur.
5.	Evṣāf-ı bār-gāh-ı Süleymānı eyleseñ Dīv-i ḥasedden eyle ḥaẕer ictināb ḳıl	Sultan Süleyman’ın divanhanesinin vasıflarını anlatsan kıskançlık ifritinden kendini koru, çekin.
	Şāpūra tāc-ı devleti geydür cenīn iken Dārāyı añ ḥikāyet-i Efrāsiyāb ḳıl	Devlet tacını henüz cenin iken Şapur’a giydir, Dara’yı an, Efrasiyab’ı anlat.
7.	Vaṣf ile Erdevānı devān eyle bezmde Behrāmı gūrdan çıḳarup tāze şāb ḳıl	Mecliste niteliklerini anlatarak Erdevan’ı koştur; Behram’ı mezardan çıkarıp genç delikanlı eyle.
	Firdevsī-i kelām olımazsın benüm gibi Nār-ı ḥasedle cānuñla yüz bin ‘aẕāb ḳıl	Benim gibi, sözün Firdevsi’si olamazsın. Kıskançlık ateşiyle canınla yüz binlerce azap çek.

9.	Ḫurşīd-i himmetümde zemīn gerd-i ẕerredür Ol ẕerreden vücūduñu var sen ḥisāb ḳıl	Yeryüzü, lütfumun güneşinde toz zerresidir. Var sen o zerreden kendi vücudunu hesap et.
	Ey gerd-i āhum eyleyicek seyr-i āsumān Nāz eyle āfitāba vü māha ʻitāb ḳıl	Ey ahımın tozu gökyüzünü dolaştığında güneşe naz et ve ay'ı azarla.
11.	Çün kim ḪAYĀLĪ sen saña olduñ ḥicāb-ı dōst Benden işit naṣīḥati refʻ-i ḥicāb ḳıl	Hayalî! Sen kendine dost perdesi olduğundan öğüdü benden dinle, perdeyi kaldır.

20.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1. Ey hilāl-i ‘ıyd-ı devrān sāġar-ı gerdān mısın
Ḫākdān-ı dehre feyżün cür‘asın rīzān mısın

Ey zamanın bayramının hilali! Elden ele gezdirilen kadeh misin, yer yüzüne bereket tortusunu saçıcı mısın?

Ya necāt ehline olduñ keşti-i Nūḥu’n-Nebī
Sürmege ya çarḫı mevc-i ḳulzüm-i Yezdān mısın

Ya kurtuluş ehline Hz. Nuh’un gemisi oldun yahut feleği sürmek için Cenab-ı Hakk’ın engin denizinin dalgası mısın?

3. Nūrdan bir ḥalḳasın bāb-ı necāt-ı ‘āleme
Ya der-i iḳbāle zer-tāḳ-ı felek-‘unvān mısın

Âlemin kurtuluş kapısına nurdan bir halka ya da talih kapısına gökyüzü unvanlı, altın kemer misin?

Ya kenār-ı ‘ālem-i ġabrāya emr-i Ḥaḳ ile
Yūnus-ı ‘izzet getürmüş māhī-i ‘ummān mısın

Yoksa Cenab-ı Hakk’ın emriyle dünya âleminin kıyısına şeref ve yücelik Yunus’unu getiren okyanus balığı mısın?

5. ‘Aynısın lāmuñ otuz gün olduğuna rūzenüñ
Ya felek levḥinde nūn-ı dāmen-i Raḥmān mısın

Orucun otuz gün olduğunda lam’ın ta kendisi ya da gökyüzü levhasında Rahman’ın eteğindeki nun musun?

Öpmeğe dāmān-ı pākin ḳāmetüñ olmış dü tā
Yoḫsa sen de bende-i ḫāṣ-ı Süleymān Ḫān mısın

Temiz eteğini öpmek için boyun iki büklüm olmuş. Yoksa sen de Süleyman Han’ın makbul hizmetçisi misin?

7. Bir ġubār-ı rāhı deñlü ol şehüñ ey āfitāb
Ya‘ni sen de nūr-baḫş-ı dīde-i imkān mısın

Ey güneş! O padişahın yolunun bir tozu gibi, yoksa sen de varlık gözüne aydınlık veren misin?

Āfitābuñ zer devātıyla gelürsin her seḥer
Ey ‘Uṭārid dergehinde kātib-i dīvān mısın

Her seher vakti güneşin altın divitiyle gelirsin. Ey Utarit! Onun sarayında divan kâtibi misin?

9.	Kadri bāġında şehüñ bir aḳ gülisin ey ḳamer Bu feraḥdan her gice ‘ālemlere ḫandān mısın	Ey ay! Padişahın kudret bahçesinde onun bir ak gülüsün. Bu sevinçten mi her gece âlemlere gülüyorsun?
	Ol mücāhid fī-sebīlillāh olan ‘ādil şehüñ Ey şafaḳ tīġ-ı ġazāsından dökilmüş ḳan mısın	Ey şafak, Allah yolunda cihat eden o adaletli padişahın gaza kılıcından dökülmüş kan mısın?
11.	Bu cihān Ya‘ḳubunuñ açıldı a‘ma gözleri Būy-ı ḫulḳuñ birle Ḫanum Yūsuf-ı Ken‘ān mısın	Bu dünya Yakub’unun görmeyen gözleri açıldı. Padişahım, güzel ahlâkının kokusuyla Kenan’ın Yusuf’u musun?
	Rezm olıcak Murtażāsın ‘adl ḥīninde ‘Ömer Yoḫsa faḫr-i dūdmān-ı Ḥażret-i ‘Os̱mān mısın	Savaşta Hz. Ali, adalet vaktinde Hz. Ömer’sin. Yoksa Hz. Osman soyunun övüncü müsün?
13.	Nūr-ı ‘izzetden midür cismüñ ya ḫod mü’minlere İstirāḥat itmek içün sāye-i Yezdān mısın	Bedenin yücelik nurundan mıdır yoksa müminlerin dinlenmesi için Allah’ın gölgesi misin?
	Rūm u Mıṣr u Baṣra vü Baġdāda hükmüñdür revān Hindi alduñ ṭālib-i iḳlīm-i Türkistān mısın	Hükmün Anadolu, Mısır, Basra ve Bağdat’ta geçer. Hindistan’ı aldın, Türkistan memleketini de mi istiyorsun?
15.	Ḫusrev-i Rūmuñ muḥibbi olalı ey ḫāme sen Gūy-ı naẓmı āsumāna irgüren çevgān mısın	Ey kalem! Sen Anadolu padişahının dostu olalı şiir topunu gökyüzüne ulaştıran değnek misin?
	Ṭab‘-ı şāhīden çıkarursın ma‘ānī cevherin Yoḫsa sen gencūr-ı genc-i ‘ālem-i ‘irfān mısın	Padişahlık tabiatından mana cevherlerini çıkarıyorsun. Yoksa sen, irfan âlemi hazinesinin bekçisi misin?
17.	Naẓm eyvānında ey sulṭān-ı iḳlīm-i suḫan Şāh-ı Gāzīden mi yaḳduñ şem‘i yā aḳrāñ mısın	Ey söz ülkesinin sultanı! Şiir sofasında mumu gazi padişahtan mı yaktın yoksa onun dengi misin?
	Ḥāfıẓ u Cāmī kelāmı gibi mevzūndur sözüñ Şāhlar içre kemāl-i naẓm ile Selmān mısın	Sözün, Hafız-ı Şirazi ve Molla Cami gibi ölçülüdür. Şiir olgunluğuyla şahlar içinde Selman-ı Saveci misin?

19.	Cür'a-nūşuñ bezm eyvānında yüz Dārā vü Cem Rezm meydānı deminde Rüstem-i Destān mısın	Sohbet divanında cür'a içicin, yüz Dara ve Cemşid eder. Savaş meydanı sırasında Zaloğlu Rüstem misin?
	Ka'be-i ḥācātdur dergāh-ı şāh-ı Cem-cenāb Sen ḪAYĀLĪ vaṣf ile ol Ka'bede Ḥassān mısın	Cem mertebeli Sultan Süleyman'ın sarayı, ihtiyaçların arz edildiği Kâbe'dir. Hayali, sen bunları anlatmakla Kâbe'de Hassan mısın?
21.	'Aybuña ḳılmaz naẓar Şāh-ı cihān ma'ẕūrdur Pūstīn midür murāduñ ṭālib-i iḥsān mısın	Cihan padişahı kusuruna bakmaz, mazur görür. İsteğin kürk müdür, iyiliğe mi talipsin?
	Ḥaḳ Ta'ālā eylesün 'izzetle 'ömrüñ ber-mezīd Devlet-i şehde neñ eksükdür senüñ 'uryān mısın	Allah, şerefle ömrünü uzatsın. Padişahın saltanatında çıplak mısın, neyin eksik?

21.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Hezec + – – – / + – – – / + – – – / + – – –

1.	Tarīḳat ehlidür ṣāḥib-vilāyet tūġ-ı Sulṭānī Hidāyet yolların göstermege gönderdi Ḥaḳ anı	Saltanat tuğu, vilayet sahibi, tarikat ehli (biri)dir. Hak Teala, onu hidayet yollarını göstersin diye gönderdi.
	Ve yā ḫod bir nigār-ı serv-ḳadd-i nāz-perverdür Göñüller cem‘ine bā‘iṡ ser-i zülf-i perīşānı	Veya servi boylu, nazlı bir sevgilidir (de) dağınık zülfünün ucu, gönüllerin bir araya gelmesine sebep olur.
3.	Duḫānī lāledür ṣaḥrā-yı ‘izz ü nāzda bitmiş Götürsin şemsī dülbendinde her gün āsumān anı	Şeref ve naz ovasında bitmiş, dumansı bir laledir. Gökyüzü, her gün onu güneş gibi parlak tülbendinde götürsün.
	‘Acemde ceẕbe-i didāruñuñ şūrīdesi bī-ḥad Esir itmiş ḳara zülfi de iḳlīm-i Ḳaramanı	İran ülkesinde, yüzünün çekiciliğinin âşığı sayısız. Kara saçı da Karaman ülkesini esir etmiş.
5.	Hümā-yı evc-i ‘izzetdür ṣalarsa üstime sāye Çekem pehlūya sancaḳ adlu bir serv-i ḫırāmānı	Yücelik doruğunun hümasıdır; üzerime gölgesini salarsa yanıma sancak adlı, salına salına yürüyen bir servi [=sevgili] alayım.
	Bugün bu çār tūġ u çār āyīnidurur şāhuñ Sarāy-ı devletüñ eflâke irmiş çār erkānı	Bugün bu dört tuğ ve dört ayin padişahın (tuğ ve ayini)dır. Devlet sarayının dört temel rüknü göklere erişmiş.
7.	ḪAYĀLĪ gibi bir dīvāne-i jūlide-mūdur kim Perīşāñ eylemiş kendin görüp Sulṭān Süleymānı	Hayalî gibi saçı başı dağılmış bir delidir. Sultan Süleyman’ı görüp kendini perişan etmiştir.
	Ne sulṭān ẓıll-ı Raḥmān āfitāb-ı dīn ü devlet kim Ser-i bed-ḫāhına virmez vücūdı tīġ-ı bürrānı	Ne sultanı! Allah’ın gölgesi, dinin ve devletin güneşi(dir). Keskin kılıcı, kötülüğünü isteyenin başına varlık (hakkı) bırakmaz.

9.	Ḥakīkat baḥrınuñ dürri ṭarīḳat mülkinüñ şāhı Hidāyet çarḫınuñ māhı mürüvvet taḫtınuñ ḫānı	Hakikat denizinin incisi, tarikat ülkesinin padişahı, hidayet göğünün ay’ı ve cömertlik tahtının hânı(dır).
	Süleymān mülkine mālik velī müstaġnī-i ‘ālem Sa‘ādet Mıṣrına Yūsuf velī Yūsuf aña s̱ānī	Hz. Süleyman’ın mülküne sahip ama gönlü dünyaya karşı tok; mutluluk Mısır’ına Hz. Yusuf ama Hz. Yusuf ona ikinci [=yardımcı].
11.	Ser-i a‘dā ile şāhā müşerref ḳıl demi geldi Çekerler intiẓārı nīzeler yalmanı yalmanı	Ey padişah! Mızraklar istekli istekli bekleyişteler. (Onları) düşmanın başı ile şereflendirme vakti geldi.
	Saña gīsūy-u şāhidle olupdur naġme-i muṭrib Kemend-i ṣayd-ı Behrāmī ṣada-yı kūs-ı Ḫāḳānī	Sana Behram’ın avının kemendi, hakanın davulunun sesi; sevgilinin uzun saçı ile çalgıcının nağmesi olmaktadır.
13.	Gülistān içre bülbül naġmesinden eyledüñ tercīḥ Sen ey şeh rezm meydānında hāy u hūy-ı merdānı	Ey padişah! Sen, savaş meydanında yiğitlerin çığlıklarını, gül bahçesindeki bülbül sesine tercih ettin.
	Ḳarınca ḫırmen-i iḥsānuñuñ çün dāne-çīnidür Nola şemşīrüñüñ olursa vaḥş u ṭayr mihmānı	Karıncanın, senin iyilik harmanının tohum toplayıcısı olması gibi kuşlar ve yabani hayvanlar, kılıcının misafiri olursa şaşılır mı?
15.	Ben ol dürrem ki ḫurşīd-i ḳıdemden perveriş buldum ‘İnāyet mevci ṣalmadan cihāna baḫr-ı ‘ummānı	Ben himmet dalgası, engin okyanusu dünyaya salmadan önce ezelilik güneşinden beslenen o inciyim.
	Benüm göñlüm ṣımaḳdan ey felek ḳıl iḥtirāzı kim Şikest olsa olur her pāresi elmās peykānı	Ey felek! Benim gönlümü kırmaktan sakın; kırılırsa her parçası, elmastan temren olur.
17.	Vücūdı zevraḳın eyler ‘adūñuñ her nefes nā-yāb Duḫān-ı āhuma dirsem nola deryā-yı żulmānī	Her an, senin düşmanının vücudu kayığını görünmez eder. Ahımın dumanına, karanlık denizi dersem şaşılır mı?
	Ne bāküm var ḥasūd-ı kīne-cūdan devlet-i şehde Ne mümkindür ṣımaḳ mīnā-yı nāzüg-ṭab‘ sindanı	Padişahın saltanatında, kin güdücü kıskançtan niye korkayım? Çok kırılgan, billûr örsü kırmak nasıl mümkündür?

19. Nite kim çār tūġ-ı çār yār-āyīn-i ‘Oṣmānī

Ola devlet sarāyınuñ memālik içre erkānı

Nasıl ki Osmanlının dört tuğ ve dört halife ayini, ülkelerde devlet sarayının esası olur,

‘Alem gibi ser efrāz ol ḳılıc gibi cihān-gīr ol

Siper gibi ḳaşuñ çīniyle al Çīn ü Ḫorāsānı

(sen de) sancak gibi başı dik, kılıç gibi, dünyayı tutan ol. Siper gibi, kaşının çatıklığıyla Çin ve Horasan'ı al.

22.

Ḳaṣīde Berāy-ı Şehzādegān Sulṭān Muḥammed ve Sulṭān Selīm H̲ān

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

Hezec + – – – / + – – – / + – – – / + – – –

1.	İki servi revān itdi yine gülzār-ı ‘Os̱mānī Sa‘ādet gülşeninüñ her biri bir verd-i h̲andānı	Osmanlı’nın gül bahçesi yine iki servi çıkardı. Her biri mutluluk bahçesinin gülen bir gülü(dür).
	Yıḳılmış göñli ma‘mūr oldı Maġnīsā-yı mehcūruñ Ḳaraman tah̲tınuñ şimdi oturdı yirine cānı	Gurbete düşmüş Manisa’nın yıkık gönlü yapıldı. Karaman tahtının canı şimdi yerine oturdu.
3.	İki şehzādesine şāh-ı ‘ālem tah̲tlar virdi Ferīdūn Selm ü Tura itdi bah̲ş İrān u Tūrānı	Cihan şahı iki şehzadesine tahtlar verdi. Feridun, İran ve Turan’ı Selm ve Tur’a bağışladı.
	Biri bürc-ü şerefde eksügü yoḳ bedr-i kāmildür Birisi āsumān-ı devletüñ h̲orşīd-i rah̲şānı	Biri şeref burcunda tam olgunlaşmış dolunaydır, birisi devlet göğünün parlak güneşi(dir).
5.	Gazāl-i mihri ṣayd itmiş biri sehm-i sa‘ādetle Biri şīr-i felekle ceng ider geydükde ḳaplanı	Biri mutluluk okuyla güneş ceylanını avlamış, biri kaplanı takındığında felek aslanıyla savaşır.
	Sen ol ‘ālī-gühersin h̲usrevā kim bezm-i h̲āṣuñda Bir ednā cūr‘adan ‘add itdiler deryā-yı ‘ummānı	Ey hükümdar! Sen o yüce cevhersin ki yüce meclisinde engin denizi, en aşağı bir tortudan saydılar.
7.	Sımāṭ-ı meclisüñde nükl-i encüm geçmedi h̲āra Ḥabāb-ı sāġar-ı bezmüñ begenmez çarh̲-ı gerdānı	Meclisinin alametinde yıldız mezesi diken yerine sayılmadı. Meclisinin şarabının kabarcıkları dönen gökyüzünü beğenmez.
	Ḳızıl Elmayı ḳapduñ lerze düşdi kişver-i Rīm’e Biḥamdillah Ḳaraman iline ḳatduñ Alamanı	Kızıl Elma’yı kaptın, Rum ülkesine titreme düştü. Allah’a şükürler olsun Alman ülkesini Karaman iline kattın.

9.	Senüñ devrüñde yatdı arḳası üzre ḥużūr itdi Havā yolında ser-gerdān iken taḫt-ı Süleymānī	Hz. Süleyman’ın tahtı hava yolunda başıboş dolaşırken senin devrinde arkası üzere yattı, rahat etti.
	Cihān Mıṣrına bir Yūsuf dilerken ikisin virdüñ Bu lûṭfuñdan ḫalāṣ itmek umuldı ehl-i zındānı	Dünya Mısır’ına bir Yusuf dilerken iki tane verdin. Bu iyiliğinden zindandakileri serbest bırakmak umuldu.
11.	Senüñ devrüñde kimse dergehüñde itmedi nāle Meger ‘ıyd-ı hümāyūnda ṣadā-yı kūs-ı sulṭānī	Senin devrinde, mübarek bayramda saltanat davulunun sesi dışında katında kimse inlemedi.
	Şerefde Müşterīden ẕerre deñlü farḳı olmazdı Gubār-ı eşhebüñ ḳılsa müşerref farḳ-ı Keyvānı	Kıvılcımının tozu [=kır at] Keyvan’ın başını şereflendirse şerefte Müşteri’den zerre kadar farkı olmazdı.
13.	Revāfıżla ḫavāric mün‘adim oldı zamanuñda Çekelden şarḳ u ġarba Ẕülfiḳār-ı Şāh-ı Merdānı	Yiğitler şahı [=Hz. Ali]nın Zülfikâr’ını doğuya ve batıya çekeli Rafizilerle Hariciler, senin zamanında yok oldu.
	Dem-i a‘dā ile meydān-ı rezmüñ tāze gülşendür Siperler ḳırmızı gül nīzeler serv-i gülistanī	Senin savaş alanın düşmanlarının kanıyla taze gül bahçesidir. Siperler kırmızı gül, mızraklar gül bahçesinin servisi(dir).
15.	Meh-i nev na‘lçeñle menziletde ideli da‘vā Ŝüreyyānuñ görinür ḫandeden her gice dendānı	Hilal, senin nalçenle mertebe konusunda inatlaşalı Süreyya (yıldızı, yıldız topluluğu)’nın her gece gülmekten dişi görünür.
	Eger kim būy-ı ḫulḳuñdan dem ursa nāfe incinme Bu söz meşhūrdur dirler yumazlar ḳan ile ḳanı	Eğer misk senin güzel ahlâkının kokusundan söz etse incinme. “Kanı kan ile yumazlar” dedikleri söz meşhurdur.
17.	Kefüñ deryāsınuñ emvācı irdi çarḫ-ı gerdūna Ne ġam baḥr-ı muḥīṭüñ reşkden var ise buḥrānı	Senin denize benzer avucunun dalgaları feleğe erişti. Engin okyanusun kıskançlıktan sıkıntısı olsa ne olur?
	‘Arūs-ı naẓma zīver vireli eş‘ār-ı rengīnüñ Dürüñ bağrı delindi yire geçdi cevherüñ kānı	Güzel şiirlerin, şiir gelinini süsleyeli incinin bağrı delindi, mücevherin ocağı yere geçti.

19.	Ne tozlar kim ḳoparursa semend-i ṭab‘-ı çālākūñ Gözüne tūtiyā eyler felekde āfitāb anı	Güneş, yaradılışının çevik ve güzel atının kopardığı tozları semada gözüne sürme eyler.
	Benātü’n-na‘ş rāh-ı kehkeşāndan alsa ol gerdi Ḳamer mir’ātını jeng-i kelefden pāk ide ānī	Benâtü’n-na‘ş yıldız kümesi, Samanyolu’ndan toz alsa ay, aynasını ben pasından hemen temizler.
21.	ḪAYĀLĪ naẓmınuñ ḫaṭṭın temāşā eyle vaṣfuñda Sipāh-ı mūr ile görmek dilerseñ şekkeristānı	Karınca ordusuyla Şekkeristan’ı görmek istersen senin vasfında Hayali’nin şiirinin yazısını seyret.
	Egerçi ṭab‘-ı şehbāzı felek-pervāzdur līkin Zebānıdur belāġat bāġınuñ murġ-ı ḫoş-elḥānı	Gerçi şairlik tabiatının iri, beyaz doğanı gökyüzünde uçar; ama belagat bağının hoş nağmeli kuşunun dilidir.
23.	Çalındı nevbet-i ḫāḳānī çün kim nāmına anuñ Ma‘ānī milkinüñ sulṭānları dağıtdı dīvānı	Padişahlık nevbeti onun adına çalındığında maânî ülkesinin sultanları divanı dağıttı.
	Ẓahīrüñ arḳasından müste‘ārī cāmesin almaz Tırāş etmez o ġayrılar gibi dīvān-ı Selmānı	Zahir’in arkasından ödünç olarak elbisesini almaz. O başkaları gibi Selman’ın divanını yontmaz.
25.	Kemāl-i İṣfahānī gerçi ḫallāḳ-ı ma‘ānīdür Kelāmın rūḥ-ı maḥż itmekde anuñ cānı yoḳ cānı	Kemal-i İsfahânî manaların yaratanı ise de onun, saf ruh vermekte canı yoktur canı.
	Sözü her ḳāleb-i fersūdenüñ mevcūd cānıdur Ḳaçan ḫālī bulur şā‘ir faṣāḥat içre meydānı	Şair ne zaman doğru ve düzgün söyleyiş içinde meydanı boş bulur; sözü, her yıpranmış, dudağı sarkmışın kalan canıdır.
27.	Nite kim māh-ı nev sancaḳ çeke encüm ola leşker Nite kim ḥükm ide çarḫa nücūmuñ yedi erkānı	Nasıl ki yıldızlar asker olup hilal sancak çeker, nasıl ki yıldızların yedi esası semaya hükmederse,
	Güneş gibi sa‘ādet taḫtınuñ ṣāḥib-külāhı ol Ṣafā bezminde her şehzāde olsun bir Cem-i s̱ānī	(sen de) güneş gibi, mutluluk tahtının külahının sahibi ol. Her şehzade de safa meclisinde ikinci bir Cem (olsun).

23.

Ḳaṣīde Berāy-ı Sulṭān Süleymān Ḫān

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –

1.	Merḥabā ey ravża-i ‘ālī naẓar-gāh-ı güzīn Dāġ-dāruñdur senüñ gülzār-ı Firdevs-i berīn	Merhaba ey yüce bahçe, seçkin seyrangâh! Yüce cennetin gül bahçesi, senin gönlü yaralındır.
	Her nihāl-i nāzenīnüñ oldı bir naẓm-ı bülend Bülbül-i destān-serāyuñ şā‘ir-i siḥr-āferīn	Her ince fidanın, yüksek bir şiir oldu. Sarayının hikâyeler okuyan bülbülü (de) büyüleyici şiir söyleyen bir şair (oldu).
3.	‘Aks-i rāh-ı pür şükūfeñdür miyān-bend-i felek Ẓıll-ı ḳaṣruñ çihre-i eyyāma ḫāl-i ‘anberīn	Gökkuşağı, senin çiçek dolu yolunun yansımasıdır; köşkünün gölgesi (de) zamanın yüzüne güzel kokulu ben(dir).
	Tā ki dil virdi saña şūrīdeñ oldı Baḥr-i Rūm Mevcden ebrūların bāġ-ı behişte itdi çīn	Akdeniz, sana gönül verip âşığın olduğunda dalgadan kaşlarını cennet bahçesine çattı.
5.	Māhīler mıḳraż olup mā’ī ḳumāşa girdiler Kesdi deryā ḳaddüñe lāyıḳ libās-ı nāzenīn	Balıklar, makas olup su (rengi) kumaşına girdiler. Deniz (de) boy posuna layık ince elbise dikti.
	Jāle-rīz oldı havā ṣanma seḥer gülzārda Pīr-i çarḫ itdi bükā ḳılduḳda dōlābı enīn	Havanın, seher vakti gül bahçesinde çiy saçtığını sanma. İhtiyar gökyüzü, dolabı inledikçe ağladı.
7.	Lāle-i dil-sūḫte ṭutmaġa geldi dāmenin Didiler bunda yaramazsın sen ey ṣaḥrā-nişīñ	Bağrı yanık lale, eteğini tutmaya geldi. (Ona): “Ey kırda oturan, sen buraya yakışmazsın” dediler.
	El ṣalup ‘āşıḳlara dirler melek-manẓarları “Hāẕihi cennāti ‘Adnin fedḫulūhā ḫālidīn”	Melek yüzlüleri, âşıklara el sallayıp, “İşte bu, Adn Cenneti’dir. Ebedi olarak oraya girin.” derler.

9.	Ḥavżıdur bir māh-ı bedr içinde her māhī hilāl Āşinā olmış aña māhī-tenān-ı meh-cebīn	Dolunay, bir havuzdur; içinde her balık da hilal(dir). Alnı ay gibi parlak her balık tenli, ona aşina [=yüzücü] olmuş.
	Mirveḥayle oldı dilberler heva-dārı bunuñ Sen dem urma ey ṣabā bu bāġda tek dur hemīn	Güzeller, yelpazeyle bunun tutkunu oldu. Ey sabah rüzgârı! Sen esme bu bahçede, derhal uslu dur.
11.	Ṣubḥ-dem bu maṭla‘ı mecmū‘a-ı gülde görüp Yāra ḳarşu oḳıdı bülbül idüp ṣavt-ı ḥazīn	Bülbül, bu matlaı sabahleyin gül demetinde görüp sevgiliye karşı hazin sesle okudu.
	Ḫaṭṭuñı yüzden tırāş etseñ nola ey nāzenīn Vechi yoḳ kim bir arada cem‘ ola küfr ile dīn	Ey nazenin dilber! Ayva tüylerini yüzünden tıraş etsen ne olur? Küfür ile dinin bir arada olmasının imkânı yoktur.
13.	İki ruḫsār arasında bīnīñi ṣanur gören İki baḫş itmiş mehi engüşt-i Ḫayrü’l-Mürselīn	Burnunu iki yanak arasında gören, peygamberlerin en hayırlısı [=Hz. Muhammed]nın parmağı, ayı ikiye ayırdı sanır.
	Leblerüñ ḳan içmegi āyīn idinmişdi velī Ḫaṭṭ-ı mişgīnüñ irişdi oldı ‘uşşāḳa mu‘īn	Dudakların, kan içmeyi âdet edinmişti; fakat misk kokulu fermanın yetişip âşıklara yardımcı oldu.
15.	Şol zenaḫdānuñ çuḳurında bula itdüklerin Andan eyler bī-gümān dil ṣaydına ḫālüñ kemīn	Ettiklerinin karşılığını çenenin çukurunda bulsun. Çünkü şüphesiz gönül avlamak için benini tuzak yapar.
	‘Aks-i ruḫsāruñla dünyāyı gülistān eyledüñ Āferīn ey āb-ı rūy-ı kişver-i ḥüsn āferīn	Yanaklarının aksiyle dünyayı gül bahçesine çevirdin. Aferin, ey güzellik ülkesinin yüzü suyu [=şerefi], aferin!
17.	Ḫāk ü ḫārādan görüp iẓhār-ı ṣun‘ın ṣāni‘uñ Ḳara ṭopraḳ başına açılmasa genc-i defīn	Âlemin sanatkârı [=Allah]nın sanatını dikenden, taştan görüp gizli hazine açılmasa, kara toprak başına.
	Böyle nüzhet-baḫş iken ṭūbā gibi baş indirüp Ben bu gülzāra ne mümkündür ki diyem āferīn	Böyle ferahlık verirken Tuba gibi baş indirip ben bu gül bahçesine ne mümkündür ki aferin diyeyim.

19. Gülşen ol vaḳtin olur kim ide deryādan naẓar
Bir hilāl ile geçerken āfitāb-ı mülk ü dīn

Din ve devletin güneşi [=padişah], denizden bir hilal [=sandal] ile geçerken nazar ettiğinde, işte o zaman, gül bahçesi olur.

Ḫusrev-i Cem-çāker ü Behrām-ı rūz-ı dār u gīr
Kim s̱enā-gūyıdur anuñ tayyibīn ü ṭāhirīn

O, Cem hizmetçili Hüsrev ve savaş gününün Behram'ı(dır). İyi ve temiz olanlar da [=melekler] onun övücüsüdürler.

21. Ḥażret-i Sulṭān Süleymān-ı selīmü'l-ḳalb kim
Ḫırmeninde 'adlinüñ Nūşīrevāndur ḫūşe-çīn

Temiz kalpli Sultan Süleyman Hazretleri'nin adaletinin harmanında Nuşirevan başak toplayıcısıdır.

Ḥācibidür rūz u şeb Hindū-yı bām-ı heftümīn
Yüz sürer dergāhına sulṭān-ı taḫt-ı çārümīn

Yedinci göğün hindusu [=Zuhal, Satürn] gece gündüz onun perdeci [=kapıcı]sidir. Dördüncü kat tahtın padişahı [=güneş], onun kapısına yüz sürer.

23. Ḳande beñzer düşmanı ṣīt-i mekārimde aña
Ṣayḥadur Cibrīlden ṣādır mekesdendür ṭanīn

Düşmanı, iyiliklerle nam salmada ona nerede benzeyecek? Cebrail'den çıkan şiddetli sestir, sinekten ise vızıltı...

Ḫusrevā irse ayaġuñ ṭopraġından bir ḫaber
İtmeye hergiz ṣabānuñ ḫātırın muġber zemīn

Ey padişahım! Ayağının toprağından bir haber ulaşsa yeryüzü, sabah rüzgârının hatırını asla kırmaz.

25. Gūsfendi 'adlüñ eyyāmında bulsa bī-şobān
Şāne eyler mūyuna ser-pençesin gürg-i ġurīn

Saldırgan kurt, senin adaletli günlerinde, koyunu çobansız bulsa pençesinin ucunu, onun tüylerine tarak yapar.

Sāye-i Ḥaḳsın velī envār-ı luṭfından saña
Cism ḳılmış peyker-ārā-yı cihān-ı mā'-ü-ṭīn

Allah'ın gölgesisin, ama su ve balçık dünyasının yüzünü süsleyen [=Allah] lütuf nurlarından sana beden yapmış.

27. Lām-veş ol kim dü-tā olup saña virmez selām
Erre olsun farḳına ol ẓālimün dendān-ı sīn

Eğilip sana selam vermeyen (kişi), lam gibidir. Sin'in dişleri o zalimin başına bıçkı olsun.

Dūr düşmüş iki bendemdür diseñ ey Faḫr-ı Rūm
Raḳṣ ide ḫāḳān-ı Türkistān ile faġfūr-u Çīn

Ey Anadolu'nun övüncü! Uzak düşmüş iki kölemdir desen, Türkistan'ın hakanı ile Çin'in hükümdarı (sevinçten) oynar.

29.	Pādişāhum ḫāk-i pāyuñdan cüdā ḳıldı beni Bir iki gün ṭāli-‘i ber-geşte vü baḫt-ı ḫaşīn	Ey padişahım! Tersine dönmüş talih ile katı baht, bir iki gün beni ayağının toprağından uzaklaştırdı.
	Dāġ-ı ḥasretdür beni bülbül gibi gūyā iden Söylemez āyīnesüz ṭūṭī kelām-ı sükkerīn	Beni bülbül gibi söyleten, hasret yarasıdır. Papağan da tatlı sözü aynasız söylemez.
31.	Ḫusrevā erbāb-ı naẓma iḥtirām it iḥtirām Çün severdi bunları Maḥbūb-ı Rabbü’l-‘ālemīn	Ey padişahım, şiir erbabına hürmet et, hürmet! Çünkü âlemlerin Rabbi’nin sevgilisi [=Hz. Peygamber] onları severdi.
	Olmasa bu zümre-i ‘ālī bu ḳavm-i bī-bedel Dilde yād olmazdı nām-ı Sencer ü Tuġrul Tigin	Bu yüce sınıf, emsalsiz topluluk olmasa Sencer ve Tuğrul Tigin’in adı, dilde anılmazdı.
33.	İremez şā‘irlerüñ şi‘ri ḪAYĀLĪ naẓmına Gerçi oldı her biri ser-defter-i naẓm-ı metīn	Her biri sağlam şiir defterinin başlığı oldu ise de şairlerin şiiri, Hayali’nin şiirine erişemez.
	Şi‘r oldur kim mecāz iken ḥaḳīḳat-baḫş ola İrmedi bī-ẕevḳ aña illā ki ‘aḳl-ı dūr-bīn	Şiir, öyle bir şeydir ki mecazken hakikat ortaya çıkarır. Zevksiz olan, uzağı gören bir akıl olmadan ona erişemedi.
35.	Leẕẕet-i dünyāya māl’il bilmez uḫrā ẕevḳini Ana raḥmin nite kim bāġ-ı cinān bilür cenīn	Dünyanın lezzetine meyleden, ahiretin zevkini bilmez. Nitekim ana karnındaki cenin, ana rahmini cennet bahçesi sanır.
	Tev’emān-ı naḫl-ı Meryemdür birinüñ ḫāmesi Birinüñ rengīn kelāmı yüz nigār-istān-ı Çīn	Birinin kalemi, Meryem’in hurma ağacının benzeridir; birinin güzel sözü, Çin’in yüzlerce puthanesi(dir).
37.	Māverā-yi āferīnişdür birine cilve-gāh Biri ḫalvet-ḫāne-i fikretde ṣāḥib-erba‘īn	Birine seğirtme yeri yaratılış sahrasıdır. Biri düşüncenin halvethanesinde çile sahibi(dir).
	Biri gül biri benefşe biri ḫūnīn lāledür Biri ḳand oldı birisi şehd biri engübīn	Biri gül, biri menekşe, biri kanlı laledir. Biri şeker oldu, birisi bal, biri de halis bal…

39.	Mülk-i naẓmuñ kenz-i lā-yüfnāya mālik şāhiyem Leşkerümdür şā‘irān-ı evvelī̄n ü āḫirī̄n	Şiir ülkesinin tüketilemez hazinesine sahip padişahıyım. Geçmiş ve gelecek şairler de askerimdir.
	Oldı naẓmum şehdine ervāḥ-ı ḳudsī̄ler mekes Şehperin aña mekes-rān itdi Cibrī̄l-i Emī̄n	Şiir balıma melekler sinek oldu (diye) Cibril-i Emin, en uzun tüyünü ona yelpaze etti.
41.	Āsitānuñda nola ednā isem deryāyı gör Ḫār u ḫas farḳındadur ḳa‘rındadur dürr-i s̱emī̄n	Eşiğinde en aşağı isem şaşılır mı? Deryaya bak, çer-çöp üzerinde, değerli inci dibindedir.
	Nite kim sulṭān-ı ezhāruñ diyār-ı bāġda Ayaġı ṭopraġına bād-ı şimāl eyler yemī̄n	Nasıl ki kuzey rüzgârı, bağda çiçekler sultanının ayağı toprağına yemin eder,
43.	Gül gibi sen gülşen-i ‘ālemde ḫandān ol velī̄ Düşmen-i bī̄-dī̄nüñe olsun felek pür-kibr ü kī̄n	sen de dünya gül bahçesinde gül gibi gülen ol; ama felek, dinsiz düşmanına kibir ve kin dolu olsun.

3. BÖLÜM

AÇIKLAMALAR

Āb-ı Ḥayvān: (K. 16/28)

Bkz.: Çeşme-i ḫayvān (K. 15/6, K. 8/3)

Karanlıklar ülkesinde bulunduğuna ve bu sudan içenlere ya da bu suda yıkananlara ölümsüzlük kazandırdığına inanılan efsanevi su. İskender bu sudan içmek için uzun ve zorlu yolculuklara çıkmış, ancak amacına ulaşamadan ölmüştür. Hızır, bu suyu bulup içmiş ve ölümsüzlüğe erişmiştir. Bazılarına göre İskender'in aşçısı İdris de bu sudan içerek ölümsüzlüğe erişmiştir.[1] Bununla ilgili rivayet şu şekildedir: İskender (Zülkarneyn) ordusuyla ilerlerken uğradığı bir ülkede abıhayat bilgisine ulaşır ve o suyun bulunduğu söylenen Zulümat ülkesine doğru yol alır. İskender, karanlıkları aydınlatan iki mücevher yahut bayrağından birini, veziri Hızır ile İlyas'a verip suyu bulan diğerlerine haber ulaştırmak amacıyla ayrılırlar. Bir suyun başında mola veren Hızır ile İlyas'tan Hızır, ellerini yıkarken, azık olarak getirdikleri balığa da su sıçrar ve balık canlanıp suda kaybolur. Kendileri içse de ilahi emirle bu sudan İskender'e bahsetmezler. O günden sonra kıyamete kadar Hızır karada, İlyas da denizde sıkıntıya düşenlere yardım eder, her yıl 6 Mayıs'ta buluştukları İskender Seddi'nden Kâbe'ye hacca giderler ve o yıl yapacakları işleri görüşürlermiş.[2] Kur'an'da bu sudan, Zülkarneyn, Hızır ve İlyas münasebetiyle söz edilir.[3] Tasavvufta bu kavram, müridin iç dünyasında Allah'a duyduğu aşkın kaynağı olan çeşmedir. Ledün ilminden kinayedir, mürşid-i kâmilin, insanı manen dirilten sözleri ve nazarıdır, manevi neşe, aşk ve irfandır. Ondan tadanlar, asla yok olmaz ve fanilikten kurtulurlar. Edebiyatta sevgilinin dudağını çevreleyen ayva tüyleri zulümat ülkesi,

---

[1] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 10 – 19.
[2] İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 5. bs., 1999, s. 12 – 13.
[3] Kehf, 18/60 – 72, Saffat, 37/123 – 130, Enam, 6/85.

dudakları da abıhayattır. Hayalî, kasidelerinde hilal için benzetilen olarak, bir de İskender münasebetiyle bu mazmunu kullanmıştır.

Nasîb olurdı âb-ı çeşme-i hayvân revân ana
Duasın almış olaydı eger ol şâhun İskender *Zati*

'Âlem-i lāhūt: (K. 1/11)

Lahut, aslı Allah, hâlık anlamında İbranice bir kelime olup ıstılahta Cenab-ı Hakk'ın zat-ı kibriya-penahından ibaret olan âlem-i ulvidir.[4] Tarikat yolundaki gelişimin marifet aşaması olarak algılanan ve Azrail tarafından temsil edilen âlem.[5] Tasavvufa göre "beş evren" sıralamasında ilk sırada, en evvel yer alan aynı zamanda en yüksek, en üstün varlık alanıdır ki kesin varlık alanı, tanrısal evren diye de bilinir. Alevilik – Bektaşilik düşüncesinde beş ayrı âlem vardır. Bunlar; yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla Lahut (kesin varlık âlemi, Tanrısal âlem), Ceberut (bütün varlıkların Tanrı bilgisinde toplandığı âlem), Melekût (Tanrı bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı âlem), Nasut (Tanrı bilgisinde toplanan varlıkların, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem) ve son olarak Misal âlemi (bütün varlıkların gerçek biçimlerinin ve özlerinin, en olgun bir nitelikte bulundukları âlem).[6]

Sanma kim zâhid gibi havf ü recâ abdalıyız

Geçmişiz andan şehâ bezm-i likâ abdalıyız

Tekke-i iklîm-i lâhutta bekâ abdalıyız

Ref' edip ten cübbesini üryân olan anlar bizi *Niyazi Mısri*

---

[4] Ali Seydi, **Kamus-ı Osmani**, 3 C., İstanbul, Cihan Kütüphanesi, 1327 – 1330, s. 85.
[5] Esat Korkmaz, **Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2005, s. 51.
[6] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 429.

At Meydānı: (K. 14/1)

Eski zamanlarda at oyunları yapılan meydanlar için kullanılan genel bir addır. Bizanslıların at oyunları ve araba koşuları yaptıkları, bugünkü Sultanahmet Meydanı'na Türkler bu adı vermişlerdir. Çeşitli siyasi olaylarla bazı ayaklanmaların başladığı yer olarak büyük önem taşımış; XVII – XIX. yüzyıllar arasında sipahi ve yeniçeri ayaklanmalarına sahne olmuştur. Atmeydanı Vak'ası olarak tarihe geçmiştir. At Meydanı ayrıca Kanuni'nin şehzadeleri Mustafa, Mehmed, Selim ve Bayezid'in sünnet düğünleri için de şenlik yeri olarak kullanılmıştır.[7] İbrahim Paşa'nın düğününün burada yapılması dolayısıyla betimleme yaptığı ilk beyitte Hayalî, ata binmiş güzellerin At Meydanı'nı doldurduğundan söz eder.

Kuruldı zînet ile sâyebânlar gûyâ
Sehâb-ı rahmet ile toldı At Meydânı *Taşlıcalı Yahya*

Aṭṭār: (K. 12/4)

Feridüddin Attar. Nişabur'da doğan Feridüddin uzun bir süre baba mesleği attarlıkla uğraşmış, tıpa da merak salmıştır. Şadiyah'ta meşhur bir attar dükkânı olan Attar'a derviş kılıklı bir adamın "Ey kesesi türlü türlü ilaçlarla dolu olan efendi! Bu dünyadan göçeceğin vakit ne yapacaksın?" sorusu üzerine o da bu dünyadan rahat ve çabuk döneceğini, onun asıl kendini düşünmesi gerektiğini söyler. Hırkasını başının altına yastık yapıp canını öylece Hakk'a teslim edeceğini söyleyen dervişin bu sözlerinden çok etkilenen Attar, tövbe edip bütün eşyalarını dağıtarak tıp ve eczacılıkla uğraşmayı bırakır ve tasavvufa yönelir.[8] Hayalî'nin kasidesinde Mantıku't-Tayr isimli eseri münasebetiyle söz konusu edilir.

---

[7] Tanju Cantay, "Atmeydanı", **DİA**, C. 4, s. 82 – 83.
[8] Devletşah Semerkandi, **Tezkire-i Devletşah**, 4 C., Çev. Necati Lugal, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1977, C. 2, s. 242 – 243.

Mantıku’t-tayr oldu her beyti Hayâlînin velî
Kuş dilin fehm eylemez her kim ki Attâr olmadı *Hayalî*

Āvāze-i Dāvūd: (K. 2/4)

Hazreti Davud’un gür sesi. İsrailoğullarına gönderilen, kendisine Zebur adlı kutsal kitabın verildiği Davud İbranice’de “sevilen”, “en çok sevilen kişi” anlamlarındadır. Diğer özellikleri yanında Davud’a çok gür, etkileyici ve güzel bir ses verilmiştir.[9] Zebur’dan okumaya başladığında kurt kuş bütün varlıklar durup onu dinler, onunla birlikte tesbih edermiş (Sad, 38/17 – 20).[10] Hazreti Davud, sesinin güzelliği nedeniyle beyitte, bülbül için benzetilen olmuştur. Beyitte “çekmek” sözcüğüyle deyim oluşturmuş ve şakımak anlamı kazanmıştır.

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş *Baki*

Bel‘am-ı Bā‘ūra: (K. 1/17)

Bel’âm bin Bâ’ûrâ İsrailli bir zattır. Tevrat ve İslami kaynaklarda, iyi bir mümin iken Hazreti Musa ve kavmi aleyhine hilekârlık yaptığı için cezalandırılmıştır. Bel’am, Allah’a çok yakın bir kişilik olan, ism-i azamı bildiği söylenen ve her duası Allah tarafından kabul edildiği söylenen bir kişidir. Hazreti Musa’nın, Kur’an’da “zorba bir kavim” şeklinde nitelendirilen bir toplulukla savaşmak için hazırlanması üzerine Bel’am’ın kavmi ona durumu anlatarak Musa’ya karşı beddua etmesini ister. İnançlı olan Bel’am bu isteği geri çevirse de kavminin hediyelerine kanıp beddua eder. Ancak Allah bu bedduayı onun kavmine çevirir. Allah tarafından ceza olmak üzere Bel’am’ın dili göğsüne doğru sarkar. Artık dünya ve ahiretinin

[9] Mehmet Dikmen, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, Cihan Yayınları, 2003, s. 399.; Nimet Yıldırım, **İran Mitolojisi Sözlüğü**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi FEF Matbaası, 2005, s. 199 – 200.

[10] (Habibim) onlar ne derlerse sabret. Kulumuzu, o kuvvet sahibi Davud’u hatırla. Çünkü o, daima (Allah’ın rızasına) dönen bir (zat)tı. Gerçek biz dağları (kendisinin) emrine verdik ki bunlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte durmayıp tesbih ederlerdi. (Her yandan ona doğru) toplanıp gelen kuşları da (kendisine ram ettik). Gerek o dağlardan, gerek bu kuşlardan her biri (itaatle ona) dönücü idi. Onun mülkünü de kuvvetlendirdik. Ona hikmet ve fasl-ı hitap verdik.

yıkıldığını düşünen Bel'am hiç olmazsa kavmini kurtarmak için onlara Musa ve İsrailoğullarına karşı kullanılmak üzere bir hile öğretir. Buna göre bu kavim; kadınları süsleyerek Musa'nın sefer hâlinde olan askerleri arasına gönderecek, bu kadınlar onları baştan çıkaracaktır. Gerçekten Şimeonilerin reisi Zimri, Sur kızı Kozbi ile zina etmiş ve bu yüzden ilahi bir ceza olmak üzere baş gösteren veba salgınında 70.000 kişi ölmüştür.[11] Belka şehrinin despot hükümdarına karşı savaşmak üzere yola çıkan Yuşa'nın ordusu altı ay şehrin kapılarında savaştı. Halk, Bel'am'dan Allah'a dua etmesini istediyse de o kabul etmedi. İşler çıkmaza girdiğinde, melik eğer dua etmezsen seni asarım, dedi. Bunun üzerine Bel'am beddua etmek üzereyken yolda merkebi dile gelip bunu yapmaması gerektiğini söyledi. Ancak şeytan yolunu keserek kendisini aldatınca beddua etti ve Yuşa'nın ordusu yenildi. Bunun üzerine Yuşa da, izm-i azam bilgisinin ondan alınması için Allah'a dua etti. Allah bu duayı kabul ederek hem en büyük ismini ve hem de onun günahlardan kaçınma ve takva özelliklerini kendisinden geri aldı.[12] Kur'an'da[13] ismi anılmadan kendisinden söz edilen kişi Bel'am-ı Ba'ura'dır.

Der olmayasız zevkıla çün Bel'am-ı Bâûr
Yeğdir k'olasız şevkıla kıtmîr-i harâbât *Şahidi Dede*

Bicen: (K. 7/13)

Bijen, Giv'in oğlu, Guderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğlu ve Keyhüsrev döneminin ünlü kahramanlarından biridir. Keyhüsrev'in tahtta bulunduğu dönemde; Erman'dan gelen bir grubun yaban domuzlarına karşı yardım isteği üzerine Keyhüsrev, komutanlarından birini oraya gönderdi. Bijen de bu emre uyarak Gurginmilad ile birlikte o bölgeye gitti ve domuzları

---

[11] Ömer Faruk Harman, "Bel'âm b. Bâ'ûrâ", **DİA**, C. 5, s. 389.
[12] **A.e.**
[13] (Habibim) onlara o kimsenin haberini de oku ki biz kendisine ayetlerimizi vermiştik de o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu. Eğer dileseydik onu bu (ayetler) ile yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, hevasına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahut kendi hâline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte ayetlerimizi yalan sayanlar güruhunun hâli budur. Artık sen (Habibim) kıssayı (onlara) anlat. Belki iyice düşünürler. (Araf, 7/175 – 176)

ortadan kaldırdı. Bijen'i kıskanan Gurgin, onu Turan sınırları içerisine götürdü ve orada eğlenceye daldırdı. Bu sırada Efrasiyab'ın kızı Menije de bir grup şarkıcıyla birlikte orada eğleniyordu. Menije, Bijen'in, çadırına gelmesiyle görür görmez ona âşık oldu ve birlikte içki içtiler. Menije onu bir sandık içine koyup sarayına götürdü. Efrasiyab bu olayı duyduğunda öfkelenerek Bijen'i getirtti, idamını emrettiyse de Piranıveyse'nin isteğiyle idamı bir kuyunun içerisinde hapse çevirdi. Bijen kuyuda yedi sene kaldı. Menije gizli gizli onun ihtiyaçlarını gideriyordu. Öte yandan Gurgin, İran'a giderek Bijen'in kaybolduğu haberini Giv'e ve hükümdara ulaştırdı. Keyhüsrev, cam-ı gitinuma'ya bakarak onun bir kuyuda tutuklu olduğunu gördü. Ardından Rüstem'i çağıttı. Rüstem, beraberindeki komutanlarla birlikte Turan'a gitti, tüccar kılığıyla kuyuya giderek sarkıttığı bir kementle onu kuyudan çıkardı. Bijen'in kurtulmasında Menije'nin de yardımı oldu. Rüstem, ikisini de İran'a getirince Keyhüsrev bu olaya sevindi ve Bijen ile Menije'yi evlendirdi.[14]

İder âvîhte bin can ile İzzet kendin
Görse çâh-ı zegan-ı yârümi rûh-ı Bîjen *İzzet Molla*

Bilāl: (K. 10/20)

Bilal bin Hamame bin Rebah. Hazreti Ebubekir'in azatlı kölesi ve ilk Müslümanlardan olup ilk ezan okuyandır. Habeşli Bilal güzel ve duygulu sesiyle Hazreti Muhammed'in vefatından sonra ezan okudukça dinleyenleri ağlatırdı.[15] Hayalî, şiirin önceki şairlerle bitmediğini söylerken Bilal'in vefatıyla ezanın susmadığını misal vermektedir. Bilal-i Habeşi'nin cennette Müslümanlara Kevser sunacağına inanılır. Dudak üstündeki ben de susuz âşıklara Kevser göstermektedir.[16]

---

[14] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 143.; Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1984, s. 168.
[15] Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara, TDV Yayınları, 1993, s. 78.
[16] Prof. Dr. Cemal Kurnaz, **Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996, s. 270.

Halka i’lam itmege dîn-i Muhammed tâatin
Eyledin ol mescîd-i Aksâ’ya ta’yîn-i Bilâl *Fuzuli*

Cāmī̄: (K. 14/29, K. 20/18)

Molla Cami lakabıyla meşhur Abdurrahman b. Nizâmüddin (1414 – 1492) Nakşibendi tarikatına mensup İranlı alim ve şairdir. Kendisi, Câm şehrinde doğması ve Ahmed-i Nameki’yi Cami’nin hatırasına saygısının bir ifadesi olarak Cami mahlasını aldığını söyler. Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine vâkıfken bunu yeterli görmeyip Nakşibendi şeyhlerinden Sadeddin-i Kaşgari’ye intisap etti. Herat’ta Sultan Hüseyin Baykara’nın kendisi için yaptırdığı medresede dersler verdi, burada öldü. Maveraünnehir ve Horasan’la birlikte Hindistan’tan Balkanlara kadar uzanan bir alanda yalnızca âlim ve şairlerin değil sultanların da büyük saygısını kazanmıştır. Fars şiirinin üstatlarının sonuncusu sayılan Cami tasavvufa geniş ölçüde yer ayırdığı bütün şiirlerinde rahat ve yalın bir söyleyişi benimsemiştir. Kaynaklarda, hepsi günümüze ulaşmamakla birlikte, Farsça ve Arapça elliye yakın eseri bulunduğu yazılıdır. Yedi mesneviden oluşan Heft Evreng, mensur olarak kaleme aldığı Nefahatü’l-Üns başlıca eserlerindendir.[17] Hayalî, kendini “Cami-i sani” diye vasıflandırırken bir başka beyitte de şiirinin Cami’ninkiler gibi ölçülü olduğunu söyler.

Cihânı câm-ı nazmım şi’r-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmin şimdi biz de Câmî-i devrânıyız cânâ *Baki*

Cem: (K. 2/10, K. 7/11, K. 10/16, K. 12/24, K. 13/11, K. 14/23, K. 15/1, K. 16/15, K. 17/8, 20, K. 20/19, 20, 22, 28, K. 23/20)

İran’ın büyük hükümdarlarındandır. Asıl adı “büyük padişah” manasına gelen Cem’dir. “Işık demek olan “şid” sonradan eklenmiştir. Bunun hikâyesi şudur: Cem bir gün Azerbaycan’ın yüksek bir yerinde mücevherlerle süslü bir taht kurdurmuş, kendi de başına mücevher bir taç giymiş. Güneş doğunca tacı ve

[17] Ömer Okumuş, “Câmî, Abdurrahman”, **DİA**, C. 7, s. 94 – 99.

tahtında meydana gelen parlaklıktan dolayı halk Cem kelimesine “şid”i ekleyerek Cemşid adını vermiş.[18] Halkın askerler, sanatkârlar ve çiftçiler olmak üzere üç sınıfa ayrılması, maden üretimi ve savaş aletlerinin yapımı, tıp ilminin başlaması, musikinin ve diğer pek çok sanatın icadı, onun döneminde gerçekleşmiştir. Tanrı olduğunu iddia edip yaptırdığı heykelleri ülkenin her yanına göndermiş, 700 yıllık hükümranlığı Dahhak ile sona ermiştir. Cemşid’in şarabı icat ettiğine inanılır. Câm adlı yedi köşeli kadeh yaptırmıştır.[19] Hayalî, kadeh, şarap ve bezm ile birlikte ele alırken daha çok, büyüklüğünü ve kudretini belirtmek maksadıyla padişah için benzetilen yapmıştır.

Câm-ı Cem destinde germ olmış şarâb-ı zevk ile
Hem-nişîn olmış ana devlet fezâ-yı saltanât *Zati*

Çarḫī ḳalḳan: (K. 5/17, K. 14/19)

Osmanlı ordusunda kullanılan bir kalkan türü olmalıdır. Şekil yönünden gök kubbeyi, üzerindeki süslemeler yönünden de yıldız vb. gök cisimlerini andırması yönüyle bu ismi almış olsa gerektir. Ön cephesinde ayna tabir edilen şekiller olduğuna da Zati’nin bir beytinden ulaşılabilir.[*] Genellikle daire şeklinde olan Türk kalkanlarında gövde kısmında hafif bir kubbeleşme ve ortada da göbek kısmı mevcuttur. Muhtemelen kolun, metal kısmına temas ederek yaralanmasını önlemek için diktörtgen ya da kare şeklindeki yastığı kalkana bağlayan, genelde onlu sisteme göre yerleştirilmiş çiviler vardır. Bu çiviler dıştan bakıldığında rozeti andırır.[20] Klasik Türk şiirinde şairler dokuz kat felek için “çarhî kalkan, çarhî siper” benzetmeleri yapmıştır.[21] Hayalî, padişahın korkusundan güneşin, (yedi veya dokuz kat olarak kabul edilen)

---

[18] Levend, **a.g.e.**, s. 156 – 157.
[19] Nurettin Albayrak, “Cem”, **DİA**, C. 7, s. 279 – 280.
[*] Kavramın anlaşılmasında yardımcı olan değerli hocamız A. Atilla Şentürk’e teşekkür ediyorum.
[20] T. Nejat Eralp, **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar**, Ankara, TTK Yakınları, 1993, s. 149 – 150.
[21] Vusûlî, **Dîvân**, Haz. Hakan Taş, Konya, Gençlik Kitabevi, 2008, s. 227 – 228.

gökyüzü kalkanını kendine siper ettiğini söyleyerek ilginç bir imaj yakalar. Bir beyitte de ah okuyla çarhi kalkanı [=gökyüzü] deldiğini söyler.

Mücâhidler felekde kevkeb-i Mirrîhün emsâli
Elinde tîg-i rahşânı kolında çarhî kalkanı *Yahya Bey*

Dest-i şâh-ı rif'atünde heft encümle felek
Bir yedi âyinelü çarhî güzel cevher siper *Zati*

Çeh-i Bābil: (K. 10/21)

Babil Kuyusu. Bulunduğu yer konusunda ihtilaf olup[22] Kur'an'a göre Harut ve Marut adlı iki meleğin –Kur'an'da, cezalandırıldıklarına dair herhangi bir açıklama olmamasına rağmen bir kuyuda baş aşağı asıldıkları yer olarak kabul edilir – kötüye kullanmamaları şartıyla halka sihir öğrettiği zikredilir.[23] İsrailiyatın etkisiyle Müslümanlar arasında da yer bulan rivayet, kısaca şu şekildedir: Hazreti Âdem'in yaratılacağı bilgisiyle meleklerin, kendilerinin daha itaatkâr olduğu açıkken, fesat çıkarıp kan dökecek birinin yaratılması şeklindeki akıl yürütmelerine karşı Allah'ın da yeryüzüne gönderilmek üzere aralarından iki meleği seçme teklifi üzerine seçilen Harut ile Marut adlı meleklerin yeryüzüne gönderilmesiyle başlayan macerada meleklerin imtihanı kaybettiği anlatılır. Güya çok güzel bir kadın suretinde karşılarına çıkan Zühre, onların birleşme isteğini Allah'a şirk koşmaları karşılığında yerine getirecektir. Kabul görmeyince bir çocuğu katletmelerini ister. O da olmayınca içki içmelerini söyler. İçkiyi içen melekler, sarhoş olup bütün

[22] Çâh-ı Bâbil'in mevziinde ihtilâf olunup bazıları diyâr-ı magribde, bazıları kûh-ı Demâvend'de, bazıları Kûfe'dedir demişlerdir. Bkz.: Sarı Abdullah Efendi, **Mesnevi Şerhi**, Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1870, I. C., s. 227.

[23] Şeytanların; Süleyman'ın mülk (saltanat ve peygamberliği)ü aleyhine uydurup takip ettikleri şeylere (yalanlara) uydular. Hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfirdiler ki insanlara sihri (büyücülüğü) ve Babil'deki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Hâlbuki onlar (o iki melek), "Biz ancak fitneyiz (imtihan için gönderilmişizdir). Sakın (sihir, büyü yapıp da) kâfir olma!" demedikçe hiçbir kimseye (sihir) öğretmezlerdi. İşte onlardan (o iki melekten) koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler. Hâlbuki (sihirbazlar) Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir. Onlar ise kendilerini zarara sokacak, onlara fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı. And olsun, onlar muhakkak biliyorlardı ki onu (sihri) satın alan (ona değer veren) kimsenin ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Onların kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı. (Bakara, 2/102)

istekleri yapar ve kadın da onlarla zina eder. Ayıldıklarında Zühre olan biteni anlatır. Hazreti İdris zamanında geçen bu olayda kendisine müracaatla onun şefaati kabul olunsa da[24] dünya ya da ahiret azaplarından birini seçme durumunda kalınca dünyadakini seçen melekler, Babil Kuyusu'nda kıyamete kadar başları kanatlarının altına kıstırılmış ve baş aşağı asılma cezasına çarptırılmışlardır.[25] Kur'an'da ve sahih kaynaklarda adına rastlanmayan Babil Kuyusu'nun "Sahn" adlı çukurdan telmihle Babil Kulesi'nden türetilmiş bir efsane olması kuvvetli bir ihtimaldir. Ayrıca, bir ahlaksızlık merkezi olarak tanınmasından dolayı "Babil batağı", "günah çukuru", "gayya kuyusu" anlamında yine mecazi olarak "Babil Kuyusu" denmiş olabilir.[26] Klasik edebiyatta telmih sanatıyla şairler, çah-ı Babil üzerine sevgili – âşık ilişkisinde değişik imajlar oluşturmuşlardır. Sevgilinin gözleri ve gamzesi sihir talim edici olunca, çene çukuru da Harut – Marut'un asılı bulunduğu kuyu olmuştur.[27] Hayalî de şekil benzerliğiyle diviti Babil Kuyusu'na, kaleminin sihirbazıyla söz ve anlamı da sihre benzetmiştir.

Sakın uyma zen-i nefse işit evsâf-ı Hârutı
Bügüsine Çeh-i Bâbil anun degül çömlek *Zati*

Çeşme-i Ḥayvān: (K. 15/6, K. 8/3)

Bkz. Āb-ı ḫayvān (K. 16/28)

Daḥḥāk: (K. 8/24)

Pişdadiyân hanedanının beşinci hükümdarı olup zulümleriyle meşhurdur. Firdevsi'nin rivayetine göre Cemşid döneminde Arabistan Çölü'nde Mirdas adında çok iyi bir insan yaşamaktaydı. Mirdas'ın oldukça çirkin, kötü ahlaklı ancak kahraman ve on bin at sahibi olduğu için de Biveresp lakabıyla bilinen

[24] Levend, **a.g.e.**, s. 224.
[25] Kürşat Demirci, "Harut – Marut", **DİA**, C. 16, s. 262 – 264.
[26] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 189.
[27] Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s. 354 – 359.

bir oğlu vardı. İblis/Ehrimen'in de aldatmalarıyla babası Mirdas'ı öldürdü. Şehname'de ve halk arasında, on kötülüğü, kötü gelenek ve afeti ilk olarak yapan ve insanlar arasında yaygınlaştıran kişi "deh ak/deh ayb: on ayıp" adıyla da bilinen Dahhak, klasik İran rivayetlerine göre çok güçlü bir devdir. Ehrimen, onu üç ağızlı üç başlı, altı gözlü olarak insanları yoldan çıkarması amacıyla yaratmıştır. Kaynakların önemli bir kısmı Dahhak'ın İranlı olmadığını, Babil topraklarından kalkmış ve gelip İran topraklarını ele geçirerek egemenlik sürmüş biri olduğunu söyler. Onun adaletsiz uygulamalarından geriye kalan acı hatıralar, Avesta'da belirtildiği gibi, onun zararlı ve Ehrimen tarafından yaratılmış canavarlar arasında korkunç, vahşi bir yaratık olarak canlandırılmasına da yol açmıştır. Şehname'de Dahhak, sırtında iki yılan bulunan, Arabistan çöllerinde bir adam şeklinde tasvir edilir. İblis'in aldatmasıyla babası Mirdas'ı öldürmüş, bunun üzerine İblis kendisine güzel görünümlü bir genç şeklinde görünmüş, onun aşçısı olmuş, hileyle iki omzu arasını öpmüş ve öptüğü yerden iki yılan çıkmış ve sürekli olarak bu yılanlar onu incitmişlerdir. Bunun üzerine İblis, bir grup doktorla birlikte gelerek bu yılanların zararından kurtulma yolunun, her gün iki gencin beyniyle onların doyurulması olduğunu söylemiştir. Onun döneminde bilgelerin ayinleri gizli, şeytanların işleri de açıktan yapılırdı. İran rivayetlerinde Dahhak, kötülüğün simgesi ve şer güçlerin varlığa bürünmüş şeklidir. Dahhak, Babil'de Gengdij ya da Gongbihişt adında bir kale yaptırmıştır. Harut ile Marut'un baş aşağı asılarak cezalandırıldıkları Babil Kuyusu'nun bu kalede olduğu, bazı kaynaklarda aktarılır. Dahhak'ın hükümranlığını, Gave adlı bir demirci sona erdirmiştir. On sekiz çocuğundan on yedisi omzundaki yılanlara yedirilmiş olan Gave, buna tahammül edemeyerek belindeki sahtiyan önlüğü bir sırığa asıp isyan bayrağı şeklinde kullanmış. Ayaklandırdığı halk, Dahhak'ı tahttan indirip yerine Feridun'u geçirmiş.[28] Dahhak edebiyatta Firavun ve Nemrut gibi, kötülüğün simgesi olmuştur. Sevgili, âşığa zulmettiği için Dahhak'a benzetilir. Hayalî ise beyitte, kendisini çekemeyenlerin, Dahhak'ın omzundaki yılana benzettiği

[28] Onay, **a.g.e.**, s. 114.

dizeleriyle insanların beyinlerini yediklerini (aklını çeldikleri yahut helakına sebep olduklarını) belirtmiştir.

Saçı mârın sala ger boynumuza aglar iken
Bizi ol şûh fer mülkine Dahhak eyler *Zati*

Dārā: (K. 2/10, K. 8/14)

Keyaniyân sülalesinin dokuzuncu hükümdarı olan Keykubad'dır.[29] İskender'le art arda yaptığı üç savaşın sonunda yenilmiş, kaçarak Kirman'a sığınmıştır. İskender'in mektupla barış teklif ettiği günlerde Dara, iki hizmetçisi (Canusyar, Mahyar) tarafından öldürülmek istenmiş, bunun üzerine İskender kendisini ziyarete gitmiş ve Dara, İskender'e öğüt verip onu kızı Ruşenek'le evlendirmiştir. Dara'nın ölümünün ardından İskender, İsfahan'da İran büyüklerine yazdığı bir mektupla da hükümdarlığını ilan etmiştir.[30] Büyük bir saltanata, zenginliğe malik olduğu için ihtişam, şöhret, ululuk, debdebe ve saltanat sahipleri için benzetilen olmuştur.[31] Mecazen büyük hükümdarlara da Dara denilmektedir.[32]

Der-geh-i kadrine bin Dârâ vü İskender fedâ
Hırmen-i lütfuna bin Fağfûr ü Hakan hûşe-çin *Fuzuli*

Dem-i ʻĪsā: (K. 2/21)

Hazreti İsa'nın ölüleri dirilten nefesi. Edebiyatta bad-ı İsa, bad-ı Mesih, bad-ı Mesiha, İsa nefesi şeklinde geçer.[33] Kur'an'da ölüleri dirilttiği sabittir.[34] Bir

---

[29] Pala, **a.g.e.**, s. 131.
[30] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 199.
[31] Tökel, **a.g.e.**, s. 150 – 156.
[32] Levend, **a.g.e.**, s. 161.
[33] Yıldırım, **a.g.e.**, 110, 365.
[34] Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Hem senin üzerindeki hem ananın üzerindeki (bunca) nimetimi hatırla. Hani ben seni Cebrail ile desteklemiştim. Beşikte iken de yetişkin iken de sen insanlara söz söylüyordun. Hani sana kitabı (yazı yazmayı), hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretmiştim. Hani benim iznimle çamurdan bir kuş suretinin benzerini tasarlıyordun, içine üfürüyordun da benim iznimle bir kuş oluveriyordu. Hem anadan doğma körü, abraşı da yine benim iznimle iyi ediyordun. Hani ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun, hani İsrailoğulları(nın elini) senden çekmiştim (de

çocuğu öldürmekle suçlanan İsa'nın çocuğun yanına gitmesiyle çocuğun dirilerek kendisini başkalarının öldürdüğünü söylemesi; Elazur adında birinin ölümünden dört gün sonra İsa'nın nefesiyle dirilmesi olayına telmihle kullanılır.

Değil gird-i lebinde hattı ol İsâ-demin gūyâ
Du'â-yı Hızrı bir mercândan fincâne yazmışlar *Nefi*

Efrāsiyāb: (K. 19/6)

Maveraünnehir topraklarının hükümdarı Alp Er Tunga, Büyük İskender'den önce yaşamış ve Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür.[35] Efrasyab (Ferasyab), kelime anlamıyla korkak kişi demektir. Ehrimen aracılığıyla Dahhak ve İskender gibi ölümsüz kişilikler olarak yaratılmışsa da Ahura Mazda tarafından ölümsüzlük özellikleri geri alınmıştır. Korkunç bir savaşçı ve büyük bir kumandan olarak adı Şehname'de geçen Efrasiyab, Ehrimen'in yeryüzündeki temsilcisi sayılır. Menuçehr'in ölüm haberini alan ünlü Türkistan hükümdarı Peşeng, Efrasiyab'ı, bir orduyla İran'a gönderir. Efrasiyab Nevzer'i, kardeşi Eğrires'i öldürür. Keykavus'un tahta çıkmasıyla Rüstem ve Efrasiyab komutasındaki iki orduyla İran – Turan savaşları başlar. Uzun süren savaşlar sonunda Efrasiyab yaralanır, Gengdij'e kaçsa da yakalanarak öldürülür. Şehname'de kötü huylu, İran düşmanı ve Ehrimen yanlısı olarak öne çıkar. Ancak o, hiçbir zaman Dahhak gibi kötü adla anılmış ve lanetlenmiş değildir. Bin çeşme ve gemilerin gidip gelebileceği genişlikte, Hamun Gölü'ne akan yedi ırmak oluşturmuştur.[36] Turan'ın en büyük hükümdarlarından olan Efrasiyab'ın savaşları meşhurdur. Klasik edebiyatta övülenin üstünlükleri anlatılırken saltanatı, kahramanlığı, hazinesi, mülkü karşılaştırma konusu edilir.

---

seni öldürememişlerdi). Kendilerine apaçık mucizeler getirdiğin zaman da içlerinden o kâfir olanlar: "Bu aşikâr bir büyüden başkası değildir." demişti. (Maide, 5/110)

[35] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat,** 24. bs., Ankara, Aydın Kitabevi, 2007, s. 206.

[36] Yıldırım, **a.g.e**, s. 228.

Husrev-i zî-şân ki hayl-i askerinin her biri
Erdşîr ü Behman ü Efrâsiyâb-ı rûzgâr *Nefi*

Erdevān: (K. 19/7)

Eşkanilerin son padişahı olup Erdşiri Babekan'a mağlup olmuş ve öldürülmüştür.[37] On dört yıl kendisi ve diğer yöresel komutanlara karşı bağımsızlık mücadelesi veren Erdşiri'ye yenilmesi, kendisiyle birlikte Eşkanilerin de sonunu getirmiştir. [38] Bir kaynakta onun Persli bir vezir olduğu kaydedilmiştir (Günaltan, 1948: 202). Hayalî, rakiplerine (Figâni) meydan okurken bu kahramanın da niteliklerini ve mücadelesini bildiğini ima etmektedir.

Hidmet idüp tîr-i bahtuna kazâ ile kader
Cem külâhın Erdevan tâcın diküp eyler nişân *Âşık Çelebi*

Faġfūr: (K. 1/22)

Çin hükümdarlarına mahsus bir unvan, alem.[39] Eskiden Çin hükümdarlarına verilen addır. Bir rivayete göre, Hazreti Nuh'un torunu olan Eşkan'ın soyundan gelme bir padişahtır.[40] Şair, padişahın sofrasına çinileri getirmekten Fağfur'un övüneceğini söyleyerek kelimenin "fağfuri: Çin işi" lugat anlamını da düşündürerek oyun yapmaktadır.

Bilmez düğün evin ki gele kâselis ola
Fağfûr-i mülk-i Çin ile Kisrâ-yı tâcdâr *Nevi*

Ferhād: (K. 8/9)

İlk kez Genceli Nizami tarafından şiirleştirilen, eski Acem aşk hikâyesinin erkek kahramanıdır. Olay, Ferhad ile Şirin, Hüsrev ile Şirin olarak değişik

---

[37] Ziya Şükun, **Farsça – Türkçe Lugat**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996, s. 111.
[38] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 246.
[39] İbrahim Cûdî Efendi, **Lügat-ı Cûdî**, Haz. İsmail Parlatır, B. Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, Ankara, TDK Yayınları, s. 119.
[40] Pala, **a.g.e.**, s. 177.

rivayetler etrafında gelişen bir aşk hikâyesidir.[41] Ferhad, Şirin'in âşığı ve Hüsrev-i Perviz'in rakibidir. Hüsrev'in sevgilisi Şirin'e âşık olur. Daha sonraları ünü, Hüsrev-i Perviz'i gerilerde bırakmış ve alabildiğine yayılmıştır. Hüsrev, sevgilisinden uzaklaştırmak için ona sürekli engeller çıkarmış, onu Bisutun Dağı'nı delmekle görevlendirmiş yahut orada hapsetmiştir. O da sevgilisine kavuşmak için dağı yarmış; bu yüzden "dağdelen" anlamında "kuhken" diye de anılmıştır. O dağı yarma, delme aşamasında yaşadıkları (elinde küngüyle Bisütun dağına gitme, samimiyetle görevine başlama, onlarca kişinin kaldıramayacağı taş ve kayayı tek başına kaldırma, Şirin'in isteğiyle Cûy-ı Şir adlı suyu yahut sütü akıtma, dağa Şirin'in suretini kazıma…) klasik şiirde şairlerce işlenmiştir.[42] Söylentilere göre yaşlı bir kadın, ona Şirin'in öldüğü yolunda yalan bir haber ulaştırır. Bunun üzerine Ferhad külüngünü havaya atıp altına başını tutarak beyni parçalanmak suretiyle yaşamına son verir.[43] Ferhad'ın kişiliği, "namus ve aşk" simgesi olarak Fars edebiyatında ebedileşmiştir. Ferhad adı, Şark edebiyatında aşkı uğrunda en büyük sıkıntıları aşan kahraman olarak anılır.[44] Ayrıca muradına eremeyen âşık tipini simgeler. Hayalî Ferhad'ı, diğer şairler gibi, öteki aşk hikâyelerinin kahramanları Kays (Mecnun) ve Vamık ile birlikte zikrederek kendi aşkı yanında onların daha gerilerde olduğunu söyler. Aşk konusunda akla ilk gelen bu efsanevi kahramanlara yer veriş, genellikle aşk konusunda şairlerin kendilerini onlarla kıyaslamaları ve onlardan üstün olduklarını belirtmek istemeleridir.

Ferhad'a zevk-ı suret Mecnun'a seyr-i sahra
Bir rahat içre herkes ancak benim belâda *Fuzuli*

[41] Genceli Nizami ve Emir Hüsrev tarafından kaleme alınan bu hikâyeyi "Ferhat ile Şirin" adıyla yeniden yazan Ali Şir Nevai'nin mesnevisi üzerine Gönül Alpay doktora çalışması yapmıştır. Bkz.: Gönül Alpay, **Ali Şir Nevâî, Ferhâd ü Şîrîn**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.
[42] Tökel, **a.g.e.**, s. 437 – 438.
[43] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 260.
[44] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 167.

Ferīdūn: (K. 3/2, K. 10/16, K. 22/3)

Pişdadiyân sülalesinin altıncı hükümdarı olup saltanatı beş yüz yıl sürmüştür. Cemşid'den sonra tahta geçen Feridun, Cemşid'in soyundan Âtbin'in oğlu olup İran'ın en büyük mitolojik kahramanıdır. Babası Dahhak tarafından öldürülünce annesi onu bir yayla sahibine teslim etmişse de sonradan bunu haber alan Dahhak yine peşlerine düşmüş ancak onu yakalayamamıştır. On altı yaşına gelen Feridun, dağdan inmiş, güçlenince babasının intikamını almak üzere harekete geçmiştir. Bu sıralarda Dahhak'a karşı ayaklanan halkın önündeki Gave, ona destek olarak onun tahta çıkmasına yardımcı olmuştur. Feridun, Dahhak'ın elinden kurtardığı, Cemşid'in iki kızkardeşiyle (Şehrnaz, Ernevaz) de evlenmiş, Dahhak'ı da Demavend Dağı'nda bir mağaraya hapsetmiştir. İslami kaynaklarda adaletiyle övülen hükümdarlar arasında yer alan Feridun tıp ve astronomiyle uğraşmış, filleri binit ve savaş aracı olarak ilk kullanan kişi olmuştur.[45]

Sana ol 'asker-i mensûrı virdi Hakk Ta'âla kim
Müyesser olmamışdur ne Ferîdûna ne Dârâya *Âşık Çelebi*

Firdevsī: (K. 19/8)

(940? – 1020) Künyesi Ebü'l-Kasım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsi'dir. Sasaniler döneminde yaşadı. Şiir yazacak kadar Arapça biliyordu. İran destanlarını yok olma ve unutulma tehlikesinden kurtarmak için babasından veya Zerdüşt rahiplerinden Pehlevice öğrenerek İran tarihi hakkında Pehlevi dilinde yazılmış eserleri okudu. 11. yüzyılın başlarında Acemlerin Kur'an'ı diye tabir edilen Şehname'yi bitirdi. Aslında kendisinden önce İranlı şair Dakiki'nin başladığı İran destanlarını bir araya getirme çalışmalarına devam etmiştir. Bir rivayete göre Firdevsi uzun yıllar Gazneli Mahmud'un sarayında kalmış ve Gazne'de eserini Sultan Mahmud'a bizzat sunmuştur. Son yılları yoksulluk içinde geçmiş, Tus'ta vefat etmiştir. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda

[45] Yıldırım, **a.e.**, s. 261 – 262.

1020 şeklinde gösterilmektedir.[46] Akıcı ve sade bir dile sahip Firdevsi için Devletşah şu yorumu yapmıştır: "Her ne kadar Hazreti Muhammed 'Benden sonra nebi gelmeyecektir.' dediyse de şiirde (şu) üç kişi peygamberdir: Gazelde Sa'di, kasidede Enveri, tavsif ve tasvirde Firdevsi."[47] Klasik şiirde geçen kahramanların büyük çoğunluğu İran esatirinde geçer, bunların hepsi de Şehname'de adı geçen kahramanlardandır. Firdevsi, klasik şiirde Gazneli Mahmud'un sarayında yaşaması nedeniyle onunla birlikte anılmış; ayrıca ölümsüz eseri Şehname ile ya da akıcı üslubuyla işlenmiştir. Hayalî, kendini söz ustalığında Firdevsi'yle mukayese etmiştir.

Cânı yanmaz idi dûzah gibi Firdevsînin
Böyle Mahmûd-şiyem pâdişehe virse eser *İzzet Molla*

Fülūs-ı aḥmer: (K. 10/18)

Bakırdan yapıldığı için "kızıl mangır" denilen bir para. Tekil olarak füls-i ahmer şeklindedir. Bugün "meteliğe kurşun atıyor" denilen söze benzer olarak eskiden "füls-i ahmere muhtaçtır" denirmiş.[48] Hayalî, şairlik tabiatını söz mücevherlerinin kaynağı olan maden ocağına benzetirken dünya malının fulûs-ı ahmere değmeyeceğini iddia eder.

Arz idüp neylersin ey dil tâze dâğın dilbere
Geçmez ol sîmin-berin yanında füls-i ahmer *Hayreti*

Gīv: (K. 7/13)

İran'ın ünlü kahramanlarından biri olup Guderz'in oğlu ve Rüstem'in damadıdır. Peşen denilen yerde Efrasiyab'ın serdarı olan Piranıveyse ile yaptığı savaş meşhurdur. Keyhüsrev'i Turan topraklarından kurtararak getirmiştir. Bu dönemde Keyhüsrev'in tanrısal feri onun en güçlü

---

[46] Hakan Yekbaş, "Divan Şiirinin Penceresinden Acem Şairleri", **Turkish Studies**, V. 4/2, Winter 2009, s. 1172.
[47] Devletşah, **a.g.e.**, s. 85.
[48] Onay, **a.g.e.**, s. 171.

kılavuzudur. O, biraz savaşarak biraz da kaçarak Turan'dan zaferle döner. Piranıveyse'yi esir alarak ordusundan çok sayıda askeri de öldürür. Gîv, Sasani dinî edebiyatında; "cavidanan" yani ölümsüzler olarak bilinen ünlüler arasında, Keyhüsrev ile birlikte kar ve siste kaybolup bir daha geri dönmeyen beş ünlü kahramandan biri olarak yer alır.[49]

Sıfat-ı remzini gûş idene sühriyye gelür
Harf-i Dârâ vü Sikender sühan-i Gîv-i Peşen *Nedim*

Ḥāfıẓ: (K. 10/20, K. 20/18)

14. yüzyılın başlarında Şiraz'da doğan, büyük İran şairi. Aynı zamanda edebiyat, şeriat ve felsefe konularında yetişmiş bir âlimdir. Divanına birçok şerh yazılmıştır. Türk – İslam kültüründe, kişinin hâline uygun bir sözü bulmak için rastgele bir sayfa açıp okuması ve yorumlaması şeklindeki bir tür kitap falı geleneğinde; Kur'an, Mevlana'nın Mesnevi'si ve Fuzuli'nin Divan'ı yanında Hafız'ın Divan'ına da başvurulmuştur. İrfan ve felsefe içerikli anlatımı, Sebk-i Hindi üslubunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Klasik Türk şiirinde şairler, kendi şiirlerinin akıcı, gazellerinin başarılı olduğunu belirtirken kendilerini, bu alanda takdir ettikleri Hafız ile karşılaştırırlar.[50] Hayalî de kendini Hafız ile karşılaştırarak sözlerinin onunki gibi mevzun olduğunu, şiirin onunla bitmediğini belirtir. Zamanının şairlerinden Safi de Hayalî'yi Hafız ile karşılaştırır.[51]

Ol ki üstâd-ı suhan-perver imiş sâbıkda
Biri Hâfız ki odur murg-ı hoş-elhân-ı suhan *Nefi*

Ḫāḳān: (K. 8/14, K. 8/21)

Padişah için kullanılır. Hakani (1126 – 1199), yazdığı methiyeleriyle kendinden sonraki şairleri etkilemiş, bilimsel mazmunları şiire sokmuş, İranlı

[49] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 285.
[50] Hakan Yekbaş, **a.g.e.**, s. 1172 – 1173.
[51] Kurnaz, **a.g.e.**, s. XIII.

büyük kaside şairidir.[52] Üslubu çok ağır ve anlaşılmazdır. Şairler, kelimenin "hükümdar" anlamına da gelmesinden istifade edip tevriyeli olarak hükümdarlıkla ilgili kelimelerle tenasüp kurarak hem muhataplarını hem de kendilerini övmüşlerdir. Hayalî, bir beyitte memduhunun kölelerinin dahi Dara ve Hakan gibi olduğunu söylerken başka bir beyitte kendisini Selman'la kıyaslar ve Hüsrev, Hakani, Zahir gibi İran'ın büyük şairlerinin isimlerini de tevriyeli olarak kullanır.

Belâgat kûsın urdum husrevâne heft kişverde
Suhan menşûrına çekdüm bugün tuğrâ-yı Hâkânî *Baki*

Fahr ider kevkebe-i tab'um ile Hâkânî
Cân verir lehçe-i pâkîzeme Selmân ü Zahîr *Nefi*

Ḫallāḳ-ı Ma'ānī: (K. 22/25)

Bkz. Kemāl (K. 10/20, K. 14/32, K. 22/25)

Ḫar-ı Deccāl: (K. 10/22)

Deccal'in eşeği demektir. Bir gözü patlamış üzüm tanesi gibi olan yahut görmeyen, sahtekâr ve yalancı, ahir zamanda doğudan (Horasan, Kûfe ya da İsfahan'ın Yahudiyye mahallesinden) ortaya çıkıp tanrılık iddiasında bulunacak olan, kırk gün ya da kırk yıl süren mücadelesi sonucu dünyada bozgunculuk ve kötülükleri yaydıktan sonra Mehdi tarafından ortadan kaldırılacağına inanılan Deccal'in[53], haki ayakları dışında kalan kısmı kızıl, her adımıyla altı fersahlık yol alabilen eşeğidir. Zayıf inanışlı kişilerin onun arkasından yürüyeceği ve hepsinin cehennemlik olacakları ifade edilir.[54] Hayalî, zamanın bozulduğundan yakınırken, her Deccal'in eşeğinin, İsa nefeslilik tasladığını söylemektedir.

---

[52] Zebîhullâh-i Safa, **İran Edebiyatı Tarihi**, 1. C., Çev. Hasan Almaz, Ankara, Nusha Yayınları 2002.
[53] Zeki Sarıtoprak, "Deccâl", **DİA**, C. 9, s. 69 – 72.
[54] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 202.

Ne mikdârın bilür ne kadr-i güftârı aceb bâtıl
Mesîhâ geçinir ammâ har-ı Deccâl ile tev'em *Nefi*

Ḥassān: (K. 18/21, K. 20/20)

Hazreti Muhammed'in sevdiği ve Arapların en büyük şairlerinden Hasan b. Sabit (562? – 680?). Hazreti Muhammed'i düşmanlarına karşı şiirleri ile savunduğu için Müslümanlar arasında şöhret kazanmış ve "şairü'n-nebi", "Ebü'l-Hüsam" ve "Ebü'l-Mudarrib" unvanlarıyla tanınmıştır. Cahiliye devrinde geçen altmış yıllık hayatı şarabı ve şarap meclislerini tasvir etmek, bahşiş ve ihsanlar almak için Gassani ve Hire hükümdarlarını övmek, Evs'e karşı kendi kabilesi Hazrec'i övmek, onlara cevaplar vermekle geçmiştir. İkinci Akabe Biatı'ndan sonra müslüman olup müşriklerin, Hazreti Muhammed'e yönelik söz ve hakaretlerine karşılık cahiliye devrinin bütün bozulmuşluğunu hicvederek onlara yanıt vermiştir. Hazreti Muhammed Mescid-i Nebevi'de kendisine minber tahsis etmişti. Cahiliye döneminde söylediği hiciv, methiye, fahriye, gazel ve nesib türündeki şiirlere İslamiyeti seçişinden sonra hikmet ve darbımeselleri de eklemiştir.[55] Hayalî, kendini Hassan'a da benzetir.

Ben bu hüsn issi revân-bahş ü kıyâmet gazeli
Kabri üzre k'okıyam Hazret-i Hassan dirilür *Zati*

Hevāyī ṭop: (K. 3/5, 8)

Osmanlı, top olarak kabul ettiği için "havan"ı "hevayî top" olarak adlandırmıştır. İlk olarak bizzat Fatih Sultan Mehmet tarafından geliştirilerek İstanbul kuşatmasında Haliç'te bulunan düşman gemilerinin batırılması amacıyla kullanılmıştır. Atış açısı büyük, kale ve mevki savaşlarında görülmeyen hedefleri vurmada kullanılan dik mermi yollu bir silah olan havanlar, ilkin taş ve demirden yapılmış gülleler atarken sonraları, içine konulan malzemeyle iki türlü zayiat veren gülleler atardı: Güllenin ağırlığıyla

---

[55] Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", **DİA**, C. 16, s. 399 – 401.

verilen zayiat ve içinde bulundurduğu malzemenin patlaması ile çevreye verdiği zayiat.[56] Rodos'un fethinde de bu topların kullanıldığını Hayalî'nin beyitlerinde görebilmekteyiz. Hayalî bundan başka top-ı ejder-ser'den de söz etmektedir.[57]

Ḫıżr: (K. 10/6)

Yeşil, yeşilliği bol olan yer anlamlı kelime, Arapça "hadır" şeklinde olup Türkçede "Hızır, Hıdır" şeklinde kullanılmaktadır. Kur'an'da[58] Hazreti Musa ile macerası anlatılan kişinin, adı geçmemekle birlikte Hızır olduğunu müfessirler söylemektedir. Bazı şarkiyatçılar Gılgamış, İskender ve Yahudi efsanelerinin Hızır kıssasıyla ilgili olduğunu söylemiştir.[59] Melek, peygamber ya da veli olduğu görüşleri vardır. Rivayete göre Hızır, İlyas ve İskender Zulümat ülkesine abıhayatı aramaya gitmişler. Bir müddet sonra ayrılmışlar. Bir su başında mola veren Hızır, ellerini yıkarken, azık olarak yanında bulunan kurutulmuş balığa da o sudan sıçramış. Balık derhal dirilerek suda kaybolmuş. Böylelikle Hızır, abıhayatı bulduğunu anlamış ve ondan içmiş. Bu sudan İlyas'a da içirmiş. İkisi de ölümsüzlüğe ermiş. Bunu İskender'e de bildirmek istemişlerse de Allah tarafından söylememeleri emrolunmuş ve İskender bu sudan içememiş. Onların hâlen hayatta olup Hızır'ın karada, İlyas'ın de denizde kazaya uğrayanlara yardım ettiğine inanılmaktadır. Klasik şiirde Hızır; zulmet ve abıhayat münasebetiyle ele alınır. Onun Şeb-çerağ ile Zulümat'a gitmesi, İlyas ve İskender ile abıhayatı araması, balığın sıçrayan suyla canlanması, İlyas'la sudan içip ölümsüzlüğe kavuşması telmih, istiare ve tevriyeli olarak ele alınır. Ayrıca kelimenin lugat manasından da yararlanılarak ayva tüyleri, renk bakımından Hızır'a benzetilmiş, böylece tevriye yapılmıştır. Sevgilinin kendisi, dudakları veya yanakları abıhayat, âşık

---

[56] Şafak Tunç, **Tophâne-i Âmire ve Osmanlı Devletinde Top Döküm Faaliyetleri**, İstanbul, Başak Kitap, 2004, s. 106 – 108.
[57] Bu, Osmanlıların XVI. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın başlarına kadar özellikle kale kuşatmalarında kullandıkları uzun menzilli batarya topu olup Evliya Çelebi'nin "ejder-heft ser misâl" diye nitelendirdiği "balyemez" adını alan top olmalıdır. Bkz.: Tunç, **a.g.e.**, s. 97 – 98.
[58] Kehf, 18/60 – 82.
[59] İlyas Çelebi, "Hızır", **DİA**, C. 17, s. 406 – 409.

ise onu arayan Hızır'dır. Yine kendini "mana ve söz Hızır'ı" olarak tanımlayan şair, abıhayata benzeyen eserleriyle Hızır gibi ölümsüzlüğe ereceğine inanır.[60] Şair, Hızır mazmununu halk arasında "Hızır gibi yetişmek" biçimiyle bilinen, darda kalanların imdadına yetişmesi inancıyla bağlantılı olarak kullanmış; onun yüce ve kutsal kişiliğine telmihte bulunmuştur.

Ey Hızr-ı mübârek bî-dâr Âb-ı Hayât irgür
Şi'rini Behiştî'nün tâ Mîr-i Hucend ister *Behişti*

Hindī (Hindū): (K. 5/5, K. 6/6, K. 8/15, K. 23/22)

Hintliler renk olarak siyahtır. Siyah renk de Zuhal'e mensup olduğu için Hindistan bu yıldızın etkisi altındadır. Zuhal feleği, en yüksek yedinci felektedir. Hindistan'da yetişen fil de hayvanların en yükseği olduğundan edebiyatta fil ile tenasüp hâlinde kullanılır.[61] Şair, kasidelerinde bu kelimeyi renk münasebetiyle gecenin benzetileni olarak, Hintli tüccarların yakut gibi mücevherlere düşkünlüğü dolayısıyla mücevherlerle süslü kılıcın benzetileni olarak, iki beyitte de Zuhal gezegeninin yedinci kat gökte bulunması ve Hindistan'a hâkim olması dolayısıyla padişahın derban, hacip gibi saray görevlisi, kapıcısı olarak hayal etmiştir.

Bâlâ-yı çerh-i heftüme Keyvân-ı köhne-sâl
Oturmış idi niteki Hindû-ı pîlân *Baki*

---

[60] Cemal Kurnaz, "Hızır", **DİA**, C. 17, s. 411 – 412.
[61] Onay, **a.g.e.**, s. 446.

Ḫusrev: (K. 1/27, K. 2/10, 20, K. 3/1, 2, K. 5/18, K. 6/12, 25, K. 7/1, 12, K. 8/14, 21, K. 12/19, K. 13/9, 15, K. 14/27, K. 15/18, K. 16/24, K. 17/12, 18, K. 18/22, K. 19/3, K. 20/15, K. 22/6, K. 23/20, 24, 31)

Hüsrev ü Şirin hikâyesi kahramanlarından olan Hüsrev, İran'ın meşhur hükümdarlarındandır. Ferhad ile olan rekabeti ve sonunda Şirin'e kavuştuğu malumdur.[62] Hüsrev'in, klasik edebiyatta tarihî kişiliğinden çok Şirin'e aşkıyla büründüğü efsanevi kişiliği öne çıkmıştır.[63] Hayalî kelimenin lugat manası olan "padişah"ı da kastederek tevriye yapmıştır. Ayrıca sevgiliye kavuşan âşığı da kastetmiştir.

Âşık olsa n'ola bülbüller görüp Şîrîn gibi
Nakş-ı Hüsrevdür gül asılmış nihâl üstindedür *Âşık Çelebi*

Ḫusrev-i ḫāver: (K. 3/1)

Doğunun hükümdarı. Güneş, hep doğudan çıkıp yükselmesi ve dünyadan görünen en parlak yıldız olması nedeniyle doğunun hükümdarı olarak kabul edilmiştir. Feodal toplumların edebiyatlarında çiçeklerin hükümdarının gül, hayvanlarınsa aslan olması gibi gökyüzünün de hükümdarı güneş kabul edilmiştir.[64] Hayalî de bu mazmunu Osmanlı padişahlarının da güneşe teşbihi nedeniyle kullanmıştır.

Taht kurup tâk-ı felekte husrev-i hâver güneş
Giydi nârenci kabâ, urundu nûr efser güneş *Ahmet Paşa*

[62] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 340 – 343.
[63] Tökel, **a.g.e.**, s. 176 – 180.
[64] Ahmet Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İstanbul, YKY, 4. bs., 2009, s. 53.

Ḫūşe-i pervīn: (K. 7/23)

Ülker yıldızı, bir başağı andırması nedeniyle bu adla anılır.[65] Kuzey Kutbu tarafında yedi yıldızdan oluşan bu yıldız kümesinin üçüne benât, dördüne na'ş denir ki perişanlıkları nedeniyle edebiyatta işlenmiştir.[66] Hayalî, K. 22/20'de "benâtü'n-na'ş" adıyla kullanmıştır. Yunan esatirine göre bunlar yedi kızdı. İnsanlarla evlendiler, vefatlarından sonra yıldız oldular. [67]

Gelmesin ikisi bir yire benâtü'n-na'şın
Belki cem'iyyet-i pervîn perîşân olsun *Nefi*

Hūşeng: (K. 7/13)

İran esatirine göre İran'da hüküm sürmüş ilk sülale olan Pişdadiyân sülalesinin ikinci hükümdarıdır.[68] Siyamek'in oğlu, Keyumers'in torunu ve Tehmurs'un babasıdır. Kelime olarak "güzel ev" anlamına gelen bu ad, kendisine, zamanında insanların iyi evlere sahip oluşlarından dolayı verilmiştir. Ahura Mazda ve İmşaspendan'ın isteği üzerine yedi ülkede egemenlik kurmuş, insanları ve devleri egemenliği altına almış, kutsal Elburz Dağı'nın zirvesinde kurbanlar kesmiştir. Devlerle savaşırken öldürülen babası Siyamek'in intikamını onlardan almış, güven ve huzur dolu kırk yıl hükümdarlık yapmıştır. Madenleri yeryüzüne çıkarıp işleyen, ateşi bulan, yapay ırmaklar akıtan, tarımı geliştiren, ekmek pişirmeyi, tilki, sincap vb. hayvanların derilerinden giysiler yapmayı öğreten, Sede törenlerini başlatan, tapınaklar, zindanlar ve kaleler yapmayı öğreten odur. Bilgin, ileri görüşlü, tanrı inancı taşıyan ve adaletli bir hükümdar olan Huşeng'i Persler, kendisine otuz sekiz ayetten oluşan kutsal bir kitap indirilmiş büyük bir peygamber sayarlar.[69]

---

[65] Pala, **a.g.e.**, s. 193.
[66] Onay, **a.g.e.**, s. 74.
[67] Onay, **a.e.**, s. 332.
[68] Levend, **a.g.e.**, s. 156.
[69] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 343 – 344.

Cüdâ eyler serinden bîm-i tîgı hûş-ı Hûşengi
Aceb nermî verir darbı dil-i saht-ı Nerîmâna *Sünbülzade Vehbi*

İblīs: (K. 1/17)

Ümidini kesmiş demektir. Hâris adlı, Âdem ve Havva'yı kandırarak onların cennetten çıkarılmasına neden olan, insanları kötülük yapmaya sevk eden melektir.[70] Aslında bir melek ya da cin olduğu konusunda birlik yoktur. Âdem yaratılıp, ona ruh verildikten sonra Allah meleklere: "Âdem'e secde edin!" diye emretmiş, İblis dışında bütün melekler bu emre itaat etmiştir.[71] O ise kibirlenerek itaat etmemiştir.[72] Onun sürekli olarak işlediği iki günah "isyan ve kibir"dir. Kur'an'a göre İblis, ateşten yaratılmış, Hazreti Âdem'e secde etmeyişinin sebebini bununla ilişkilendirmiş; aydınlık ateşin karanlık topraktan daha değerli olduğunu iddia ederek yaratıldığı maddenin üstünlüğünden dolayı Âdem'e secde etmemiştir. Bunun sonucu olarak da lanetlenmiştir. Melekler arasında bulunduğu dönemlerde İblis'in yedi yüz bin yıl sürekli olarak Allah'a ibadette bulunduğu, ancak tek bir isyanı yüzünden meleklerin âlimi iken merdud olduğu ifade edilir. Hazreti Süleyman'ın yüzüğünü çalması, tavus ve yılan yardımıyla cennete girmesi, göklere tırmanırken melekler tarafından yıldızlar ve oklar ile engellenmesi ve yaptığı daha başka işler, edebiyatta işlenen konular arasında yer alır. O, insanların gözlerine görünmeyen, ama istediği şekillere girebilen ve bütün işi insanları doğruluktan uzaklaştırmak, kötülükleri yaygınlaştırmak olan bir yaratık olarak dünya milletlerinin edebiyatlarında yer alır.[73] Hayalî, beyitte şeytanın onca ibadetine rağmen kibir ve isyanıyla kovulması hikâyesinin, kişinin ibadetine güvenmemesi noktasında ibret olması gerektiğini söylüyor.

Melâik secde kıldılar tekebbür eyledi iblîs
Cehennemde müeebbeddür harâm oldı ana ucmag *Avni*

---

[70] Pala, **a.g.e.**, s. 445.
[71] Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", **DİA**, C. 1, s. 360.
[72] (Şunu da) hatırla ki biz meleklere, "Âdem için secde edin!" demiştik ve onlar da secde etmişlerdi de İblis etmemiş, "Ben bir çamur olarak yarattığın kişiye secde eder miyim?" demişti. (İsra, 17/61)
[73] Yıldırım, **a.g.e.**, 349 – 350.

İskender: (K. 14/23, K. 15/6, K. 19/4)

Makedonyalı II. Philippos ile Epiros Prensesi Olympias'ın oğludur. Asıl adı Alexandros olup MÖ 356'da Makedonya'nın Pella kasabasında doğdu. Eğitimini Aristo'nun yanında alan İskender, babasının suikastla öldürülmesiyle kral olur. Ülkesini ve halkını Sokrat, Eflatun ve Aristo'nun öğütleriyle yönetir. Başta Nizami-yi Gencevi'ninki olmak üzere İslam edebiyatlarında İskendername'lerde anlatıldığına göre rüyasında bir meleğin verdiği Allah'ın kılıcıyla ordusunun başına geçip dünyayı fethetmeye çıkar[74]; 13 yıl gibi kısa bir sürede Yunan yarımadasına Afrika, Mısır ve Asya'yı da ekleyerek büyük bir kumandan olduğunu kanıtlar. Mısır'ı fethederek İskenderiye şehrini kurar ve oraya yaptırdığı, ayine-i İskender olarak bilinen aynayla düşman gemilerini bir aylık mesafeden tespit edebildiği rivayet edilir. Kâbe ve Kudüs'ü ziyaret eder. Keyhüsrev'in bir cihan devleti hâline getirdiği İran İmparatorluğunu tarihe gömerek Dara'nın tahtını ele geçirir. Dokuz Oğuzlarla savaşarak Turan'ı zapt eder. Zapt ettiği İran'da Dara'nın kızı Ruşenek ile, Hindistan'da ise hükümdarın kızı Şah Banu ile evlenir. Çin'e yönelir, Tabgaç Han'ı ve ülkesini bir ejderhadan kurtarır, bir kavmi Yecüc ve Mecüc'e karşı sedd-i İskender'i yaparak kurtarır. Kazandığı zaferlerin sarhoşluğuyla tanrılığını ilan eder. İşret ve sefahat düşkünlüğü ile hastalanır. Hekimler hayat suyundan içmesini önerir. Hızır ile beraber Zulümat ülkesine hayat suyunu aramaya gider. Hızır ile İlyas bu suyu bulurlar fakat o bulamaz. Bütün çabalara rağmen 33 yaşındayken ölür. Onun fetihlerinden sonra Doğu ve Batı arasında sosyal ve ekonomik alanlardaki ilişkilerin daha çok geliştiği bilinmektedir. İskender imajı, İslam öncesi ve İslam sonrası birtakım kaynaklarda birbirinden farklı iki ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır.[75] Bir de Kur'an'ın Kehf suresinde salihlerden olduğu söylenerek övülen, peygamber olup olmadığı ihtilaflı Zülkarneyn'in de İskender olduğu söylenir.[76] Bu ikisi birbiriyle hep karıştırılmıştır. Klasik şiirde İskender hükümdarlık sembolü

[74] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 369 – 375.
[75] Mahmut Kaya, "İskender", **DİA**, C. 22, s. 555 – 557.
[76] Tökel, **a.g.e.**, s. 189.

olarak, tacıyla, Dara'yı öldürmesi münasebetiyle onunla birlikte, abıhayat, Yecüc Mecüc ve ayine-i İskender vesilesi ile anılır. Hayalî, Kanuni'yi överken İskender'le kıyaslar, onun ikinci İskender olduğunu, İskender'in ağzını savaş meydanında tükürükle doldurduğunu söyler. Ayrıca onu, abıhayat münasebetiyle ele alır.

Nâsib olurdı âb-ı çeşme-i hayvan revân ana
Duasın almış olaydı eger ol şâhun İskender *Zati*

Kāfūr: (K. 1/2)

Adını aynı adı taşıyan bir ağaçtan alıp çok uçucu, kendine özgü güzel bir kokusu olan katı bir maddedir[77]. Rengi beyaz olup mum, bu maddeden yapılır. Kur'an'da cennete girecek insanlara vaat edilmiştir.[78] Eski gece hayatının, içki ve eğlence meclislerinin temel aydınlatma araçlarındandır. Sevgilinin vücudu için benzetilen olur. Sevgilinin nurdan yaratılmış vücudu, bu yönüyle âşığın yüreğinin yağını eritir. Beyitte "yüzün kâfur gibi ak olsun istersen…" ifadesinde yüz aklığı ile mecazlı bir biçimde övünç kaynağı, suçu ve utanılacak bir durumu olmama[79] ile yüzün tıraş edilmesi kastedilmiştir. Kâfur edebiyatta sevgilinin gerdanı için de benzetilen olmuştur:[80]

Itr-i şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna
Iyddür çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum *Nedim*

Ḳays: (K. 8/9)

Leyla ile Mecnun mesnevisinin erkek kahramanının gerçek adıdır. Kays'la ilgili değişik görüşler vardır. Bunlardan biri H. 70/M. 689 ya da H. 80/M. 699 yılında ölmüş bir şair olduğudur. Bir diğeri de Emevi ailesinden bir genç olup

---

[77] Nüzhet İslimyeli, **Sanat Terimleri Ansiklopedisi**, 2 C., Ankara, Ankara Sanat Yayınları, 1973, 1. C., s. 398.
[78] Şüphe yok ki iyiler kâfûr katılmış dolu bir kadehten içerler. (İnsan, 76/5)
[79] (Çevrimiçi) www.tdk.gov.tr/Genel/SozBul, 15 Mayıs 2010.
[80] İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 C., 1. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2005, s. 1513.

gerçekte amcasının kızını sevdiği, kendini belli etmemek için söylediği şiirleri, uydurduğu hikâyeyle Mecnun'a atfettiğidir. Arap ve Fars şiirinin simgesel kahramanlarından, asıl adı Kays b. Mulevveh olan Mecnun, Ka'b oğulları kabilesinden Mehdi b. Sa'd ya da Mehdi b. Rabia'nın kızı Leyla'ya âşık olmuş, kavuşmalarına izin verilmemesi nedeniyle çöllere düşmüştür. "Kays-ı Amiri" ya da "Mecnun-ı Beni Amir" diye de bilinir. Leyla'ya aşırı tutkunluğuyla deliye dönmüş ve bu anlamda "Mecnun" nitelemesiyle anılmıştır. Ayrılık ateşiyle şiirler söylemiş, başına topraklar saçmıştır.[81] Babası Arap emiridir. Kays, aynı okulda Leyla'yı bir görüşte sever, Leyla da onu sever. Kısa sürede yayılan bu aşk, annesinin Leyla'yı okuldan almasıyla acıya döner. Ailesinin Leyla'yı vermemekteki ısrarı yüzünden Mecnun, Leyla'sına kavuşamadan ölmüştür. Bu nedenle klasik şiirde Mecnun, kavuşamayan âşık tipini simgeler.[82] Başka şairler gibi Hayalî de kendini aşk konusunda Mecnun'la kıyaslamaktan geri durmamıştır.

Olmuşam Kays ile Ferhâda mu'âdil ammâ
Aşk ehli beglerinün sancağı mahlûl olmaz *Hayalî*

Cefâlar cevrler kim eylemişdi Kaysa Leylâsı
Benim yâr-ı cefâ-kârım işitse derdi âz etmiş *Şeyhülislâm Yahya*

Kemāl: (K. 10/20, K. 14/32, K. 22/25)

Bkz. Ḫallāḳ-ı Ma'ānī (K. 22/25)

Asıl adı Kemaluddin İsmail. Manası birkaç kez okunduktan sonra anlaşılan sözleriyle kendisine Hallaku'l-Ma'ani lakabı verilmiştir (Devletşah, 1977: 206). Şair, doğup büyüdüğü ve Moğolların istilası sırasında öldürüldüğü şehir İsfahan'la birlikte anılır. Kemal-i İsfahani, klasik Türk şiirinde şairlerin ince manalı söz söylemeleri, İsfahan ve bu şehrin sürme ile meşhur olması yönleriyle konu edilmiştir.[83] Hayalî'nin, söz söyleme kudretinden

[81] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 421.
[82] Tökel, **a.g.e.**, s. 441 – 446.
[83] Yekbaş, **a.g.e.**, s. 1777.

bahsederken kendini karşılaştırdığı şairlerden biri de Kemal-i İsfahani'dir. İsfahan şehrinin, sürmesiyle meşhur olmasına da telmihte bulunur. Hatta onun manalara ruh vermekte canının olmadığını söyleyerek kendinin daha büyük bir şair olduğunu iddia eder.

Hâk-i pâyum sürme eylerse 'aceb mi rûzgâr
Unsur-ı rîh-i Kemâl-ı Isfahânîdir sözüm *Nefi*

Keyẖusrev: (K. 10/16)

Keyaniyân silsilesi hükümdarlarının ünlülerinden biri ve Şehname'ye göre üçüncüsü olan Keyhüsrev, Siyaveş'in, Efrasiyab'ın kızı Frengis ile evliliğinden olma oğlu ve Kavus'un torunudur. Efrasiyab, doğmasını istemediği Keyhüsrev yüzünden annesi Siyavuş'a sürekli olarak işkence etmiş; bir süre sonra da çocuğun doğumundan sonra cezalandırmak düşüncesiyle bu işkenceden vazgeçmiştir. Keyhüsrev, büyüyüp İran'a gelmiş[84]; Kavus'un yerine tahta kimin çıkacağı konusunda görüş ayrılıkları belirince, ileri gelenler toplanarak Dij Behmen adındaki kaleyi kim ele geçirirse onun tahta çıkmaya hak kazanacağı kuralı uyarınca yapılan mücadeleler sonucu Keyhüsrev tahtı ve tacı ele geçirmiştir. Hükümdarlığı altmış yıl sürmüştür. O, rivayetlerin önemli bir kısmına göre hayatının büyük bir kısmını Siyavuş'un intikamını alma uğrunda geçirmiştir. Bu nedenle Efrasiyab ile pek çok kez savaşmış, Rüstem'in de yardımıyla onu mağlup ederek öldürmüştür. Kâhinlerin bildirmesiyle, doğacak bir çocuğun, bir hükümdarın saltanatına son vereceği ile ilgili, mitolojilerde bulunan bu bilgiler ile Keyhüsrev'in yaşamı arasında şaşırtıcı bir biçimde paralellik söz konusudur. İnişli çıkışlı hayat macerasında sufiyane sözleri, davranışları ve ibadeti sevmesi gibi özelliklerine çok rastlanır. Adaleti, merhameti ve diğer iyi davranışlarıyla tanınan Keyhüsrev, ülkesini kalkındırma, halkını mutlu ve huzurlu yaşatma yolunda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Ülkesini bir

---

[84] Bekir Şişman, Muhammet Kuzubaş, **Mitik, Destanî, Masalsı, Efsanevî ve Tarihî Unsurlar Açısından Şehnâme'nin Türk Kültürü ve Edebiyatına Etkileri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2007, s. 148.

cihan devleti hâline getirmiştir. Hayatının sonlarına doğru dünyadan iyice soğuyan Keyhüsrev, bir hafta kapısını kilitleyip Tanrı'yla baş başa olmak ve ibadete çekilmek amacıyla insanlardan uzak kalmış, gördüğü bir rüya üzerine yakın çevresiyle birlikte dağları ve çölleri gezmek üzere çıkmış, ondan sonra da bir daha görülmemiştir. Keylerin kendilerine mahsus tacları olduğu söylenmektedir.[85] Klasik şiirimizde Keyhüsrev, saltanat, kudret, iktidar ve ihtişam sembolü olarak kullanılmıştır. Hayalî de onu, Feridun ve Cem ile birlikte anıp adlarının şairler sayesinde yaşatıldığını söylerken kullanır.

Ser-ver-i Cemşîd-şan Dârâ-yı İskender-nişân
Husrev-i sâhib-kırân Keyhüsrev-i nusret-karîn *Fuzuli*

Keyvān: (K. 15/20, K. 22/12)

Bkz. Zuḥal (K. 8/15)

"Key: büyük", "ven/van: gibi, benzeri" anlamlarındaki iki kelimeden oluşan Keyvan, yedi büyük gezegenden biri ve en yüksekte olanıdır; başka bir deyişle yeri, yedinci kat göktedir.[86]

Pâsbandur der-i vâlâ-yı muallâsında
Rütbesi çok mı bülend olsa n'ola Keyvânın *Fıtnat Hanım*

Kılıc etmegin: (K. 6/28)

Osmanlı döneminde bir tımar veya zeametin çekirdeğini teşkil eden kısma "kılıç" denirdi. Arazi tahrir defterlerinden icmal defterinde mevcut toprak dirlikleri adet itibarıyla ve kılıç olarak kaydedilir; bu suretle kadro tespit edilmiş olurdu. Örneğin bir eyalet için "beş bin kılıçtır" dendiği zaman, beş

---

85 Kurnaz, **a.g.e.**, s. 132.
86 Yıldırım, **a.g.e.**, s. 429.

bin adet dirliği vardır demektir.[87] Şair, padişaha "saltanatında kılıç ekmeği yemenin zamanıdır" derken bunu kastetmiştir.

Ḳorona: (K. 8/27)

İtalyancada Coron, Yunancada Koroni adıyla anılan Mora yarımadasında tarihî bir şehirdir. Venediklilerin elinde ikmal istasyonu ve gözetleme noktası olarak, Osmanlı döneminde ise kadılık merkezi ve askerî deniz üssü olarak önem taşımıştır.[88] İlk defa II. Bayezid devrinde fethedilmişti. Korsanlıktan amiralliğe kadar yükselmiş Cenevizli denizci Andrea Doria, Alman imparatorunun hizmetindeyken 1532 yılında Koron Kalesi'ni denizden ve karadan kuşatarak adayı aldı. İran seferinin bitmesiyle Yahya Paşazade Mehmed Bey, Mora sancakbeyliğine tayin edilerek Koron ve çevresindeki adaları 2 Nisan 1534'te geri aldı.[89] Hayalî, Kanuni'yi övdüğü beyitte, Korona'nın Alman beyinin başına dar olacağını söylemektedir.

Ḳubād: (K. 16/31)

İran'ın Sasani hükümdarlarından olup Nuşirevan'ın babasıdır.[90] Mehmet Kanar kimi İran hükümdarları için kullanıldığını belirtir (Kanar, 2009: 1848). Kubad daima tac ile birlikte ele alınmaktadır. Şair, rakiplerinin sözlerini değersiz birer yağmur külahına, kendininkileri ise Kubad'ın tacına benzeterek şiirini över. Âşık, kadehindeki hababı Kubad'ın tacına bile değişmez.

Nice Kubad ü Feridun derinde çârubkeş
Nice Sikender ü Dârâ o derde çâkerdür *Nazim*

[87] Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3 C., İstanbul, MEB Yayınları, 2. C., 1993, s. 184.
[88] Machiel Kiel, "Koron", **DİA**, C. 26, s. 208 – 209.
[89] Abdülkadir Özcan, "Kânunî Sultan Süleyman" **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih/Medeniyet/Kültür)**, C. 3, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993, s. 251, 254.
[90] Levend, **a.g.e.**, s. 162.

Māh-ı Ken'ān: (K. 16/4)

Yūsuf-ı Ken'ān olarak bkz. (K. 8/11, K. 18/3, K. 20/11)

Hazreti Yusuf. Hazreti Yakub'un on iki oğlundan Rahil adlı çok sevdiği karısından doğma Yusuf. Yaratılışı çok güzel olan Yusuf ahlaken de çok temiz olup babası tarafından çok sevilirdi. Onu çekemeyen kardeşleri, av bahanesiyle onu kıra çıkarıp bir kuyuya attılar. Tavşan kanına batırdıkları gömleğini de Yakub'a getirip onun kurt tarafından parçalandığını söylediler. Sonra tekrar kuyunun başına geldiklerinde bir kervanın, onu kuyudan çıkardığını görünce onun kaçan köleleri olduğunu söylediler ve Yusuf'u az bir paraya sattılar. Kervan'la Mısır'a götürülüp Mısır azizi Katifer tarafından ağırlığınca altın verilerek satın alındığında Yusuf on sekiz yaşında idi. Aziz'in karısı Zeliha'nın ona gönül verdiği Mısır kadınlarınca da duyulup konuşulmaya başlanınca Zeliha bir gün onları davet etti. Önlerine meyve koyup bıçak verdi; onlar meyveleri soyarken de Yusuf'u ortaya çıkardı. Kadınlar onun güzelliği karşısında hayran kalıp "İn hâzâ melekün kerîmün" diyerek ellerini kestiler. Zeliha'nın Yusuf'a visal teklif etmesiyle Yusuf'un bunu kabul etmeyerek kaçmak istemesi, ardından Zeliha'nın koşup Yusuf'un eteğine yapışması ve Yusuf'un, onun eline vurması, ardından silkinerek kaçmak isteyince eteğinden yırtılan parçanın de Zeliha'nın elinde kalması sonucu duyup gelenlere Zeliha'nın tecavüze uğramaktan son anda kurtulduğunu söylemesiyle Yusuf zindana atıldı. Yusuf, zindandan kurtulduğu otuz yaşına kadar zindanda mahpusların rüyalarını tabir ederdi. Bu arada Yusuf'un ayrılığına dayanamayan babası Yakub'un gözleri ağlamaktan kör olmuştu. Babası daima Yusuf'un kanlı gömleğini koklardı. Zindandan çıktıktan sonra vezir olan Yusuf'un yanına kıtlık münasebetiyle kardeşleri de geldi. Onlar tanımasa da Yusuf onları tanıdı. Onlarla babasına gönderdiği gömleği Yakub, gözlerine sürünce gözleri açıldı. Nihayet Yusuf, babasını Mısır'a getirtti, kardeşlerini de affederek onları himayesine aldı.[91] Kıssaların en güzeli anlamında "Ahsenü'l-Kasas" olarak nitelendirilen Yusuf

---

[91] Onay, **a.g.e.**, s. 440 – 442.

kıssası, klasik şiirde de çokça işlenmiş; şairler, sevgilinin dillere destan güzelliğinin hikâyesini Yusuf kıssasına benzeterek telmihte bulunmuşlardır.[92]

Ey vasf-ı şekl-i bî-bedelün Ahsenü'l-Kasas
Ol kaş ü göz yeter sana da'vâ-yı hüsne nass *Zati*

Maẖzen-i Esrār: (K. 12/6)

Sırların saklandığı yer, sırlar hazinesi anlamlarına gelir. Aynı zamanda meşhur İranlı şair Nizami'nin yapıtıdır. 1004'te vefat eden Cenani Çelebi'nin bu isimli roman tarzında bir mecmuası olsa da şairler, esrar mahzeni veya kabağı olarak kullanmıştır.[93] Telmih ve tevriyeli olarak Nizami'nin eseri de düşündürülerek oyun yapılır. Hayalî de goncayı, mahzen-i esrara benzetirken Nizami'nin eserini de düşündürecek bir imaj yakalar.

Bildi çeşm-i siyehün râz-ı dehen-i dilbere sa'y it
Bir nazarda okudı Mahzenü'l-Esrârı tamâm *Nazmi*

Mānī̄: (K. 7/26)

Sasani hükümdarlarından I. Erdeşir ve I. Şapur döneminde yaşamış ünlü ressam Mani (ö. 276 – 277) seyahatlerinin birinde Çin'e de gitmiş, orada ressamlığı öğrenmiştir. Şapur döneminde, içerisinde ilginç resimlerin de bulunduğu kitabıyla İran'a dönerek peygamberlik iddiasında bulununca Zerdüşt din adamlarınca dinden çıktığına karar verilip zindanda işkenceyle öldürülmüştür. Mani'nin çok güzel resimlere yer veren, kendisine de asıl ününü kazandıran ve Fars edebiyatında en çok tanınan eseri Erjeng-i Mani'dir.[94] Hayalî, kendini Mani'yle karşılaştırarak onun, kendi kalemini görünce korkudan rengini değiştireceğini söylemektedir. A.T. Onay, onun Çinli bir nakkaş olduğunu, ayrıca yeni dinini Zerdüşt diniyle Hristiyanlığı

[92] Melike Uçar, "Klasik Türk Şiirinde Peygamberler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s. 40.
[93] Onay, **a.g.e.**, s. 258 – 259.
[94] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 433 – 434.

birleştirerek ortaya koyduğunu belirterek devamla şu notu düşer: Bir rivayete göre Mani'nin resim atölyesinin ismi Erjeng'tir. Manihizm mezhebini icad eden Mani'nin başka olduğunu söyleyenler var. Fakat Köprülü'nün yazdığı nota göre, "Maniheizm eski İslâm kaynaklarında Manuya dininin müessisi olup tamamiyle tarihî bir şahıstır. Maniheistlerin dinî eserleri çok güzel yazı ve minyatürlerle süslü olarak yazıldığından dolayı Mani'ye nakkaşlık isnad edilmiştir."[95]

Denilür Mânî-i nakkâş-kitâba dahî
Gerçi İncîl-i şerîfin adıdur Engelyûn *Avni Bey*

Manṭı'ḳu't-Tayr: (K. 12/4)

12. yüzyılın Nişaburlu meşhur mutasavvıf şairlerinden, baba mesleği attarlıkla uğraşması nedeniyle bu adla bilinen Feriduddin Attar'ın en meşhur eseri. Bu eser, kuşların Simurg adında efsanevi bir kuşa dair konuşmalarını içeren tasavvufi ve alegorik bir eserdir.[96] Tasavvufi öğretiler içermesi bakımından medrese ve tekkelerde çok okunan bir kitap olmuştur. Klasik edebiyatta bu esere, çeşitli sebeplerle telmihlerde bulunulmuştur. Hayalî de Attar'ın talebelerine verdiği dersleri gül – bülbül mazmunu çerçevesinde işlerken bülbülün çemendeki yavrulara (çiçeklere) Mantıku't-Tayr okuttuğunu, gülün de onun her faslını şerh ettiğini söylemektedir.

Söyledür bülbüli bûy-ı gül ile bâd-ı sabâ
Mantıku't-tayr okıdur kuşlara san kim Attâr *Mesihi*

Matla'-ı Envār: (K. 12/6)

Hüsrev-i Dehlevi'nin manzum bir eseridir. Şairlerimiz Matlaü'l-Envar sözüyle şarap kadehi, Mahzenü'l-Esrar sözüyle de esrar mahzenini veya

---

[95] Onay, **a.g.e.**, s. 282.
[96] Zebîhullâh-i Safâ, **İran Edebiyatı Tarihi**, C. 2, Çev. Hasan Almaz, Ankara, Nusha Yayınları, 2005, s. 233 – 234.

kabağını kastetmişlerdir.[97] Hayalî, goncayı Mahzen-i Esrar'a benzetirken gülü de Matla'-ı Envar'a benzetmiştir. Bu iki meşhur eserin adı lugat manalarını da hatırlatacak şekilde kullanılmıştır.

Rûy-ı dilber ü a'zâ ser-çeşme-i hurşîddür
Bunı aynıyle yazar var Matlaü'l-Envârdur *Kabuli*

Mirrīḫ: (K. 5/17)

Bir yıldız adıdır. Nücum ilmine göre yeri beşinci gök olup harp, neşat, şecaat, hiddet, senahat, kuvvet, cinayet, kabahat, azap, inat ve riya niteliklerindendir. Bu yıldıza mensup olanlar sebatlı, müteşebbis olup daima mücadele halinde olurlar. Cumartesi gecesiyle salı gününe hâkimdir. Eski kimyada demir ve bakıra nispet edilen Merih, klasik edebiyatımızda harp ilahı olarak işlenmiştir. İran esatirinde her şemsi ayın yirminci gününde işleri görmeye, yoluna koymaya memur bir peri olan Merih'in bir adı da Farsçada Behram'dır. Kırmızı renk Merih'e aittir.[98]

Kuşanur tîgını Mirrih-i silâhdandur
Boynına lâzım olan hidmeti eyler tetmim *Sünbülzade Vehbi*

Möhr-i Süleymān: (K. 2/14)

Hazreti Süleyman'ın, cennetten getirilip kendisine sunulan ve onunla cinler, şeytanlar ve periler dünyasına hükmettiği, üzerinde ism-i azamın yazılı yüzüğüdür. Başka bir rivayette Havva tarafından cennetten çıkarılmış ve miras yoluyla kendisine ulaşmıştır. Süleyman'ın yüzüğünü karısına emanet edip bir cinin de Süleyman kılığıyla yüzüğü ele geçirmesi ve Süleyman'ın onu geri almak için verdiği mücadele, klasik edebiyatta değişik imajların çizilmesinde rol oynamıştır.[99] Hayalî, kasidede hükmünü yürütmek

---

[97] Onay, **a.g.e.**, s. 258.
[98] Onay, **a.g.e.**, 293.
[99] Onay, **a.e.**, s. 381.

bağlamında kullanırken başka bir gazelde dudakları, etrafındaki ayva tüyleriyle birlikte möhr-i Süleyman'a benzetir.

Dehânuñ dürci kim kaydın çekerler hûr-peykerler
Perîler tâ'atiyçün hâtem-i hükm-i Süleymândur *Fuzuli*

Müşterī: (K. 22/12)

Mars, Bircis, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt.[100] Altıncı kat gökte bulunan bir gezegendir. Asıl yeri, yay ve balık burcundadır. İran takviminin her ayının "Urmuzdruz" adıyla bilinen ilk günü aynı zamanda haftanın günlerinden perşembe bu gezegene nisbet edilir. "Sa'd-i ekber: büyük kutluluk" nitelemesiyle de bilinen istikrarlı ve yavaş seyrinden dolayı bu gezegenin sabır, sebat, yücelik ve değerli varlıklar, doğru sözlü, zahit, cömert, namuslu ve alçakgönüllü kişiliklerin yıldızı olduğuna inanılır. En kutlu (sa'd-ı ekber) yıldız kabul edildiğinden saadet ve bereket sembolüdür.[101] Bu yıldız doğarken ana rahmine düşen çocuğa yıldızdaki bu vasıfların geçtiğine inanılır. Renklerden mavi bu gezegene mensupken Mirrih ile kamer dostları, Zühre ile Utarit ise düşmanlarıdır. Kimyacılara göre adı tunçtur. Edebiyatımızda adalet, hikmet-i ilahi menzilesinde olup düşünce ve işlerindeki isabetten dolayı memduh için benzetilen olur. [102]

Zühhâda meylin işideli gelmez oldılar
Bî-taylasan Müşterî vü bî-ridâ seher *Necati*

Necātī: (K. 12/24, K. 14/33)

Divan şiirinin temellerini atan en büyük şairlerden biri olan Necati Bey'in asıl adı İsa olup Fatih Sultan Mehmet'in ilk saltanat yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Gençliğinde yazdığı şiirlerle Ahmet Paşa'nın ve Fatih'in dikkatlerini çekince İstanbul'da divan kâtipliğiyle görevlendirildi. Hamisi II.

[100] Pala, **a.g.e.**, s. 303.
[101] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 466.
[102] Onay, **a.g.e.**, s. 307.

Bayezid’in vefatından sonra eski itibarını yitirdiği anlaşılmaktadır. Tezkire yazarları, onu abartılı ifadelerle överken tasavvufi içerikli ve vecize nitelikli beyitleri olduğunu söyler. Günümüze ulaşan tek eseri divanıdır.[103] Şiirlerinde atasözü, deyim ve halk tabirleriyle şehirli Türkçesini kullanarak Necati Bey’in takipçisi olduğunu söylemiştir.[104] Hayalî, döneminde kendini Necati’nin yerine koyar. Hatta kendini daha sonra geldiği Necati’den üstün gördüğünü, “dikenin gülden önce geldiği” sözleriyle ortaya koyar.

Dinle güftârını lûtf it ki Necâtî benden
Bülbül-i bâğ-ı ‘atâ oldı senâ-hân-ı kerem *Necati*

Nerīmān: (K. 16/16)

Pehlivan demektir. Aynı zamanda kendisi ve oğlu Sam, pehlivandır. Rüstem’in de dedesidir.[105] Aslında dünya pehlivanı Gerşasp’ın çok sayıdaki sıfatlarından biriyken zamanla özel isme dönüşerek Gerşasp’ın oğlunun adı olmuştur. Dijsepid’de öldürülen Neriman’ın intikamını Rüstem almıştır.[106] Klasik edebiyatta kimi zaman övülenin benzetileni olarak kullanılır. Şair, kelimeyi memduhu için benzetilen olarak kullanır.

Değil mi nazm u nesr-i kıssa-i Vassâf ü Firdevsî
Koyan dünyâde resm-i Rüstem ü nâm-ı Nerîmânı *Nevi*

Nevāyī: (K. 12/24, K. 15/31)

(1441 – 1501) Klasik Çağatay edebiyatının, Osmanlı edebiyatı sahasında da tesirleri devam etmiş en büyük şairi ve devlet adamı. Uygur Türklerinden olup Herat’ta doğmuş, Babür Şah’ın maiyetinde bulunmuş, ölünceye kadar devlet işlerinde Sultan Hüseyin Baykara’nın yanında kalmıştır. Hükümdardan sonraki en büyük yetkiyle donatılmıştı. Dil ve edebiyatın gelişimine yaptığı

[103] Bayram Ali Kaya, “Necâtî Bey”, **DİA**, C. 32, s. 477 – 478.
[104] Cemal Kurnaz, “Hayâlî Bey”, **DİA**, C. 17, s. 6.
[105] Onay, **a.g.e.**, s. 12.
[106] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 473.

katkılardan dolayı Çağataycaya "Nevayi Dili" de denir. Osmanlı şairlerince üstat olarak bilinmiş, kendisine birçok nazire yazılmış, divan şiirine Türk hayatından gelen millî ve mahallî unsurlar kazandırmıştır. Abdurrahman-ı Cami'nin sanatından, fikirleri ve kişiliğinden etkilenerek Nakşibendiye tarikatına girmiş; şiirlerini Farsça ve Türkçe yazdığından "zü'l-lisâneyn" diye tanınmıştır. Türkçe ve Farsça divanlarının dışında hamsesi, tezkireleri, dille ilgili Muhakemetü'l-Lugateyn'i dışında dinî eserleri de mevcuttur.[107] Hayalî'nin, kendini "dikenin gülden önce geldiği" sözüyle karşılaştırdığı şairlerin ikincisi de Nevai'dir.

Belâgat bâdesi ile pür leb-â-leb şi'rimüñ câmı
Görenler Zâtîyâ anı sanur nazm-ı Nevâyîdür *Zati*

Rōyīñ-Ten: (K. 10/11)

Tunç bedenli demektir. İran'ın Keyaniyân sülalesinden Geştasb'ın oğlu İsfendiyar'ın lakabıdır. MÖ 549'da Zaloğlu Rüstem'le yaptığı savaşta vefat etmiş büyük kahraman ve hükümdardır.[108] Güçlü bir beden yapısına, silahların darbelerinden etkilenmeyecek iri ve güçlü bir tene sahip olma anlamıyla ruyinten özelliği değişik milletlerin efsanelerinde de görülmektedir. Bu kahramanlardan biri, en ünlü ve en yaygın Alman efsanelerinden, 13. yüzyılın ilk dönemlerinde yazılmış Nibelungen Destanı'ndaki Siegrifed'tir. Koruma zırhlı ikinci ünlü Yunan milli kahramanı Phtia şehri padişahı Peleus'un oğlu Akhilleus'tur. Bu kahramanlar, bu nitelikle anıldıkları zaman İsfendiyar'a benzetilir. O bu açıdan benzetilen olarak güçlülük simgesi, büyüklük sembolüdür. Diğer milletlerin mitolojilerinde ortak olarak bu kahramanların hepsi gizemli ve güçlendirici özellikler taşıyan bir suda yıkanmış ve mucizevi bir şekilde ruyinten olmuştur. Bir diğer ortak özellikleri de vücutlarında zayıf bir noktanın bulunması ve oradan öldürülmeleridir.[109]

---

[107] Günay Kut, "Ali Şir Nevâî", **DİA**, C. 2, s. 449 – 453.
[108] Onay, **a.g.e.**, s. 11.
[109] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 515 – 517.

Ürker ıstabl-ı derûnunda kümeyt-i cânı
Görse ol tevseni Rûyinten-i pûlad-nihad *İzzet Molla*

Rüstem-i Zāl: (K. 10/11, K. 18/5, K. 21/19)

Rüstem-i Zal, Rüstem-i Dâstân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem gibi sıfatlarla bilinen, ünlü İran kahramanı, cihan pehlivanıdır. Cemşid soyundan, Neriman'ın torunu, Sicistan ve Seyistan'ın hükümdarı Zal'in oğludur.[110] Burhan-ı Katı'a göre sekiz yüz sene yaşadığı rivayet edilir. Keykubad'ın asrından Keyhüsrev'in saltanatı sonuna kadar emirü'l ümeradır.[111] Adı Şehname'de övgüyle ve sıkça geçen kahramanlardandır. "Kurtuldum" anlamına gelen "Rüstem" adı, ona annesinin hamileliği sırasında çektiği acılardan kurtulması dolayısıyla verilmiştir. Çünkü o, bir günlük olduğu hâlde bir yıllık gibi bir görünüşe sahip, fil gövdeli biridir. O saçları kırmızı, yüzü ve elleri kan rengindedir.[112] Bijen'i kuyudan kurtarması, savaşları ve yiğitlikleri, zevk ve eğlenceye düşkünlüğü, esrarengiz varlıklarla savaşması klasik şiire konu olmuştur. Rüstem, birbirini tanımadan anasıyla yaşayan oğlu Söhrab (anası Türk) ile kıyasıya dövüşürler. Genç olan Söhrab babasını yeneceği sırada Rüstem hileyle Söhrab'ı vurur[113] Klasik Türk şiirinde çoğu zaman, övülen için benzetilen olarak kullanıldığı gibi sevgilinin kirpiklerinin öldürücü olması ile Rüstem'in yayı arasında yine bir benzerlik kurulmuştur. Sıfatı "dâstân" da "hile" manasında olduğundan tevriyeli olarak kullanılmış; sevgilinin kaş, göz, kirpik unsurları için benzetilen olmuştur.[114] Şair, gazabını işitse Rüstem'in benzinin korkudan sapsarı kesileceğini söyleyerek Kanuni'yi övmektedir. Savaş meydanında Kanuni'yi Rüstem'e benzetmektedir. Bir başka beyitte Rüstem'in yayını hilal için benzetilen olarak kullanmaktadır.

Şâhâne-meşreb Cem gibi sâhip-kırân Rüstem gibi
Hem İsî-i Meryem gibi ehl-i dil ü ferhunde-dem *Nefi*

---

[110] Pala, **a.g.e.**, s. 395.
[111] Onay, **a.g.e.**, s. 13.
[112] Dursun Ali Tökel, **a.g.e.**, s. 248 – 257.
[113] Levend, **a.g.e.**, s. 167.
[114] Dursun Ali Tökel, **a.g.e**., s. 248 – 257.

Ṣaff-ı ni‘āl: (K. 9/16)

Ayakkabıların dizildiği sıra, pabuçluk; meclisin en aşağı yeri.[115] Eski Türk evlerinde odanın kapısından girilince ayakkabı ve terlikleri bırakmaya mahsus, döşemeden yaklaşık yirmi santimetre kadar aşağıda olup oda boyunca devam eden dar ve uzunca bölüm. Çoğu zaman tuğla döşemeli olup odanın yüksekçe kısmından, geçmeye müsait yeri olan bir basamakla ayrılırmış. Anadolu'da "seki altı" olarak bilinir. Mevlevi tekkelerinde yeni gelenlerin ya da en kıdemsiz olanların oturduğu bu bölümlere "saka postu" denirmiş.[116] Hayalî, memduhunun yüceliğini anlatırken saff-ı ni'aldekilerin, onun yanında hilale değeceğini iddia eder.

Benüm eş'ârdur eden yerümi saff-ı ni'âl
Okuyan mahlasumı anlaya dîvânumdan *Necati Bey*

Seb‘a-i Mu‘allâḳa: (K. 16/29)

Tam Türkçesi "yedi askı"dır. Cahiliye devri Arapları şiir yarışmaları sonunda en iyi yedi şiiri, bazen dokuz ya da on şiiri Kâbe'nin duvarlarına asarlardı. Bu ad, Hammed er-Raviye tarafından çok sonra verilmiş, bu nedenle mesnetsiz birçok hikâye de uydurulmuştur. Mu'allakat'ta şiirleri bulunan şairler, İmru'l-Kays, Zuheyr, Lebid, en-Nabigat ez-Zubyani, Amr b. Kulsum, ve Antara'dır. Sayıları on kabul edilirse bu adlara el-Haris b. Hilliza, el-A'şa ve Abid eklenir.[117] Seb'a-i Mu'allaka sözleri bu münasebetle anılır. Hayalî, Kanuni'nin kapısını ikinci Kâbe olarak hayal ederken sözlerini de Seb'a-i Mu'allaka'ya benzetir.

---

[115] Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 909.
[116] Pakalın, **a.g.e.**, C. 3, s. 90.
[117] Clement Huart, **Arab ve İslâm Edebiyatı**, Çev. Cemal Sezgin, Ankara, Tisa Matbaacılık, t.y., s. 17; Ahmet Subhi Furat, **Arap Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1996, s. 65 – 66.

Selm, Tur: (K. 22/3)

Feridun'un oğullarından Selm ve Tur, Cemşid'in kız kardeşi Şehrnaz'dan dünyaya gelmiştir. İkisi dışında Feridun'un, başka bir kadından İrec adında bir oğlu daha vardır. Feridun, üç oğlunu Yemen hükümdarının üç kızıyla evlendirip çocuklarını sıkı bir sınavdan geçirdikten sonra talihlerini kâhinlerden sormuş; egemenliği altındaki toprakları üç oğlu arasında paylaştırmıştır. Batı bölgelerini Selm'e bırakıp ona Kayser adını vermişti. Daha sonraları "Turan" adıyla anılacak olan doğu bölgelerini de Tur'a vermişti.[118] İran'ı da İreç'e verince Selm ve Tur, kendilerinden yaşça küçük ve diğer anneden doğan kardeşleri İrec'in, babalarının tahtında kalmasını kıskanarak onu hileyle öldürmüşler. Feridun, İran tahtına İreç'in oğlu Menuçehr'i çıkarır, o da babasının intikamını ikisini de öldürerek onlardan alır. Bu olay, İran milli rivayetlerindeki İran – Turan savaşlarının temel gerekçelerinden birini oluşturmuştur.[119] Şair, şehzade Mehmet ve Selim'e, Kanuni'nin Manisa ve Karaman valiliği vermesini, Selm ve Tur'a Feridun'un İran ve Turan'ı bahşetmesine benzetir.

Selmān: (K. 8/21, K. 14/31, K. 15/12, K. 16/27, K. 17/20, K. 20/18, K. 22/24)

"Selman-ı Saveci olarak bilinen, Selman mahlaslı Melikü'ş-Şu'arâ Hâce Cemâluddîn Selman b. Hâce Alauddin Muhammed, VIII/XIV. yüzyılın tanınmış şairlerindendir."[120] Şeyh Hasan'ın oğlu Üveys'in türbesine memur tayin edilmiş, ihtiyarlığında gözlerinin görmemesi nedeniyle Sultan Üveys'in bağladığı maaşla geçimini sağlamış, inzivadayken vefat etmiştir. Cemşid ü Hurşîd, Firakname adlı manzumelerinin pek meşhur olduğu bilinir. Kaside ve gazelleri dolayısıyla şairlerimizce bu vadinin en büyük şairlerinden addedilmiştir. O, yalnızca devrinin değil devrinden sonraki şairleri de

[118] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 535, 602 – 603.
[119] Levend, **a.g.e.**, s. 158.
[120] Zebîhullâh-i Safâ, **a.g.e.**, C. 2, s. 175.

etkilemiştir. Şairlerce genellikle yine İranlı şair Zahir adıyla birlikte anılmıştır.[121] Klasik şairler kendilerini kaside sahasında övecek olduğunda Selman'la kıyaslarlar. Selman, pürüzsüz dil ve anlatımıyla anılır. Divan şairi için Selman, sadece örnek alınacak veya şiir vadisinde geçilecek bir isim değil aynı zamanda şiirle ve şairlikle ilgili birçok kavramın sembolü olduğundan din, tasavvuf, aşk, tabiat için kullanılan mazmunlar gibi sembolik bir değere sahip bir kavramdır. Kısacası artık kanlı canlı bir insan hüviyetinden çıkıp şiirde kullanılan sembol hüviyeti kazanmıştır.[122] Hayalî, Şah Üveys'in Selman'ın başına mücevher döktüğüne telmihle Padişahın da iltifatı sayesinde şiir ülkesinde kendisinin de Selman gibi olacağını, üslubunun Selman'ınkine uyduğunu, şiirleriyle onun ruhunu zinde kıldığını, birçoklarının Selman Divanı'nı tıraş edip, kendi şiiri gibi yazdığını, kendisinin bu yola tenezzül etmediğini belirterek onu hep saygıyla anar.

Fahr ider tuhfe-i mazmûnum ile Bâkî-i Rûm
Reşk ider rütbe-i güftâruma Selmân-ı 'Acem *Cevri*

Dil bir kasîde didi yüzün gününde iy şâh
Agzında bin öperdi işitse rûh-ı Selmân *Karamanlı Ayni*

Sencer: (K. 23/32)

İran'da hükümet süren Selçukluların altıncı hükümdarı olup Sencer'de doğduğu için kendisine bu ad verilmiştir.[123] Melikşah'ın oğlu olan Sencer, yeğeni II. Mahmud'la savaşarak 1118'de büyük sultan oldu ve Mahmud da Irak Selçuklu Sultanı olarak kaldı. O, dağılmakta olan devleti yeniden toparladığından onun devrine "İkinci İmaparatorluk Devri" de denir. Vâris bırakmadan ölmesi, devletin yıkılması sonucunu getirdi.[124] Selçukluların ikbal ve azamet devirlerinde yaşayan hükümdar, İran'ın meşhur şairlerinden Enveri'yi himayesine almış, onun tarafından özellikle kasidelerinde çokça

[121] Onay, **a.g.e.**, s. 367.
[122] Hakan Yekbaş, **a.g.e.**, s. 1165 – 1168.
[123] Onay, **a.g.e.**, s. 149.
[124] Hamza Eravşar, **Türk Tarihi**, Yumak Eğitim ve Kültür Hizmeti, Almanya, 2008, s. 43 – 44.

methedilmiştir. Hayalî, Sencer gibi adların, kendisi gibi şairler sayesinde unutulmaktan kurtulduğunu savunur.

Enverînin n'ola sancırsa bekâda yüregi
Eylemişdi o kadar bîhûde vasf-ı Sencer *İzzet Molla*

Seyyid Gāzī: (K. 9/10)

Battal Gazi, VIII. yüzyılda Emevi – Bizans savaşlarında din adına gösterdiği kahramanlıklarla meşhur olmuş ve adına destan oluşturulmuş bir Arap komutanıdır. Türk olmadığı hâlde Türkler tarafından çok sevilmesi, verdiği mücadelenin Anadolu topraklarında geçmesine bağlanmaktadır. Tarihî kişiliği hakkında çok bilgi olmamasına karşın destani kişiliğiyle ilgili geniş rivayetler vardır. Destana göre soyu Hazreti Ali'den gelen Hüseyin Gazi'ye dayanmaktadır. Anadolu'da oluşmuş destan geleneğinin ilk halkası olan Battal Gazi Destanı'nın yazarı ve yazılış tarihi belli değildir. Olay, kısaca, Bizans kayserinin sık sık kalabalık ve güçlü ordusuyla Malatya üzerine sefer düzenlemesi ancak her defasında Battal Gazi önderliğindeki İslam ordusuna yenilmesidir. İçerisinde Arapça ve Farsçadan sözcükler bulunmasına rağmen destan, halkın anlayabileceği yalınlıktadır. Başta mensur olarak yazılmışsa da sonradan değişik bölümlerine beyitler eklenmesiyle manzum – mensur bir niteliğe kavuşmuştur.[125] Başta Alevi – Bektaşi ozanlar olmak üzere saz şairleri Seyyit Battal ile ilgili şiirler söylemişler; onu fedakârlığın, kahramanlığın ve gücün sembolü olarak görmüşlerdir.[126] Hayalî, Kanuni'nin savaş maceralarının Seyyid Battal Gazi'ninkilerden çok olduğunu anlatırken, çokça yaptığı gibi, "battal" kelimesini sözlük anlamını da düşündürecek biçimde kullanır ve iham-ı tenasüp yapar.

---

[125] Seyyid Battal Gazi ve Battal Gazi Destanı hakkında Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem çok değerli ve geniş bilgiler vermektedir. Battal Gazi'nin tarihî ve destani kişilikleri, destansı bu hikâyelerin ne zaman ve nerede yazılmış olabileceği, destanın hangi adlarla tanındığı, ana kahramanları, dil ve anlatım özellikleri, yurt içinde ve yurt dışında hakkında yapılmış çalışmaların neler olduğuyla ilgili ayrıntılı açıklamaların dışında konusu ve geniş özeti de bu çalışmada yer almaktadır. Necati Demir, Mehmet Dursun Erdem, "Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı", **Turkish Studies**, V. 1/1, Summer 2006.

[126] Mustafa Özçelik, **Seyyid Battal Gazi**, 1. bs., Ankara, Eskişehir Valiliği, 2009, s. 119.

Seyyid Gazi yolun diktiler nişan
Deli gönlüm oldu şimdi perişan
Tanrı kelamını her dem söyleyen
İdris cennettedir Musa Tur'dadır *Karacaoğlan*

Sulṭān-ı Şehīdān: (K. 8/7)

Hazreti Muhammed'in torunu, Hazreti Fatıma ile Hazreti Ali'nin küçük oğlu Hazreti Hüseyin'in klasik edebiyattaki lakaplarından biri. Şehid, şehid-i Kerbela[127] olarak da bilinir. Babasının halifeliği sırasında Kûfe'ye gitti, seferlere katıldı. Babasının şehadetinden sonra ağabeyine itaat etti. Muaviye'nin hilafetinde ona karşı bir harekette yer almamış, ancak oğlu Yezid'e biat edilmesini isteyince rahatsız olmuştur. Hazreti Hüseyin, Yezid'e biat etmeyip Mekke'ye giderken hilafete geçmesi yönünde Kûfelilerden davet mektupları ve heyetler geldi. Durumu yerinde görmesi için Kûfe'ye gönderdiği, amcasının oğlu Müslim b. Akil orada Hazreti Hüseyin adına biat almaya başladı. 12 – 30 bin kişinin biat ettiği, Hazreti Hüseyin'e bildirilmiş ancak bunların sözlerine sadık kalmayıp sonradan, alınan sert tedbirler nedeniyle dağıldığı bildirilemediğinden Hazreti Hüseyin Kûfe'ye doğru – aksi yöndeki bütün telkinlere rağmen – ailesi ve bazı taraftarlarıyla hareket etti. Kûfelilerin biatlerinden caydığını haber alınca geri dönmek istediyse de Müslim'in akrabalarının ısrarıyla gitmeye mecbur oldu. İstemeyenlerin gelmeyebileceğini söyledikten sonra yanında aile fertlerinin dışında yetmiş kadar müslüman kalmıştı. Kerbela yakınlarına geldiğinde hazırlanan kuvvetin gönderdiği elçiye durumu anlatmış, izin vermeleri hâlinde geri döneceğini bildirmiştir. Birbirine denk olmayan kuvvetler arasında yapılan savaş tam bir trajediye dönüşmüştür. Hazreti Hüseyin'ın kesilmiş başı Yezid'e gönderilmiş, ailesinden hayatta kalanlar Medine'ye yollanmıştır. Hazreti Hüseyin'in acıklı

[127] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 616.

sonu, Şii şair ve ediplerince “maktel” ya da “maktel-i Hüseyin” adıyla mersiye ve okuma parçaları olarak yazılagelmiştir.[128]

Öldügümden sonra da şâh-ı şehîdân olayum
Ey hümâ bir kez mezârum üstine gel sâye sal *Âşık Çelebi*

Şāh Behrām: (K. 1/8, K. 18/5, K. 19/7, K. 21/13, K. 23/20)

Kuvveti, cesareti ve adaleti ile anılan Sasani hükümdarı. I. Yezdicerd’in oğlu ve halefidir. Klasik şiirde de daha çok bu yönüyle anılır ve bu isim çerçevesinde mazmunlar yapılır. Gûr denilen yaban eşeğini avlamaya meraklı olduğu, bir çukura düşerek ölmesi sebebiyle “gûr” kelimesinin mezar anlamı da düşünülerek Behram-ı Gûr denir. Şairler Behram ile ilgili beyitlerde gur kelimesinin iki anlamından da (yaban eşeği, mezar) yararlanarak oyun yapmışlardır.[129] Behram-ı gur klasik şiirde mezar anlamından hareketle daha çok dünyanın geçiciliği, zevk ve safaların sona erişi anlamlarını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Behram’ın av kemendi de sevgilinin saçı için benzetilen olur. Arapça ve Farsça güzel şiirleri olan Behram-ı Gûr’un hayatı, av ve aşk maceraları Firdevsi’nin Şehname, Genceli Nizami’nin Heft-Peyker, Emir Hüsrev-i Dihlevi’nin Heşt-Behişt, Ali Şir Nevai’nin Seb’a-i Seyyare ve Hatifi’nin Heft Manzar adlı mesnevileri yanında birçok menkıbe ve minyatüre konu olmuştur[130]. Behram kelimesinin, malum padişah dışında daha başka anlamları vardır ki, bu anlamlar mezkûr padişaha atfedilen eylemlerle de alakalıdır. Bir anlamı, yolcu ve misafirleri korumakla görevli meleğin adıdır. Beşinci gökteki Mirrih (Merih) savaş tanrısıdır, adı da Behram olarak kabul edilir ki üçüncü iklim buna mensuptur.[131] Hayalî Bey, belirtilen beyitlerde Şah Behram’la ilgili, bu anlamların hepsini düşündürmüştür.

---

[128] Ethem Ruhi Fığlalı, “Hüseyin”, **DİA**, C. 18, s. 518 – 521.
[129] Dursun Ali Tokel, **a.g.e.**, s. 117 – 120.
[130] Enver Konukçu, “Behrâm-ı Gûr”, **DİA**, C. 5, s. 356.
[131] Konukçu, **a.e.**

Aceb mi titrese havfi ile çarhun endâmı
Asıldı küngüre-i arşa tîg-ı Behrâmı *Nefi*

Şāh-ı Bedaḫş: (K. 16/13)

Bedahş hükümdarı. Bedahşan Afganistan taraflarında Sind ve Horasan bölgesinde dağlık bir memlekettir. Bedahş denilen yakut cinsinden kırmızı renkli la'l taşı burada çıkarıldığından[132] Hayalî, şehzadelerin sünneti münasebetiyle yazdığı kasidesinde değişik memleketlerin hükümdarlarından söz ederken Kanuni'nin heybeti karşısında Bedahşan şahının da yüzünü nar gibi kızartacağını söyleyerek tenasüp yapmıştır.

Nakkaş bilindi nakş içinde
La'l oldı ıyân bedahş içinde *Nesimi*

Şāpūr: (K. 19/6)

Sasani hükümdarı. II. Hürmüz'ün ölümünün ardından güneyden gelen Araplar, Sasani hükümdarlarının doğum yeri olan Fars vilayetini yağmalayıp Hürmüz'ün en büyük oğlunu öldürdüler, ikincisini kör ettiler, üçüncüsünü de yakalayıp hapsettiler. Böylelikle taht, II. Hürmüz'ün eşlerinden birinden henüz doğmamış olan çocuğuna kaldı ve II. Şapur daha annesinin karnındayken tahta geçen ilk hükümdar olarak tarihe geçti. Taç, annesinin karnına kondu. Büyüyene kadar devleti annesi ve asiller yönetti. Araplar ve Romalılarla savaştı. Zerdüştlüğün kutsal metinleri Avesta onun devrinde toplandı. Şapur'un uzun süren iktidarında (309 – 379), İran İmparatorluğu hiç olmadığı kadar güçlenmiş, Sasaniler, I. Şapur'un (241 – 272) hükümdarlığından beri ilk altın çağlarını yaşamıştır.[133] Şapur, Hüsrev ü Şirin hikâyesinde Hüsrev'in nedimi olan, güngörmüş, ülkeler dolaşmış, maharetli bir ressamdır. Şapur, Ermen melikesi Mihin Banu'nun, Şirin adında dünyalar güzeli bir yeğeni ve onun da Şebdiz adlı bir atının bulunduğunu Hüsrev'e

---

[132] Pala, **a.g.e.**, s. 61.
[133] Abit Yaşaroğlu, "Doğmadan Taç Giyen Hükümdar", (Çevrimiçi) http://baysungur.blogcu.com/dogmadan-tac-giyen-hukumdar/4373593, 09 Haziran 2010.

söyler. Hüsrev, hakkında duyduklarıyla Şirin'e âşık olunca Şapur'u Ermen diyarına Şirin'i istetmek için gönderir. Hüsrev'in güzel resimlerini yapıp görebileceği yerlere asarak Şirin'in ona âşık olmasını sağlar. Daha sonra ortaya çıkıp gerçeği ona anlatır, Hüsrev'in bir yüzüğü ile beraber resmini Şirin'e verir.[134]

Süvâr olınca saâdetle rahş-ı ikbâle
Güzergehinde durur rûh-ı Behmen ü Şâpûr *Nabi*

Şeylillāh **(**Şeyenlillah**)**: (K. 5/5)

Arapçada Allah rızası için bir şey anlamına gelir. Tasavvuf erbabı, nadiren nefis terbiyesi için müritlerini bir süreliğine bir şeyler toplamaya yollar; onlar da keşkülleriyle dolaşır ve "şey'en li'llah" diyerek topladıklarını dergâha getirir, buradan da toplananlar fakirlere dağıtılırdı. Buna "Selman'a çıkmak" da denir, hizmet sonrası dua ve niyaz sırasında da kullanılırdı. Mürit niyazda "Hizmetimin haklı hayırlısını dilerim, şey'en li'llah, Allah eyvallah." deyince, şeyh efendi de kısa bir gülbang ile mukabele ederdi.[135]

Evliyânun gönlinden şey'li'llahun kesmegil
Sana himmet eyleyen göz ile kaş değül *Yunus Emre*

(…) Dede dardaki tezekkâr hizmetlilerin duasını verir:
Bismişah Allah Allah!
Hüda Hakk'ın kabul et, hizmetin ey Şah. Bi hakkı Murtaza ve Ali Dergâh, Hüseyni Kerbela nuru Hakk'ı için, bu dergâhtan ayırma ey Gani Şah. Erenlerden haklı hayırlı himmet, şeyenlillah Allah eyvallah, Gerçeğe Hû.[136]

---

[134] Faruk Kadri Timurtaş, **Şeyhi'nin Hüsrev ü Şirin'i**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1963, s. 36 vd.; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 341.
[135] Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3. bs., İstanbul, Anka Yayınları, 2005, s. 609.
[136] (http://www.frmtr.com/islam-ve-insan/1544927-cem-ibadeti-nedir-nasil-yapilir.html 24.02.2010)

Şīrīn: (K. 1/18)

Hüsrev ü Şirin yahut Ferhad ü Şirin hikâyesinin kadın kahramanıdır. Sasani hükümdarı Hüsrev Perviz'in âşık olduğu Ermen melikesi. Hüsrev, kendisi için Kasr-ı Şirin'i yaptırmıştır.[137] Hüsrev'in tarihi şahsiyetinin çok iyi bilinmesine karşılık Şirin'e ait bilgiler birbirini tutmamaktadır. Onun, hikâyeye aykırı olarak İran büyüklerinden birinin cariyesi olarak gösterilmesi yanında Hüsrev'in cariyesi veya Romalı Hıristiyan bir kız olarak da söz konusu edildiği görülür. Şehname ise Şirin'i Ermen ülkesi melikesi Mihin Banu'nun yeğeni olarak tanıtır. Hikâyenin diğer kahramanı olan Ferhad'ın tarihi şahsiyeti ise meçhuldür.[138] Hüsrev'e Şirin'i, rüyasında gördüğü dedesi muştulamıştır. Hüsrev ile Şirin hikâyesinin bu iki kahramanı bazen birlikte bazen de Mecnun, Vamık, Hüsrev ve Şapur ile tenasüp hâlinde zikredilir. Diğer şairler gibi Hayalî de kelimeyi lugat manasını düşündürecek biçimde kullanır.

Nizâmî görse ger tarz-ı kasîdem dahi anmazdı
Hadîs-i sergüzeşt-i Husrev ü Şîrîn ü Şâpûrı *Nefi*

Tūbī (Tūbā): (K. 11/11)

Sidre'de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır. Tubi şeklinde de kullanılır.[139] Tuba gibi baş indirmek, ser-füru eylemek sözleriyle geçer. Sevgili ve övülenin makamı çok yükseklerde kabul edildiğinden, Tuba onların eşiğinde, semtinde tasavvur olunur. Sevgilinin veya övülenin boyları tubadan daha üstün gösterilir. Tuba'nın o kadd-i hıramana erişemeyeceği belirtilir.[140]

---

[137] Pala, **a.g.e.**, 266.
[138] Mustafa Erkal, "Hüsrev ve Şîrin" **DİA**, C. 19, s. 53 – 55.
[139] Onay, **a.g.e.**, s. 417.
[140] Kurnaz, **a.g.e.**, s. 291.

Hâsıl olmaz berg ü bâr-ı ârzû ehl-i dile

Gülbün-i bâğ-ı İremden, nahl-i Tûbâdan bile *Cevri*

Tuġrul Tigin: (K. 23/32)

Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarı (1040 – 1063). Babaları Mikâil'in gayrimüslim Türklerle giriştiği seferde şehit düşmesi üzerine kardeşi Çağrı Bey'le dedeleri Selçuk'un yanında büyüdü. Dedesinin ölümünden sonra amcası Arslan Yabgu'yla mücadele edemeyeceklerini anlayan kardeşler Karahanlılara sığındı. Gazneli Mahmud tarafından Arslan Yabgu'nun esir alınmasıyla Tuğrul ve Çağrı Bey'ler Selçuklu ailesinin başına geçtiler. Tuğrul Bey'in kurduğu devlet, Ceyhun'dan Fırat'a kadar uzanıyordu. Adil, şecaatli ve cesaretli, cömert, halim, ketum ve merhametli olduğu kaynak ve belgeleriyle Prof. Dr. M. Altay Köymen'in "Tuğrul Bey ve Zamanı" adlı kitabında vurgulanmaktadır (Köymen, 1968).[141] Hayalî, Tuğrul Tigin gibi hükümdarların adlarının yaşamasının şairler sayesinde olduğunu savunur.

'Uṭārid: (K. 5/8, K. 7/21, K. 8/15, K. 20/8)

Merkür gezegeni. Nücum ilmine göre yeri ikinci kat gök olup edebiyatımızda münşi ve kâtip timsali olarak kullanılmıştır. Şiir ve musahabenin, nutk ve kitabetin piri sayılır.[142] Diğer yıldızların tabiatlarıyla imtizaç edebildiğinden mümteziç ve münafık olarak da nitelenmiştir. Bu yıldıza mensup olanlar zeki, faal, talakat ve belagat sahibi, uysal, sanata yatkın, neşeli ve hassas olurken olumsuz olarak da hilekâr ve vefasızdırlar. İkinci feleğe, pazar gecesi ve çarşamba gününe hâkim olup dostu ay, düşmanları da güneş ile Zühre'dir.[143] Hayalî'nin kasidelerinde kâtip ya da üzerinde yazı bulunan defter olarak düşünülmüştür. Güneş ışıklarının altın devatı olduğu Utarit, övülenin sarayında divan kâtibi olarak, övülenin yüceliğini yazan kâtip olarak ya da şairin şiirinin yazılı olduğu defter olarak anılır.

---

[141] M. Altay Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
[142] Onay, **a.g.e.**, s. 423.
[143] Levend, **a.g.e.**, 202 – 203.

Görüp iki benânın arasında hâmeni olsun
Utârid şerm ile dembeste bürc-i tev'emân üzre *Nedim*

Vāmıḳ: (K. 8/9)

Meşhur Vamık u Azra adlı mesnevilerin erkek kahramanıdır. Bu aşk hikâyesinin kaynağı olarak İran, Arap hatta Yunan olduğu görüşleri olsa da yaygın görüş, onun İran edebiyatının bir ürünü olduğu yönündedir.[144] Vamık âşık, seven, sevdalı, Azra da delinmemiş inci, bakire kız anlamlarına gelmesi yönüyle şairler tarafından tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şairler bu hikâyeye Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin kadar yer vermemişler, âşıklık derecelerini anlatırken –ki Hayalî de böyle kullanmıştır– diğer âşıkların yanında Vamık ismini de zikretmişlerdir. İlk defa Sasaniler döneminde kaleme alınmış, daha sonraki dönemlerde Unsuri (ö. 431–1039) kaleme almış, ancak dağınık hâlde yazıldığından önemli bir kısmı bulunamamıştır. Muhammed-i Şefi çok sayıda kaynaktan yararlanarak Unsuri'nin bu önemli eserini Vamık ve Azra adıyla noksan şekliyle de olsa yayımlamıştır.[145] Ahmet Talat Onay, bu aşk hikâyesinin Türkler arasında yaygın olmadığını tespit eder ve neslen Türk olup Keykavus'un nedimliğinde bulunan Ferhari adlı bir şairin bununla ilgili manzum bir eserinin meşhur olduğunu kaydeder (Onay, 1993: 429).

Bir saçı Leylî lebi Şîrîn güzel Azrâ-izâr
Göricek Mecnûn u yâ Ferhâd u yâ hôd Vâmıkuz *Zati*

Yed-i Beyżā: (K. 2/4)

"Beyaz ve aydınlatan el" anlamına gelip Allah tarafından, Firavun'u ve onun kavmini Allah'a inanmaya çağırırken Hazreti Musa'ya yardımcı olması için verilen bir mucizedir.[146] Musa elini koltuğunun altına koyup çıkardığında eli,

[144] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 620 – 621.
[145] Yıldırım, **a.e.**
[146] Bir de elini koynuna sok da, diğer bir mucize olmak üzere, o, ayıpsız ve bembeyaz bir hâlde çıkıversin. (Taha, 20/22)

güneş gibi parlaklığı ve beyazlığıyla görenleri hayrete düşürdü.[147] Klasik edebiyatta Hazreti Musa'nın "Yed-i Beyza" mucizesine[148] telmih yapılarak karanlığın içinde parlayan ışık, âşığın gönlünü aydınlatan sevgilinin hayali, kederi alan şarap, parlak söz vb. manalara gelen bir mazmun olarak kullanılır.[149] Hayalî de beyitte ak gül ile beyaz el benzerliğine dikkat çekmiştir.

Sihr iderdüm o kadar vasf-ı cemîlinde ki tâ
Gösterürdüm feleğe ben de yed-i beyzâyı *Nefi*

Zāl: (K. 1/8, K. 9/1, K. 10/11)

Zal kocakarı demektir. İranlı kahraman Sam'ın oğlu dünyaya ak saçlı olarak gelince kendisine bu isim verilir. Alaya alınacağı korkusuyla Sam, onu Elburz Dağı'na bırakır. Şehname'de "Zal-i zer", "hile" manasına Zal-i Destan" olarak da geçer.[150] Simorğ, bu çocuğu yavrularına yem yapmak için yuvasına götürse de ilahi bir sesin emriyle onu büyütür. Babası rüyasında bütün heybetiyle oğlunu görür, etrafındaki komutanlarıyla babasına sitem etmektedir. Bunun üzerine yola koyulur ve Elburz'a giderek oğlunu Simorğ'dan teslim alır. Zal, babası tarafından kendisine verilen yetkilerle Sistan hükümdarlığını elde etmiş, Kabil padişahının kızı Rudabe'yle evlenmiş ve bu evlilikten Rüstem dünyaya gelmiştir. Zal, Menuçehr döneminden Behmen zamanına kadar bin yıldan fazla yaşamıştır. İsfendiyar'ın oğlu Behmen'e esir düşmüş, kurtulmuşsa da yokluklar ve talihsizlikler içerisinde ölmüştür.[151] "Zal-i dehr" söyleyişinde Hayalî, kelimenin lugat manasını da düşündürerek dünya için benzetilen yaparken geceyi, dünya Zal'inin cemalindeki bene benzetir.

---

[147] Ahmet Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, MEB Yayınları, 1964, s. 505.
[148] Elini koynuna sok da Firavun'a ve kavmine (göstereceğin) dokuz mucize için de o, kusursuz, bembeyaz olarak çıkıversin. Şüphesiz ki onlar fasıklar güruhudur. Ne zaman ki ayetlerimiz böyle parlak (ve açık) olarak onlara geldi, "Bu apaçık bir büyüdür." dediler. (Neml, 27/12 – 13)
[149] Zülfi Güler, **Divan Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmihler**, Malatya, Urel Matbaası, 2006, s. 107.
[150] Levend, **a.g.e.**, s. 165.
[151] Yıldırım, **a.g.e.**, s. 645 – 647.

Ey nice Rüstemleri gûra koyup âlemlere
Eyledi destân bu Zâl-i bî-vefâ-yı rûzgâr

Dürlü emrâz ile âhir dehr-i hâyin öldürür
Fi'l-mesel Lokman olursa lokmahâ-yı rûzgâr *Usuli*

Zuḥal: (K. 8/15)

Bkz. Keyvān (K. 15/20, K. 22/12)

Keyvan, Satürn gezegeni. Yedinci gökte bulunduğu için diğer seyyarelerin hepsinden yüksekte olduğundan senevi devri de en uzun olandır. Nücum ilmine göre Zuhal, "Nahs-i Ekber" ve "yavaş hareketli bir gezegen" olarak anılır. Yavaş hareketli ve değeri az varlıkları simgeler. Bu yüzden yaşlılar, köylüler, eski aileler, göçerler ve bilgisiz zahitlerin yıldızı olarak kabul edilir; hile, bilgisizlik, cimrilik, isyankârlık ve tembellik nitelemeleriyle anılır. En kutlu seyyarenin Müşteri, en uğursuzunun da Zuhal olduğu kabul edilir. Zühre ve Utarit dostları, şems ve kamer düşmanlarıdır. Çarşamba gecesi ile cumartesi gününün ilk saatlerine hâkimdir. Renklerden siyah Zuhal'e aittir. Madeni kurşundur. Eski kimyacılarca kurşunun adı da Zuhaldir. Yedinci iklime hâkim olan bu yedinci seyyare, bu iklimdeki memleketler dâhilinde bulunan Hindistan'a da hâkimdir. Yüksekte bulunduğundan şairlerce, kimi zaman yükseklik ve yücelik hususunu belirtmek gayesiyle kimi zaman da siyah renkli olması yönüyle de sarayların damlarında pasbanlık eden Hintlilere benzetilmiştir. Hayalî, Zuhal'i, Kanuni'nin kapısında bir Hindu kapıcı, K. 23/23'de de "Hindu-yı bâm-ı heftümin" sözüyle kastettiği Zuhal'in, övülenin sarayında hacip olduğunu söyler.

Saplanur kuvvet ile mağz-ı dimâğ-ı Zuhal'e
Tîri fasd itse eğer kurs-ı meh-i rahşânı *Fâzıl*

SONUÇ

16. yüzyılın ve Kanuni döneminin yetiştirdiği en büyük şairlerden biri olan "Hayalî Bey'in Kasideleri Üzerine Yorumlar" adlı çalışmamız neticesinde rahatlıkla söyleyebiliriz ki Hayalî rengin edasıyla, deyim ve atasözlerine çok sık yer vermesiyle, yer yer yöresel söyleyişleri kullanmasıyla, tasavvufi kültürün verdiği zenginlik ve ilahi nazar kudretiyle büyük bir şairdir. Çağdaşı olan şairlerce her ne kadar çokça eleştiriye maruz kalsa da o, bunların –pek azı müstesna– hiçbirine yanıt vermeyerek kişiliğinin ne ölçüde olgun olduğunu göstermiştir.

Kanuni'ye olan vefa borcundan olsa gerek, yazdığı kasidelerin hemen hemen tamamını ona sunmuş; diğer kasidelerinde de Kanuni'yi övmeyi ihmal etmemiştir. Onun adaleti, keremi, kahramanlığı, dindarlığı, güzel huyluluğu, vakarı vb. birçok niteliği Hayalî Bey için kasidelerini yazmakta ilham kaynağı olmuştur.

Hayalî Bey'in diğer divan şairlerinde olduğu gibi memduhunu abartılı bir dille övmesi, günümüzün, art niyetli ve subjektif bakış açısına sahip kişilere göre "caize" ya da başka bir maddi çıkar beklentisi sayılmamalıdır. Kasidelerin methiye bölümlerinde yer alan ifadelerin, cihanın en büyük imparatorluğu olan Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin gelmiş geçmiş en büyük hükümdarına, Batılıların deyimiyle "Muhteşem Süleyman"a yönelik olduğu bilinmelidir. Kanuni'nin büyük bir hükümdar ve komutan olmasının yanında adaletiyle ve şairliğiyle de tanınması gözden kaçırılmayacak başka bir husustur. Kaldı ki şairlerin, kimi zaman memduhunda bulunmayan özellikleri de ona yüklemesi veya onda varmış gibi göstermesi gerçekte bir hükümdarın, devlet adamının sahip olması gerekli nitelikleri ima etmesi açısından da bir teşvik mertebesinde sayılmalıdır.

Kasidelerin kendisine sunulduğu kişiler hükümdar, şehzade ya da başka bir devlet büyüğü olduğundan bu kişilerin yüksek bir kültür sahibi olduğu, dolayısıyla ne söylendiğine değil nasıl söylendiğine bakarak caize vereceği bilinmelidir. İşte dünya malına değer vermeyen biri olarak tanınan, Kalenderîlik meşrebine uygun

düşünce ve yaşam tarzını hayatının her döneminde somutlaştıran Hayalî Bey'in şiirlerini bu çerçevede düşünmek en doğru yol olacaktır.

Döneminin adaleti, huzuru ve refahı, zenginliği, sosyal hayatı, kendi meşrebince din ve dünya görüşü, tarihî olayları; Hayalî Bey'in kasidelerinde yeri geldiğince yansımıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hayalî Bey'in dizelerindeki zenginlik, kültür, görkem, anlayış ve söyleyiş gücü; âdeta dönemin özelliklerinin doğal yansımalarıdır.

Kaynakça

Ahmed Refik: **Osmanlı Kumandanları**, Sad. Dursun Gürlek, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996.

Ahmet Eflaki: **Ariflerin Menkıbeleri**, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, MEB Yayınları, 1964.

Akkuş, Metin: **Nef'î Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.

Aksun, Ziya Nur: **Osmanlı Tarihi**, 6 C., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1994.

Akyüz, Kenan: "Türk Edebiyatı" **İslam Ansiklopedisi**, 15 C., Eskişehir, MEB Yayınları, 1997.

Akyüz, Kenan v.d.: **Fuzûlî Divanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

Albayrak, Nurettin: "Cem", **DİA**, C. 7, s. 279 – 280.

Ali Seydi: **Kamus-ı Osmani**, 3 C., İstanbul, Cihan Kütüphanesi, 1327 – 1330.

Alpay, Gönül: **Ali Şir Nevâî, Ferhâd ü Şîrîn**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975.

Âşık Çelebi: **Meşairü'ş-Şuarâ or Tezkire of Âşık Çelebi**, Haz. Meredith Owens, London, 1971.

Ayan, Hüseyin: **Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1981.

Aydemir, Yaşar: **Behiştî Divanı**, Ankara, MEB Yayınları, 2000.

Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 C., 1. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2005.

Baltacı, Cahit: **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, İrfan Matbaası, 1976.

Banarlı, Nihad Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, 2 C., İstanbul, MEB Yayınları, 1971.

Bilkan, Ali Fuat: **Nâbî Dîvânı**, 2 C., İstanbul, MEB Yayınları, 1997.

Bolay, Süleyman Hayri: "Âdem", **DİA**, C. 1, s. 360.

Cantay, Tanju: "Atmeydanı", **DİA**, C. 4, s. 82 – 83.

Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3. bs., İstanbul, Anka Yayınları, 2005.

Cengiz, Halil Erdoğan: **Divan Şiiri Antolojisi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1983.

Çantay, H. Basri: **Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm**, 3 C., Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, Risale Yayınları, 2009.

Çavuşoğlu, Mehmed: “Kaside”, **Türk Dili Dergisi**, Türk Şiiri Özel Sayısı II, sy. 415 – 417., 1986, s. 17.

________ **Yahyâ Beg Dîvânı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977.

Çavuşoğlu, Mehmet, Tanyeri, M.Ali: **Hayretî, Dîvan**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1981.

Çelebi, İlyas: “Hızır”, **DİA**, C. 17, s. 406 – 409.

Çelebioğlu, Âmil: **Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1994.

(Çevrimiçi) www.tdk.gov.tr/Genel/SozBul, 15 Mayıs 2010.

Danişmend, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 5 C., Ankara, Türkiye Yayınevi, 1971, C. 2, s. 93 – 99.

Demir, Necati, Erdem, Mehmet Dursun: “Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı”, **Turkish Studies**, V. 1/1, Summer, 2006.

Demirci, Kürşat: “Harut – Marut”, **DİA**, C. 16, s. 262 – 264.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,** 24. bs., Ankara, Aydın Kitabevi, 2007.

Dikmen, Mehmet: **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, Cihan Yayınları, 2003.

Dilçin, Cem: **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 7. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2004.

Doğan, Muhammed Nur: **Fuzulî, Leylâ ve Mecnun**, 6. bs. İstanbul, Yelkenli, 2008.

_______ **Bâki**, İstanbul, Metropol, 2002.

Elmalı, Hüseyin: “Hassân b. Sâbit”, **DİA**, C. 16, s. 399 – 401.

Emecen, Feridun: “İBRAHİM PAŞA, Makbul”, **DİA**, C. 21, s. 333.

Eralp, T. Nejat: **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar**, Ankara, TTK Yakınları, 1993.

Eravşar, Hamza: **Türk Tarihi**, Yumak Eğitim ve Kültür Hizmeti, Almanya, 2008.

Erkal, Mustafa: “Hüsrev ve Şîrin” **DİA**, C. 19, s. 53 – 55.

Fığlalı, Ethem Ruhi: “Hüseyin”, **DİA**, C. 18, s. 518 – 521.

Furat, Ahmet Subhi: **Arap Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1996.

Gölpınarlı, Abdülbâki: **Nedim Divanı**, 2. bs., İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2004.

Güler, Zülfi: **Divan Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmihler**, Malatya, Urel Matbaası, 2006.

Günaltay, M. Şemseddin: **İran Tarihi**, C. 1., Ankara, TTK Yayınları, 1948, s. 202.

Halaçoğlu, Yusuf: **XIV.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, TTK Yayınları, 1991.

Hammer, Purgstall, Baron Joseph Von: **Osmanlı Devleti Tarihi**, 18 C., İstanbul, Üçdal Nesriyat, 1985.

Harman, Ömer Faruk: “Bel’âm b. Bâ’ûrâ”, **DİA**, C. 5.

Huart, Clement: **Arab ve İslâm Edebiyatı**, Çev. Cemal Sezgin, Ankara, Tisa Matbaacılık, t.y.

İbrahim Cûdî Efendi: **Lügat-ı Cûdî**, Haz. İsmail Parlatır, B. Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, Ankara, TDK Yayınları.

İbrahim Peçevi: **Peçevi Tarihi**, Çev. Murat Uraz, İstanbul: Neşriyat Yurdu, Yeni Şark Maarif Kütüphanesi, 1968.

İpekten, Haluk: **Nailî Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.

İsen, Mustafa: **Usûlî Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1990.

İslam Ansiklopedisi: 15 C., İstanbul, MEB Yayınları, 1949.

İslimyeli, Nüzhet: **Sanat Terimleri Ansiklopedisi**, 2 C., Ankara, Ankara Sanat Yayınları, 1973, 1. C., s. 398.

Kabaklı, Ahmet: **Türk Edebiyatı**, C. 2, İstanbul, TEV Yayınları, 1978.

Kanar, Mehmet: **Kanar Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 2 C., 1. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2009.

Kaplan, Mahmut: **Neşâtî Divanı**, İzmir, Akademi Yayınları, 1996.

Karahan, Abdülkadir: **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1980.

_______ **Figânî ve Dîvânçesi**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1966.

Karavelioğlu, Murat A.:	“Klasik Türk Edebiyatı Kaside Literatürü”, **TALİD**, C. V, sy. 9, İstanbul, 2007, s. 253.
Kaya, Bayram Ali:	“Necâtî Bey”, **DİA**, C. 32, s. 477 – 478.
Kaya, Mahmut:	“İskender”, **DİA**, C. 22, s. 555 – 557.
Kiel, Machiel:	“Koron”, **DİA**, C. 26, s. 208 – 209.
Konukçu, Enver:	“Behrâm-ı Gûr”, **DİA**, C. 5, s. 356.
Korkmaz, Esat:	**Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2005.
Köprülü, Fuat:	**Divan Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, y.y., 1934.
Köymen,. M. Altay:	**Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
Kurnaz, Cemal:	“Hayâlî Bey”, **DİA**, C. 17, s. 6.
_______	“Hızır”, **DİA**, C. 17, s. 411 – 412.
_______	**Hayalî Bey Divanı’nın Tahlili**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996.
Kut, Günay:	“Ali Şir Nevâî”, **DİA**, C. 2, s. 449 – 453.
Küçük, Sabahattin:	**Baki Divanı**, Ankara, TDK Yayınları, 1994.
Kürkçüoğlu, Kemal Edip Ünsel:	**Fatih’in Şiirleri**, Ankara, TTK Basımevi, 1946.
Levend, Agâh Sırrı:	**Divan Edebiyatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1984.
Mengi, Mine:	**Mesîhî Dîvânı**, Ankara, AKDTYK Yayınları, 1995.
Mermer, Ahmet:	**Karamanlı Aynî ve Dîvânı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
Muallim Naci:	**Istılahat-ı Edebiye**, Edebiyat Terimleri, Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, Risale Yayınları, 1996.
Mütercim Âsım Efendi:	**Burhân-ı Katı**, Haz.: Mürsel Öztürk, Derya Örs, Ankara, TDK Yayınları, 2000.
Okumuş, Ömer:	“Câmî, Abdurrahman”, **DİA**, C. 7, s. 94 – 99.
Onan, Necmettin Halil:	**İzahlı Divan Şiiri Antolojisi**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.

Onay, Ahmet Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara, TDV Yayınları, 1993.

Özcan, Abdülkadir: “Kanuni Sultan Süleyman” **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih/Medeniyet/Kültür)**, C. 3, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993.

Özçelik, Mustafa: **Seyyid Battal Gazi**, 1. bs., Ankara, Eskişehir Valiliği, 2009.

Öztuna, Yılmaz: **Osmanlı Devleti Tarihi**, 2 C., İstanbul, Faisal Finans Kurumu, 1986.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3 C., İstanbul, MEB Yayınları, 1993.

Pala, İskender: **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 5. bs., 1999.

“Pargalı Damat İbrahim Paşa”, (Çevrimiçi) http://www.tr.wikipedia.org., 05 Haziran 2010.

Sarı Abdullah Efendi: **Mesnevi Şerhi**, Tasvir-i Efkâr Matbaası, I. C., 1870.

Sarıtoprak, Zeki: “Deccâl”, **DİA**, C. 9, s. 69 – 72.

Şentürk, Ahmet Atillâ: **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, İstanbul, YKY, 4. bs., 2009.

_______ **Yahya Bey’in Şehzade Mustafa Mersiyesi**, Enderun, İstanbul, 1998.

Şişman, Bekir, Kuzubaş, Muhammet: **Mitik, Destanî, Masalsı, Efsanevî ve Tarihî Unsurlar Açısından Şehnâme’nin Türk Kültürü ve Edebiyatına Etkileri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2007.

Şükun, Ziya: **Farsça – Türkçe Lugat**, İstanbul, MEB Yayınları, 1996.

Tarlan, Ali Nihat: **Hayâlî Bey Dîvânı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1945.

_______ **Necatî Beg Divanı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1963.

_______ **Ahmed Paşa Divanı**, İstanbul, MEB Yayınları, 1966.

Tezcan, Esma: “Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam”, Bilkent Ü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2004.

Tezkire-i Devletşah, 4 C., Çev. Prof. Necati Lugal, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.

Timurtaş, Faruk Kadri: **Şeyhi’nin Hüsrev ü Şirin’i**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1963.

_______ **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, Vilayet Yayınları, 1981.

Tökel, Dursun Ali: **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.

Tulum, Mertol, Tanyeri, Ali: **Nev'i Divanı**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1977.

Tunç, Şafak: **Tophâne-i Âmire ve Osmanlı Devletinde Top Döküm Faaliyetleri**, İstanbul, Başak Kitap, 2004.

Turan, Lokman: "Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili", Atatürk Üniversitesi, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Erzurum, 1998.

Uçar, Melike: "Klasik Türk Şiirinde Peygamberler", Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s. 40.

Uludağ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Marifet Yayınları, 1995.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, 4 C., Ankara, TTK Yayınları, 1951.

Vusûlî: **Dîvân**, Haz. Hakan Taş, Konya, Gençlik Kitabevi, 2008.

Yağcı, Deniz: "16. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye", CBÜ, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Manisa, 2007.

Yaşaroğlu, Abit: "Doğmadan Taç Giyen Hükümdar", (Çevrimiçi) http://baysungur.blogcu.com/dogmadan-tac-giyen-hukumdar/4373593, 09 Haziran 2010.

Yavuz, Kemal: **Garib-name**, Ankara, TDK Yayınları, 2000.

Yazım Kılavuzu: Ankara, TDK Yayınları, 2005.

Yekbaş, Hakan: "Divan Şiirinin Penceresinden Acem Şairleri", **Turkish Studies**, V. 4/2, Winter 2009, s. 1165 – 1168.

Yeni Tarama Sözlüğü: Düzenleyen Cem Dilçin, Ankara, TDK Yayınları, 1983.

Yıldırım, Nimet: **İran Mitolojisi Sözlüğü**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi FEF Matbaası, 2005.

Yılmaz, Ali: **Kanuni Sultan Süleymana Yazılan Kasideler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

Zebîhullâh-i Safâ: **İran Edebiyatı Tarihi**, C. I, Çev. Hasan Almaz, Ankara, Nusha Yayınları 2002.

———— **İran Edebiyatı Tarihi**, C. II, Çev. Hasan Almaz, Ankara, Nusha Yayınları, 2005.

DİZİN

Ẕülfiḳār-ı Şāh-ı Merdān: K. 22/13